

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β'
Τεύχος 738
Παρασκευή
18 Μαΐου 2001
Αρχ. 1000/ευρώ 2,9

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ:

- Νίκος Παναγιωτάκης
- Hagen Fleisher
- Γιώργος Μαργαρίτης
- Χρυσούλα Μαυρακάκη
- Κρυπτογραφημένα
τηλεγραφήματα
της κυβέρνησης Τσουδερού

-
- Ιταλικές εκλογές • Η αναταραχή στην ΠΓΔΜ • Το ασφαλιστικό αδιέξοδο του κ. Σημίτη • 25 χρόνια από την «αυτοκτονία» της Μάινχοφ
 - Η «κατωτατοποίηση» της Παιδείας
-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑΘΕΣΗ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Μ.Ι.Ε.Τ.)

Θουκυδίδου 13, Πλάκα

τηλ.: 322 1335

e-mail: miet2@otenet.gr

Βιβλιοπωλείο "Το Μορφωτικό"

Στοά του Βιβλίου

Πεσμαζόγλου 5, Αθήνα

τηλ.: 321 5606

Πολιτιστικό Κέντρο Θεσσαλονίκης Μ.Ι.Ε.Τ.

Βασ. Όλγας 108, Θεσσαλονίκη

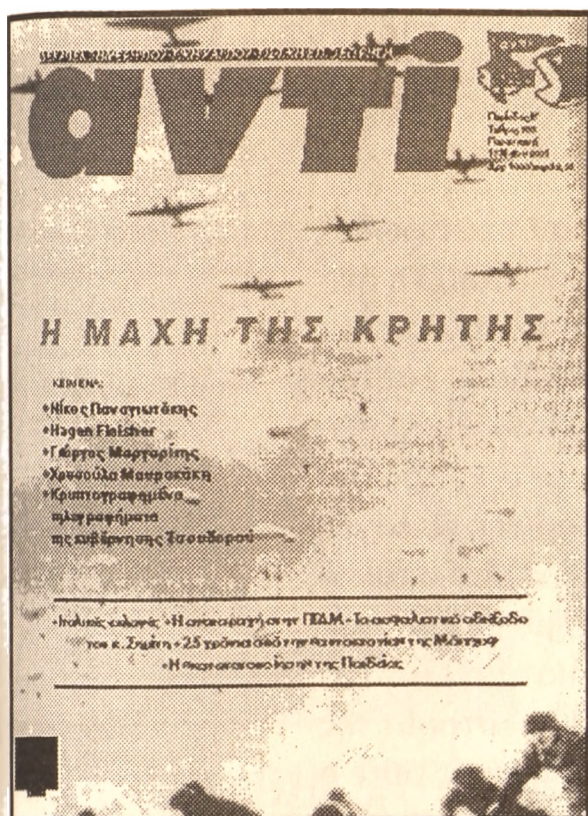
τηλ.: (031) 295 171

e-mail: mietthes@otenet.gr

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

<http://www.nbg.gr>

Περίοδος Β' • Έτος 28ο • Τεύχος 738

Παρασκευή 18 Μαΐου 2001

Τιμή τεύχους: 1.000 δρχ./2,93 ευρώ

ANTI - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 72.32.713-72.32.819, Fax: 72.26.107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chrprou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Κωνσταντίνος Νούλας

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Νεφέλη Παπουτσάκη

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασιού 5, Περιστέρι

Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 9.000 δρχ./26,41 ευρώ, Ετήσια

18.000 δρχ./52,82 ευρώ, Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.:

70.000 δρχ. Φοιτητική ετήσια: 15.000 δρχ./44,02 ευρώ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 56 ευρώ, Ετήσια: 112 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 50 δολ. ΗΠΑ, ετήσια 100 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 2.000 δρχ./5,86 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 237.463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Εκατόν τόσα χρόνια...	4
• Τάσος Αναστασίου: Γελοιογραφία	5
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Μπερλουσκόνι και Ασφαλιστικό	6
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ	8
• Κ. Σιμόπουλος: Η παιδεία στην κόψη του ξυραφιού, συν. στον Σ. Λέτσιο	12
• Κωνσταντίνος Τζαμιώτης: Ισχυροί και αδύναμοι	14
• Αλέκος Τζιόλας: Ο κυνισμός του εκσυγχρονισμού	14
• ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Αναζητώντας την σταθεροποίηση	16
• Σωτήρης Ντάλης: Μπερλουσκόνι: Αποδεκτός με επιφυλάξεις	17
• Μιχάλης Παπαγιαννάκης: Απουσία σύνεσης και συγκατάβασης	18
• Κ. Καλφόπουλος: 25 χρόνια από την αυτοκτονία της Μάινχοφ	20
• ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η Μάχη της Κρήτης	23
• Νίκος Παναγιωτάκης: Επίκαιρα μηνύματα της Μάχης της Κρήτης	24
• -: Ο κρίσιμος μήνας μέσα από τα διπλωματικά αρχεία	29
• Γιώργος Μαργαρίτης: Η Μάχη της Κρήτης μέσα στη διεθνή συγκυρία	34
• Χάγκεν Φλάισερ: Γεωστρατηγικά σχέδια της Ναζιστικής Γερμανίας για τη μεταπολεμική Κρήτη	39
• Γιώργος Μαργαρίτης: Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Μάχης της Κρήτης	50
• Χρυσούλα Μαυρακάκη: Η «νέα τάξη πραγμάτων» στο νησί	52
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ:	57
• Δημήτρης Χαρίτος: Το σινεμά του γείτονα	60
• Ειρήνη Μουντράκη: Σαν τον καλό βωβό κινηματογράφο... (κριτική θεάτρου)	62
• Γρηγόρης Ιωαννίδης: Το πρόβλημα της διασκευής (κριτική θεάτρου)	63
• ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ	65

Φωτογραφία εξωφύλλου: Απο το βιβλίο *Ντοκουμέντα απο την μάχη και την αντίσταση της Κρήτης* του Γεωργίου Ι. Παναγιωτάκη

ΕΚΑΤΟΝ ΤΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ...

ΤΗΝ ΩΡΑ που γράφεται αυτή η σελίδα είναι παραμονή της νέας μεγάλης απεργιακής κινητοποίησης για το ασφαλιστικό. Τις ώρες αυτές έχουν ξεσηκωθεί όλα τα πανεπιστήμια με τα μέτρα του υπουργείου Παιδείας που αναστατώνουν χωρίς να αναβαθμίζουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτά τα δύο καίρια ζητήματα είναι που μονοπωλούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Δεν θα μείνουμε όμως σ' αυτά.

ΘΕΛΟΥΜΕ να σχολιάσουμε μόνον όσα ανέφερε στους λόγους του ο κ. πρωθυπουργός στην συζήτηση της περασμένης Πέμπτης στη Βουλή και την επομένη στο Συνέδριο της Νεολαίας του ΠΑΣΟΚ όπου ανέκαλεσε στην μνήμη τα «τελευταία εκατόν τόσα χρόνια» της νεοελληνικής ιστορίας. Ο κ. Σημίτης υπερέβαλε εαυτόν και απεδείχθη καλός μαθητής του αείμνηστου Ανδρέα Παπανδρέου. Έκπληξη προκάλεσαν ο τόνος, το ύφος και, κυρίως, οι λόγοι που εξεστόμισε ο κ. πρωθυπουργός. Το να ομιλεί σήμερα, το σωτήριο έτος 2001, ο Κώστας Σημίτης με λόγια «αλά Ανδρέας» και ύφος «αλά Μένιος» μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία «καινοτομία παλινδρόμησης». Ο τρόπος υπεκφυγής που επέλεξε ο κ. Σημίτης είχε τον ομολόγό του όταν, προκειμένου να μην απαντήσει επί της ουσίας καταγγελιών, ο ΥΠΕΧΩΔΕ κατέφυγε στο χουντικό παρελθόν βουλευτή της ΝΔ. Την ιστορία της Δεξιάς την γνωρίζουμε καλά ώστε να μην χρειάζεται ούτε ο κ. καθηγητής ούτε ο κ. Λαλιώτης να μας την υπομνήσουν.

ΑΛΛΑ όλα αυτά, όλοι το κατάλαβαν, δεν ήταν παρά η απελπισμένη προσπάθεια του πρωθυπουργού να διαφύγει από τα αδιέξοδα των δικών του πολιτικών επιλογών. Επιλογές που ο ίδιος και οι κατά καιρούς σύμβουλοί του αποφάσισαν ερήμην της κοινωνίας. Όλες αυτές οι μεταλλασσόμενες αποφάσεις δείχνουν μια παραζαλισμένη κυβέρνηση που έχει απωλέσει την νηφαλιότητα και περιφέρεται αποπροσανατολισμένη σε ένα λαβύρινθο.

ΕΙΝΑΙ ΛΟΙΠΟΝ τόσο φτωχός τώρα πια ο πολιτικός λόγος του ΠΑΣΟΚ ώστε να καταφεύγει σ' αυτό το είδος «πολιτικών» επιχειρημάτων προκειμένου να αντιμετωπίσει την κριτική που ασκείται στην κυβερνητική πολιτική; Η παλινδρόμηση του ΠΑΣΟΚ στο παρελθόν του –από το οποίο υποτίθεται ότι ο κ. Σημίτης προσπάθησε να αποδράσει– αποδεικνύει ότι το κυβερνών κόμμα έχει κατολισθήσει σε αδιέξοδα.

ΘΑ ΕΠΡΕΠΕ τώρα να ξανασκεφτούν οι πολίτες αν έχει κάποιο νόημα ο εκσυγχρονισμός του κ. Σημίτη. Γιατί είναι γνωστή η απέχθεια που ένιωθε ο πρωθυπουργός για το παρελθόν του ΠΑΣΟΚ και την είχε εκφράσει με ψιθύρους και μισόλογα αρκετές φορές. Το να ανακαλεί όμως σήμερα εκείνους τους κίβδηλους λόγους του Ανδρέα Παπανδρέου –κίβδηλους γιατί άλλα έλεγε και άλλα εννοούσε ο μακαρίτης– σημαίνει ότι ο κ. Σημίτης είναι τώρα διπλά κίβδηλος.

ΟΤΑΝ ένας πολιτικός συνεχώς αυτοαναιρείται, όταν εγκαταλείπει το ύφος του και δραπετεύει προς το πουθενά είναι απλώς ένας μικροπολιτικάντης που ενδιαφέρεται μόνον για την διατήρηση της εξουσίας παντί τρόπο. Αυτή η ανευθυνότητα είναι όμως αντάξια πρωθυπουργού;

ΚΑΙ ΟΤΑΝ το ΠΑΣΟΚ παραπαίει ανάμεσα στις τόσες αντιφάσεις του ώστε να χειροκροτεί άλλοτε το δικό του αμφισβητηθέν παρελθόν και άλλοτε ένα νέο «εκσυγχρονισμένο» πολιτικό σχήμα, τότε κάτι δεν πάει καλά. Ο κ. Σημίτης και το κόμμα του έχουν χάσει την πειστικότητα του λόγου. Εκατόν τόσα χρόνια, το μάθαμε το μάθημα...

ΚΥΡΙΟΣ ΟΒΙΔΙΟΣ Ο ΑΝΤΙΔΙΚΟΜΜΑΤΙΚΟΣ...

ΑΝΑΖΗΤΟΥ 2001

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΚΑΜΜΙΑ ΔΟΥΛΕΙΑ
ΕΜΠΛΑΚΕΙ ΣΤΟ ΣΤΕΙΡΟ ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ
ΣΕ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ!...

...ΙΔΙΩΣ ΜΑΛΙΣΤΑ ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΡΘΡΩΣΕΙ
ΤΟΝ ΔΙΚΟ ΤΗΣ ΛΟΓΟ, ΝΑ ΠΕΡΙΦΡΟΥΡΗΣΕΙ ΛΑΤΚΕΣ
ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΑ ΑΠΟΤΡΕΨΕΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΙΣΩΓΥΡΙΣΜΑΤΑ!...

Σ' ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΠΡΕΠΕΙ Ν' ΑΠΟΦΥΓΕΙ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΧΑΡΑΚΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΨΘΗΣΕΙ
ΤΗΝ ΙΔΕΑ ΕΝΟΣ ΓΟΝΙΜΟΥ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΔΙΠΟΛΙΣΜΟΥ...

...ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥΣ ΠΟΥ ΠΙΘΑΝΟΝ ΝΑ ΕΧΟΥΝ ΦΘΑΡΕΙ
ΚΑΠΩΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ ΕΞΟΥΣΙΑ, ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ
ΚΑΛΩΝ ΠΡΟΨΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΑΝΤΙΔΕΞΙΟΙ ΜΕ
ΠΕΡΓΑΜΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΤΑΕΤΙΑ!...

ΤΟ ΚΑΤΩ-ΚΑΤΩ, ΤΙ ΠΕΡΙΜΕΝΑΜΕ; Ν' ΑΛΛΑΞΟΥΝ
ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΟΥ ΕΙΧΕ
ΠΙΒΑΛΛΕΙ Η ΔΕΞΙΑ ΕΚΑΤΟΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ;

ΤΙ ΘΕΛΟΥΜΕ, ΔΗΛΑΔΗ; ΝΑ ΦΥΓΕΙ Ο ΛΑΛΙΩΤΗΣ ΚΑΙ
Ο ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΝΑ ΓΥΡΙΣΟΥΝ Ο ΤΑΤΟΥΛΗΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΙΚΥΚΛΑ ΤΟΥ ΓΚΟΤΖΑΜΑΝΗ;

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ

Μπερλουσκόνι και Ασφαλιστικό

ΑΣΦΑΛΩΣ –αν ξεχάσουμε, για λίγο, τον «ελληνοκεντρισμό» μας– «το» γεγονός του Πολιτικού Δεκαπενθημέρου ήταν η νίκη της κεντροδεξιάς στη γειτονική μας Ιταλία – ακριβέστερα η επιστροφή του Μεγιστάνα των ΜΜΕ Σύλβιο Μπερλουσκόνι στην εξουσία, ύστερα από απουσία επτά ετών.

ΟΣΟΙ ΠΙΣΤΕΥΑΝ στο «αισθητήριο» του ιταλικού λαού, στην αξία της «πολιτικής ηθικής» ή στο βάρος των ευρωπαϊκών ενστάσεων, ασφαλώς απογοητεύτηκαν... Πώς ένας άνθρωπος (έστω ο πλουσιότερος της Ιταλίας), χωρίς πολιτική κουλτούρα πίσω του, χωρίς αίσθηση των θεσμών, αναμειγμένος σε σειρά σκανδάλων, ακόμα και σε κατάχρηση του δημοσίου χρήματος, κατήγαγε μια τόσο σημαντική νίκη; Η απάντηση δεν είναι εύκολη. Ακόμα κι αν υποθεθεί ότι το εκλογικό σώμα είχε κουρασθεί από τις εσωτερικές αντιθέσεις του συνασπισμού της Κεντροαριστεράς ή από κάποιες ανεκπλήρωτες επαγγελίες της, και πάλι δεν δικαιολογείται αυτή η άνετη επικράτηση του Μπερλουσκόνι, εφόσον είχε συγκεντρώσει γύρω του ό,τι μισαλλόδοξο, ρατσιστικό, αποσχιστικό, στείρο εθνικιστικό.

ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, οι Ιταλοί ψηφοφόροι προτίμησαν να δώσουν την ψήφο τους

σε έναν αμφιλεγόμενο μεγαλοεπιχειρηματία, πιστεύοντας ότι θα διαχειρισθεί τη χώρα (αυτό υποσχέθηκε) «ωσεί» να ήταν μια δική του επικερδής επιχείρηση. Αλλά οι Ιταλοί ψηφοφόροι πίστεψαν και στις άλλες προεκλογικές υποσχέσεις του: Ότι θα μειώσει τους φόρους, ότι θα πατάξει την εγκληματικότητα, ότι μέσα σε ένα χρόνο θα δημιουργήσει 1,5 εκατομμύριο νέες θέσεις, ότι θα εξασφαλίσει κατώτατο όριο αποδοχών και συντάξεων, ότι, ότι...

ΜΕ ΒΑΣΗ τα αποτελέσματα που ανακοινώθηκαν (ως την ώρα που στοιχειοθετούνται οι γραμμές αυτές), ο κεντροδεξιός Οίκος των Ελευθεριών συγκέντρωσε, στη Γερουσία, το 42,5%, έναντι 38,7% της κεντροαριστερής Ελιάς. Όσο για τις 403 έδρες που κατανεμήθηκαν στη Βουλή και τις 260 της Γερουσίας με το μονοεδρικό σύστημα (το εκλογικό σύστημα στην Ιταλία είναι αρκετά περίπλοκο), ο Οίκος των Ελευθεριών κατέκτησε 154 έδρες στη Γερουσία και 244 στη Βουλή, ενώ η Ελιά πήρε 102 στη Γερουσία και 158 στη Βουλή.

ΔΕΝ ΧΩΡΕΙ αμφιβολία πως το αποτέλεσμα των εκλογών θα ήταν διαφορετικό και η Ελιά θα εξασφάλισε, ίσως, τη νίκη, αν η Κομμουνιστική Επανάσταση, το κόμμα των Καθαρών Χεριών (του

πρώην εισαγγελέα Ντι Πέτρο), οι πρώην Χριστιανοδημοκράτες του Αντρέα και οι Ριζοσπαστικοί της Έμα Μπονινο δεν κατέβαιναν μόνοι τους στις εκλογές και συμμαχούσαν με την Ελικ. Και όμως... Και όμως. Ο Φάουστ Μπερτινότι (ο ηγέτης της Κομμουνιστικής Επανάστασης) δεν παρέλειψε να εκφράσει την αγαλλίασή του για τη ήττα της Κεντροαριστεράς! [Οποιαδήποτε «προσομοίωση» με καταστάσει στον χώρο της ελληνικής Αριστεράς θα ήταν εξωπραγματική!]

* * *

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ στα «καθ' ημάς» αίσθηση προκάλεσε η τεκμηριωμένη αναλογιστική μελέτη που κατέθεσε την περασμένη Δευτέρα, η ΓΣΣΕ (έργων επιστημόνων του Ινστιτούτου Εργασίας) και η οποία ουσιαστικά άνοιξε τον δημόσιο διάλογο για την αναμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης. Σε αντίθεση με την εκτίμηση του υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γ. Παπαντωνίου, ο οποίος μεταθέτει τη «κρίση του συστήματος» για το 2012, η ΓΣΣΕ προειδοποιεί ότι τα αποθεματικά ασφαλιστικών ταμείων (ύψους, σήμερα, 5,6 τρισ. δρχ.) μόλις επαρκούν για να χρηματοδοτήσουν το σύστημα έως το 2005. Επισημαίνει, μάλιστα, ο

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (1999)

Α' εξάμηνο 1999

Είναι έτοιμοι και διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού
(Δημοχάρους 60, Αθήνα)

δύο ακόμα τόμοι του ANTI που συμπεριλαμβάνουν τα τεύχη
677 έως και 689 (ο 50ος)
και 690 έως και 702 (ο 51ος).

Θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών
Στους τόμους του περιοδικού ANTI
αποτυπώνεται η σύγχρονη ιστορία μας.

Β' εξάμηνο 1999

δη, από το τρέχον έτος, η λειτουργία των ασφαλιστικών ταμείων είναι ελλειμματική.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΣΕΕ, τεράστια είναι η καταστροφή της εισφοροδιαφυγής. Υπολογίζεται ότι πάνω από ένα εκατομμύριο εργαζόμενοι (ο ένας στους τέσσερις) είναι ανασφάλιστοι, ενώ στον λογαριασμό των φοροδιαφυγόντων εσόδων του συστήματος θα πρέπει να προστεθεί η αξιοποίηση των αποθεματικών. Το πρόβλημα, συνεπώς –κατά την εκτίμηση πάντοτε του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ– είναι «*πρόβλημα εισροών και όχι δαπανών*». Κατ' επέκταση: Η καθιέρωση της τριμερούς χρηματοδότησης για όλους τους ασφαλισμένους, η ασφάλιση των οικονομικών μεταναστών, η μείωση της ανεργίας και η εξάλειψη του «*καρκινώματος της εισφοροδιαφυγής*» απαιτούν παρεμβάσεις το αχύτερο δυνατόν.

ΠΑΝΤΩΣ, μετά τη χθεσινή απεργιακή κινητοποίηση, αναμένεται –καλώς εχόντων των πραγμάτων– να αρχίσει η διαδικασία απεμπλοκής του ασφαλιστικού από την επικαιρότητα. Οι σχετικές προσκλήσεις αναμένεται να σταλούν από τον υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Τ. Γιαννίτη. Την ο διάλογος αναμένεται μακρύς

και πολύπλοκος, παρά τις διαβεβαιώσεις του υπουργού Τύπου Δημ. Ρέππα ότι η «*κυβέρνηση θέλει να καταλήξει στην καλύτερη λύση, μέσα από την δημιουργική σύνθεση όλων των απόψεων*».

* * *

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, η «έφεση» του πρωθυπουργού Κ. Σημίτη προς την «*παρελθοντολογία*», εξακολουθεί ν' απασχολεί και στελέχη του κυβερνώντος κόμματος, τα οποία διερωτώνται αν πράγματι κερδίζει το ΠΑΣΟΚ, με την αναμόχλευση καταστάσεων που ανάγονται στην εποχή των... βασιλικών κυβερνήσεων, του εμφυλίου πολέμου ή της χούντας. «*Ο Σημίτης στραπατσάρισε τον Καραμανλή*» (στη Βουλή) και αυτό μετρά – υποστηρίζουν ορισμένοι βουλευτές της εσωκομματικής αντιπολίτευσης του ΠΑΣΟΚ. Άλλοι βουλευτές, όμως, έχουν αντίθετη άποψη: «*ο Σημίτης παίζει με τη φωτιά*» – υποστηρίζουν. «*Πλήττει ο ίδιος το προφίλ του, κινδυνεύοντας να γίνει Κουτσόγιωργας, χωρίς να είναι!*»

Ο **ΙΔΙΟΣ**, πάντως, ο πρωθυπουργός, εξέφρασε έκπληξη όταν οι δημοσιογράφοι του ζήτησαν να σχολιάσει το γεγονός ότι «*πολλοί τον εγκαλούν για στροφή στο παρελθόν*»: «*Εμείς –είπε– συζητούμε για το μέλλον. Ο καθένας*

καλείται να συνεισφέρει για το μέλλον. Εμείς το έχουμε κάνει. Γι' αυτό θέλουμε ν' ακούσουμε και από τους άλλους ποια είναι η συνεισφορά τους»...

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ, όμως –όπως λένουν οι φιλόσοφοι– *αδιάκοπα έρχεται*, ενώ ο πρωθυπουργός καλώντας τη Νέα Δημοκρατία να καταθέσει το δικό της... μέλλον, αντιδρά σαν να υπάρχει... «*τελειωτικό μέλλον*»! Όπως και αν έχει το πράγμα, είτε η αντιδεξιά ρητορική είναι «*προϊόν στρατηγικού σχεδιασμού*» (όπως υποστηρίζει *Το Βήμα*) είτε όχι, βέβαιο είναι ότι «*οι αντιδεξιές ρητορείες δεν συνιστούν προοδευτική ρητορική*» – υπογραμμίζει ο πρόεδρος του ΣΥΝ, Ν. Κωνσταντόπουλος.

ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΗ παραδοχή, η κυβέρνηση βρίσκεται (με βάση τις τελευταίες σφινγομετρήσεις) σε δυσχερή θέση. Ωστόσο, μέλη της Πολιτικής Γραμματείας του ΣΥΝ παρατηρούσαν, την εβδομάδα αυτή, ότι, παρά τη μείωση της δύναμης του ΠΑΣΟΚ, δεν ενισχύεται ιδιαίτερα η Αριστερά. Δεν απέκλειαν, συνεπώς, την άσκηση πίεσης προς την Αριστερά, προκειμένου ν' απεγκλωβισθεί η ίδια η κυβέρνηση...

ΑΝΤΗΝΩΡ

Κυκλοφορεί το βιβλίο
Από το Άμστερνταμ στη Νίκαια
(επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης)
από τις εκδόσεις Κριτική

ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ
Επιμέλεια
G. AMATO, J. AZNAR, T. ASH, T. BLAIR, J. CHIRAC, F. COS
TA, J. DELORE, J. FISCHER, N. FONTAINE, H. GENSCHEER,
H. GIESOTTO, A. JÜRPE, M. MANTES, G. PERSON, R. PRODI,
J. RUPNIK, T. SCHÖPPE, A. SOLAN, R. SOUSA, J. SOLAN
A, J. TOUBON, N. VEDRINE, G. VERNET, C. WESTENDORF,
Γ. ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ, Ι. ΑΦΕΝΤΟΡΟΥ, Γ. ΑΛΛΗΜΑΚΗΣ, Σ. ΒΑ
ΛΑΝΤΕΝ, Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, Μ. ΔΑΜΙΑΝΑΚΗΣ, Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟ
ΥΛΟΣ, Α. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ε. ΔΟΥΤΣΗΣ, Χ. ΖΕΠΟΣ, Α. ΘΕΟ
ΦΑΝΟΥΣ, Π. ΙΩΑΚΗΜΙΔΗΣ, Π. ΚΑΖΑΚΟΣ, Β. ΚΑΠΕΤΑΝΤΙΑΝ
ΝΗΣ, Γ. ΚΑΤΣΟΥΛΑΚΗΣ, Κ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Γ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ,
Ν. ΚΟΤΣΙΑΛ, Θ. ΚΟΥΚΟΥΤΣΗ, Δ. ΚΟΥΚΟΥΤΣΗ, Ν. ΚΩΝ
ΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, Σ. ΜΑΛΟΣ, Ν. ΜΑΡΑΒΕΛΛΗΣ, Μ. ΜΟΡΟΝΗ
Σ, Ν. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, Σ. ΝΤΑΛΗΣ, Ν. ΠΑΓΚΑΛΟΣ, Μ. ΠΑΠΑ
ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ε.
ΠΑΠΑΖΩΝ, Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Α. ΠΑΠΑΧΕΛΑΣ, Π. ΠΑΥΛΟΠΟ
ΥΛΟΣ, Σ. ΠΕΡΡΑΚΗΣ, Β. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Α. ΠΟΔΗΜΑΤΑ, Χ.
ΠΟΥΛΙΔΟΥ, Χ. ΡΟΖΑΚΗΣ, Κ. ΣΗΜΙΤΗΣ, Γ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ,
Α. ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Κ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Γ. ΣΩΤΗΡΕΑΝΗΣ, Α. ΤΣΑΤΣΟΣ, Α.
ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ, Κ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ, Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ

**ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ
ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ**

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΡΩΝΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Κάποιος θα πρέπει να εξηγήσει στους συμβούλους του κ. Καραμανλή πως η πολιτική μάχη δεν κερδίζεται ποτέ με αόριστες αναφορές στο «μέλλον». Μέλλον χωρίς παρελθόν δεν υφίσταται και το μέλλον δεν βρίσκεται κάπου στο βάθος, ακούνητο να μας περιμένει.

ΡΗΤΟ

Ο κ. Τσιτουρίδης ήταν λέει χουντίσας. Δεκτόν. Αλλά για σας, κύριε Λαλιώτη, θα μπορούσαμε να πούμε το άλλο: «τα στερνά τιμούν τα πρώτα», από την αμείλικτη λαϊκή παράδοση.

ΑΕΙ ΤΕΛΟΣ

Και τα Πανεπιστήμια; Θέλουν απλώς να τα κάνουν παραρτήματα της αγοράς, γι' αυτό τα εξισώνουν με τα ΤΕΙ. Ούτως ή άλλως τα παιδιά τους αυτοί θα τα στείλουν στο Λονδίνο. Πολύ που σκοτίστηκαν...

ΠΕΘΑΙΝΩ

Είδα τη Γιουροβίζιον. Μ' άρεσε και το τραγούδι μας, παρότι ήταν στα αγγλικά. Όλες οι χώρες πλέον τραγουδούν αγγλικά, ώστε το τραγούδι να έχει εμπορικότητα. Αλλά εμείς, βρε αδερφέ, ας κρατήσουμε λίγο παραπάνω, 3 χιλιάδες χρόνια μιλιέται αυτή η ρημάδα η ελληνική. Α.Δ.

ΕΥΡΩΚΑΤΑΔΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Με μια απόφαση-καταπέλτη για την Τουρκία, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου καταδίκασε στις 10 Μαΐου την Τουρκία για «μαζική και συστηματική παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κύπρο». Το Δικαστήριο αποδέχτηκε με 16 ψήφους υπέρ και μόνο μια κατά (αυτή του τούρκου δικαστή Κουτλού Τεκίν Φουάντ) την προσφυγή της κυπριακής κυβέρνησης κατά της Τουρκίας για 14 παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. «Η Τουρκία έχει τον πλήρη έλεγχο της Βόρειας Κύπρου λόγω της στρατιωτικής παρουσίας, με αποτέλεσμα οι ευθύνες που απορρέουν από τη Συνθήκη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να ισχύουν για τις πολιτικές που εφαρμόζει και τις ενέργειες των αρχών της "Τουρκικής δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου", η οποία επιβιώνει λόγω της τουρκικής στρατιωτικής και μη, στήριξης», υπογραμμίζεται στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο καταδίκασε την Τουρκία για την άρνησή της να επι-

τρέψει στους πρόσφυγες να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Η απόφαση αυτή καταδεικνύει κατά τον καλύτερο τρόπο ενώπιον της Ευρώπης την ουσία του Κυπριακού. Αυτό φαίνεται και από τον μεγάλο εκνευρισμό που προκάλεσε στην Άγκυρα η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καθώς η απόφαση αυτή είναι δεσμευτική για την Τουρκία, που υποχρεώνεται τώρα να παρουσιάσει στις υπόλοιπες χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης τις προτάσεις της για το πώς σκοπεύει να επανορθώσει. Πρόκειται για μια ευχάριστη εξέλιξη, αρκεί να χρησιμοποιηθεί σωστά εκ μέρους της ελληνο-κυπριακής πλευράς και ν' αποφευχθούν οι βεβιασμένες κινήσεις και τα μεγάλα λόγια. Ακούσθηκε για παράδειγμα ότι η απόφαση του Στρασβούργου δίνει μια καλή ευκαιρία για αναθεώρηση του Ομοσπονδιακού, διζωνικού-δικοινοτικού μοντέλου. Μια τέτοια πρωτοβουλία εκ μέρους της Λευκωσίας θα έδινε μια καλή ευκαιρία στους Τούρκους ν' απαγκιστρωθούν από τη δύσκολη θέση που τους έχει φέρει η ενταξιακή πορεία της Κύπρου. Σ.Ν.

ΔΩΣΑΜΕ ΧΡΗΜΑ!

Μετά την πτώση του υπαρκτού ο Μαρξισμός αποθηριώθηκε αναγορεύοντας σε νέα θρησκεία την αγορά και τις ψευδοεπιστήμες της: marketing, management κ.ά. Κι εγώ το άκουσα από τα πρωθυπουργικά χείλη και δεν πίστευα στ' αυτιά μου: «Δώσαμε χρήμα!» Γι' αυτό, άραγε, επαίρεται ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ κι αυτό θεωρεί ως τη μεγάλη του προσφορά στον τόπο; Ότι δηλαδή μοίρασε αεριτζίδικο, μαύρο χρήμα εκτός παραγωγικών διαδικασιών, δημοσιονομικού εξορθολογισμού και κοινωνικής έγνοιας; Το μίξερο, όσο και σπάταλο κράτος λοιπόν μοίρασε χρήμα επειδή δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς; δηλαδή, να επενδύσει στρατηγικά και θεσμικά. Έδωσε λοιπόν χρήμα—όπου και όπως έδωσε—αλλά συγχρόνως έδωσε ανεργία, υποαπασχόληση, υδροκεφαλισμό του δημοσίου και συρρίκνωση του ιδιωτικού τομέα, ρημαγμένα ασφαλιστικά ταμεία, υπονομευμένη υγεία, υποβιβασμένη παιδεία... κ.λπ. Επίσης «έδωσε» αλαζόνες αλχημιστές της εξουσίας, μαθητευόμενους μάγους της διοίκησης και τσακάλια των ΕΛΔΕ και του... ανεξάρτητου χρηματιστηρίου. Το χειρότερο όμως εξ όλων είναι ότι μέσω αυτής της χυδαίας διατύπωσης αποκάλυψε ο πρωθυπουργός το σύμπαν της πασοκικής κουλτούρας. Το modus vivendi πάνω στο οποίο

στοιχίζεται η πολιτική του. Δεν είπε «δώσαμε πολιτισμό, γνώση, καλύτερη ζωή, κοινωνική δικαιοσύνη, φροντίδα για το περιβάλλον κ.ο.κ.» ούτε είπε «δώσαμε όραμα, αξίες, πιστεύω, προοπτικές, σχήμα ζωής, άποψη για τον τόπο, την ιστορία και τη θέση του σ' έναν ανταγωνιστικό και άνισο κόσμο»... Είπε απλώς: «δώσαμε χρήμα!» «Χρήμα» πάντως στ' αρχαία ελληνικά σημαίνει «πράγμα» και η λέξη προέρχεται απ' το ρήμα «χρήμαι-χρώμαι» που θα πει «χρησιμοποιώ». Χρησιμοποιώ τις ιδέες ως πράγματα και τα πράγματα ως σύμβολα της πιο επονεϊδιστής μεταφυσικής: η πιο έωλης ευτυχίας. Αυτής που επινοούν οι αγοραίοι πολιτικοί του μάρκετινγκ όταν έχουν στερέψει οι πολιτικές τους.

Μάνος Στεφανίδης

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ «ΕΝΑ ΚΑΛΟ ΚΥΣΕΛ»

Δεν έχει περιληφθεί στο Σύνταγμα αλκλαμβάνεται ως το αμεσότερο υπουργικό θήκον η μεγιστοποίηση του προϋπολογισμού κάθε υπουργείου έτσι ώστε κατ' επέκταση και με την κατά τεκμήριο αποτελεσματική διαχείριση από τον υπουργό του να μεγιστοποιηθεί το έργο του, δηλαδή τα έξοδά του. Εξαιρέση βαίως αποτελεί το υπ. Οικονομικών που λειτουργεί ως μαυρομύτα της κυβέρνησης.

Τελευταίως παρατηρούμε διελκυστίνδα

Σκίτσο του Χρίστου Παπανίκου για το Αντί και άλλο του Ηλία Μακρή από την Καθημερινή της 12/5/2001.

Αμύνης Άκη με τον Οικονομικών Γιάννο που μάχονται επί του διλήμματος των κλασικών οικονομικών «όπλα ή βούτυρο». Ο Γιάννος και οι περί αυτόν του ισοζυγίου προτείνουν χαλάρωση και αναβολή των εξοπλισμών. Ωστόσο, με την ανάμειξη Σημίτη, κατά ένα τρόπο η διαμάχη υπουργών έχει αναβαθμιστεί σε πόλεμο Σημίτη-Άκη, πράγμα που είναι μάλλον κολακευτικό για τον Άκη και μειωτικό για τον πρωθυπουργό που εγκατέλειψε τον συντονιστικό ρόλο του υπέρ κείνου του άμεσα εμπλεκόμενου.

Επί της ουσίας, διερωτάται κανείς πώς ένας σοσιαλιστής επιπέδου Τσοχατζόπουλου δέχεται να παίζει το παιχνίδι των μεγάλων με την τόσο παφή, σχεδόν χονδροειδή, θέση του υπέρ του Γιουροφάιτερ. Θά 'πρεπε να του είναι γνωστό ότι κάθε εξοπλιστικό πρόγραμμα δίνει ρετάλια στους μύλους της Βορειοδύσης, κρατών ή εταιρειών αδιάφορο. Στην περίπτωση του αεροπλά-νου αυτού είναι και τα δύο.

Αλλά πέραν αυτού, έχει πολύ ενδιαφέρον να διερευνηθεί η μεταστροφή του ΥΕΘΑ. Μόλις προ ημετίας είχε στενοχωρηθεί πολύ ο Άκης που το ΚΥΣΕΑ απέρριψε ένα αμερικάνικο F-τάδε της απόλυτης προτίμησής του, τασσόμενο υπέρ του μελλούμενου Γιουροφάιτερ. Ίσως ο υπουργός καταφύγει στην παρατήρηση, ότι μόλις ακολουθήσει ευπείθως τα συλλογικά κελεύσματα, ανακαλύπτει ότι εντέλει οι αποφάσεις του συλλογικού οργάνου είναι κινούμενη άμμος.

Επί της ουσίας ωστόσο μένει να εξηγηθεί η ρεμούρα του ΥΕΘΑ για κλείσιμο συμφωνίας επί του Γιουροφάιτερ αυτήν την στιγμή, όταν αμιά παραγγελία δεν έχει μεθοδευτεί ακόμα ούτε και από άμεσα συμμετέχουσες χώρες. Μάλιστα σχεδόν υπερβάλλοντας εαυτόν σε οικονομικές αρμοδιότητες βρήκε και κατάλληλη -γεωγραφική- τράπεζα να χρηματοδοτήσει το πρόγραμμα για τρία χρόνια, όσα ακριβώς οι άλλοι υπουργοί θέλουν να αναβληθεί (Καθημερινή 13/5/2001). Θα πρέπει να πείσει ο υπουργός με

καθαρότητα -και με ελαφρά, έστω, λογιστικά- σχετικά με το τι θα πάθει η χώρα αν αναβάλει τη σύμβαση των Γιουροφάιτερ για ευθετότερο χρόνο όπως θέλουν οι άλλοι. Θυμίζω ότι είχε υπολογιστεί στο Αντί της 26/10/1984 ότι κάθε μήνας αναβολής της περίφημης αγοράς του αιώνα, που παρ' ολίγο να δικάσει τον Ανδρέα, εξοικονομούσε ένα πανεπιστημιακό νοσοκομείο.

Αν στραβώσει το ΚΥΣΕΑ της απεργού Πέμπτης 17 τρέχοντος -«καλό» όπως το περιμένουν εγκάθετα και άλλα Μέσα- ο Σημίτης έχει μια απλή διέξοδο που μάλιστα ταιριάζει με την όψιμη ανδρεοπαπανδρεϊκή περσόνα: Να βάλει Γιάννο και Άκη να παίξουν τις μουσικές υπουργικές καρέκλες. Ή, έστω να αντιμεταθέσει τις αρμοδιότητές τους.

Στέλιος Καφαντάρης

ΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΑ ΘΑ ΠΑΝΕ ΔΟΛΙΑΝΑ

Απόλαυση η συνέντευξη Πέτρου Ευθυμίου στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, το Βήμα, αλλά και οι δηλώσεις του στο Εκκλησιαστικό Συνέδριο. Και τι δεν είπε ο Χριστιανός! Ότι ήταν κατηχητόπουλο, ότι έβαζε βόμβες στην εξουσία, ότι ανήκε στην Αριστερά της Αριστεράς, ότι ότι ότι.... Κι όλα αυτά μέσα στη δίνη του απαράδεκτου νομοσχεδίου για τα ΑΕΙ που προωθεί χωρίς διάλογο και με αντίπαλο ολόκληρη την πανεπιστημιακή κοινότητα. Κι ενώ το ΠΑΣΟΚ καταρρέει κι ενώ η ακυβέρνητη κυβέρνηση δεν προλαβαίνει να μαζεύει χαστούκια αποδοκιμασίας και ανατροπές των επιλογών της, ο Πετράκης, άνθρωπος της κεντροαριστεράς και βραβευμένος σημιτόφρων στην κυβέρνηση του βουνού, ποζάρει σαν Τζέιμς Μποντ -ή μήπως σαν Τσε Γκεβάρα;- προ 30 ετών για τους αναγνώστες του Βήματος. Συμπέρασμα: Από το κατηχητικό στην κόλαση η απόσταση είναι ένα μόνο Βήμα.

Μ.Σ.

ΚΑΚΑ ΜΑΝΤΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΚΟ

Η Καθημερινή της Κυριακής 13/5/2001 είχε κακά μαντάτα για τον Σωκράτη Κόκκαλη. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ της κ. Αριστέας Μπουγάτσου ο Κόκκαλης, «Πρόεδρος» και της εταιρείας Sectro S.A., αντιμετωπίζει τώρα τη μήνυση του National Fund of Sports της Ρωσίας στις δικαστικές αρχές της Γενεύης για υπεξαίρεση ή πλαστογραφία (ή και για τα δύο). Η υπόθεση έχει κινήσει το πολλαπλό ενδιαφέρον των «υπηρεσιών» των ΗΠΑ. Ο κ. Κόκκαλης ως γνωστόν υπηρετεί στην παρούσα φάση τα αμερικανικά συμφέροντα και συνεργάζεται «στενά» με τον κύριο Μπερνς...

Χ.Ν.

ΚΑΤΩ Η ΔΕΞΙΑ

Γάλλοι και Γερμανοί διανοούμενοι διερωτώνται στις μεγάλες ευρωπαϊκές εφημερίδες πώς είναι δυνατόν μια ελληνική κυβέρνηση να καταστρέφει το τοπίο της μεγαλύτερης μάχης στην παγκόσμια ιστορία. Εμείς αγαπητοί δεν διερωτώμεθα, το θεωρούμε φυσιολογικό. Ο Μιλτιάδης ήταν του συντηρητικού κόμματος, ενώ ο κ. Σημίτης του προοδευτικού. Υπάρχει διάσταση απόψεων.

Α.Δ.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Η ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΣ;

«Ουκ ήλθον βαλὲν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιρον»

Διαβάζοντας τη συνέντευξη του υπουργού Παιδείας στο *Βήμα* της Κυριακής (για τα ιδεολογικά της προβλήματα θα γίνει λόγος την άλλη φορά), εντυπωσιάστηκα από το αντιεξουσιαστικό του μένος, που τόσο παραστατικά αποτυπώνεται και στη σχετική φωτογραφία. Ίσως η επίδειξη αυτής της φωτογραφίας να έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη βράβευσή του για τη συνεπή άσκηση αντιεξουσιαστικής πολιτικής.

Ωστόσο, αν δεν άκουγα τη μεθεπόμενη από την τηλεόραση την ομολογία του υπουργού ότι πήρε πολλά εφόδια από τη θητεία του στο κατηχητικό, δε θα μπορούσα να εξηγήσω ούτε το αντιεξουσιαστικό του πάθος αλλά ούτε και το εξουσιαστικό. Τώρα κατανόησα πλήρως την πηγή της προέλευσης αυτών των δύο εφοδίων.

Η χριστιανική θρησκεία πράγματι κατά τη μακραίωνη ιστορία της έχει επιδείξει στη σχέση της με την εξουσία έκδηλη παρανοϊκότητα. Αρχικά αντιτάχθηκε σ' αυτή και κατόπιν στους αιώνες των αιώνων ή ήταν ένα μαζί της ή την ασκούσε αποκλειστικά.

Επόμενο λοιπόν είναι όσοι συνεχίζουν

να φέρουν εφόδιά της να πραγματώνουν ανάλογη σχέση με την εξουσία. Τη μια να την αντιμάχονται και την άλλη να την ασκούν. Φαίνεται πως και στην περίπτωση του κ. Ευθυμίου, που δηλώνει φορέας χριστιανικών εφοδίων, υπερίσχυσε η χριστιανική ιδεολογία έναντι της σοσιαλιστικής, γι' αυτό και τον βλέπουμε το πιστόλι που είχε προορισμό να πλήξει την εξουσία, τώρα που βρίσκεται στους θώκους της, να το έχει στραμμένο αλλού.

Αλέκος Τζιόλας

ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ ΠΟΥ ΒΡΥΧΑΤΑΙ

Νομίζω πως διαβάζουν εντελώς λάθος, πολιτικοί και αναλυτές, το παραλήρημα του κ. Σημίτη. Ο έξαλλος πρωθυπουργός μας καθόλου δεν παρελθοντολογεί, όταν μιλάει για «τα εκατόν τόσα χρόνια καταπίεσης...» των Ελλήνων. Γυρνάει στο παρελθόν για να το αρνηθεί, να το ξεπεράσει, να δείξει, αυτός και η ομάδα του, το νέο δρόμο. Ποιον νέο δρόμο εννοεί ο απίθανος αυτός άνθρωπος; Μα φυσικά το δρόμο της παγκόσμιας νέας τάξης, την άρνηση του εθνικού χαρακτήρα των μικρών κρατών, την ριζική ανακατασκευή του παρελθόντος και της ιστορίας. Αυτό είναι το πνεύμα του κ. Σημίτη και πολύ κακώς οι αφελείς παπανδρεϊκοί τον χειροκροτούν. Διότι ο Αντρέας, όταν για τις ανάγκες της

προπαγάνδας του κατηγορούσε τη Δεξιά, πάντα αναφερόταν στις μετεμφυλιακές κυβερνήσεις αποκλειστικά και ουδέποτε διανοήθηκε να απαρνηθεί την πολιτική κληρονομιά του Τρικούπη ή του Βενιζέλου και να μιλήσει για «εκατόν τόσα χρόνια καταπίεσης». Ο Σημίτης λοιπόν καθόλου δεν μιμείται τον Αντρέα, καθόλου δεν αντιφάσκει με τον εαυτό του, ουρλιάζοντας με τόση εμπάθεια και μίσος για την πολιτική παράδοση του νεοελληνικού κράτους. Και γρήγορα θα το διαπιστώσουν από όσοι αφελείς μιλάνε για ανδρεϊκή στροφή του κ. Σημίτη.

Απόστολος Διαμαντή

ΒΕΓΓΟΣ

Έβλεπα τις προάλλες μια παλιά ταινία με τον Βέγγο και τον Τζόγια, ο οποίος παρίστανε το μοντέρνο πολιτευτή. Ο Τζόγιας λοιπόν προσπαθούσε να εξηγήσει στους χωριάτες –και στο Βέγγο– πως εκείνο που έχει σημασία δε είναι το προσωπικό πρόβλημα του καθενός αλλά το «σύνολο». Τον ακούγαμε λοιπόν όλοι συνοφρυωμένοι τον νέο πολιτευτή. Τότε ο Βέγγος αρπάζει μια καρέκλα του καφεενείου, κάθεται ανάποδα και του λέει: «Άκουσε, κύριε Νταβνο. Τι να το κάνω εγώ το σύνολο; Εγώ θέλω τον πολιτικό να μου συμπαράσται

Σ κ ά σ ε λ α

ΕΕΕΤ σημαίνει Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων. Πρόκειται για μιαν ανεξάρτητη επιτροπή (σαν το ΕΣΡ...) που καθήκον της είναι η εποπτεία των επικοινωνιών και η επίλυση λειτουργικών προβλημάτων των τηλεπικοινωνιών, όπως τρόποι αριθμοδότησης, καθαρότητα του τηλεπικοινωνιακού τοπίου κ.λπ. Υπάγεται στο υπουργείο Επικοινωνιών και Μεταφορών. Βάσει του οργανισμού της (ΠΔ 269/97) έχει 30 θέσεις μονίμου και 30 θέσεις ειδικού επιστημονικού προσωπικού.

Λόγω λειτουργικών αναγκών η ΕΕΤΤ χρειάζεται εδώ και καιρό καινούργιο κτήριο. Διατυπώνει το αίτημά της στο κράτος, το οποίο συναινεί. Τη σκυτάλη παίρνει η Κτηματική Εταιρία του Δημοσίου και δημοσιεύει «Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος» στις εφημερίδες της 28 Φεβρουαρίου, με την οποία καλούνται οι ενδιαφερόμενοι να υποβάλουν τις προσφορές τους.

Η πρόσκληση είναι αποκαλυπτική του τι σχεδιάζεται: Ζητείται να αγοραστεί ένα κτήριο «που να διαθέτει περίπου 5.300 τ.μ. σε μικτούς υπέργει-

ους γραφειακούς χώρους και επαρκείς υπόγειους βοηθητικούς χώρους επιφανείας περίπου 5.560 τ.μ.... Το κτήριο θα πρέπει να διαθέτει θέσεις στάθμευσης οχημάτων που να ανταποκρίνονται στην προβλεπόμενη χρήση, οι οποίες πρέπει να είναι κατ' ελάχιστον 200 κ.λπ κ.λπ».

Με απλά ελληνικά, η ΚΕΔ σκοπεύει να αγοράσει ένα κτήριο, στο οποίο η αναλογία εργαζομένου προς επιφάνεια έργου θα είναι 1 εργαζόμενος προς 88 τ.μ. χώρων γραφείου, αναλογία εξωπραγματική, αν λογαριάσουμε ότι τα διεθνή standards προβλέπουν 1 εργαζόμενο προς χώρο 9 τ.μ. Ξέχωρα οι βοηθητικοί χώροι, όπου η αναλογία είναι ακόμη μεγαλύτερη: 93 τ.μ. στον καθένα! Τον χορό της σπατάλης (στην πρόσκληση) κλείνουν οι θέσεις στάθμευσης αυτοκινήτων, οι οποίες πρέπει να είναι κατ' ελάχιστον 200, ενώ το προσωπικό της ΕΕΤΤ είναι 60 άνθρωποι!

Επίσης στην πρόσκληση καθίσταται σαφές ότι το κτήριο πρέπει να βρίσκεται εναλλακτικώς (και επιλεκτικώς): α) στη λεωφόρο Κηφισίας, β) στη

λεωφόρο Μεσογείων, γ) στην Αττική Οδό, δηλαδή σε περιοχές πανάκριβες, πράγμα που μας έβαζε σε σκέψεις. Αλλά η ΚΕΔ φρόντισε να μας λύσει τις αρχές τις απορίες. Είπε στην πρόσκληση: **Ο υπεργίος χώρος πρέπει να είναι περίπου 5.560 τ.μ.**

Και ερωτάται: Γιατί πρέπει να είναι περίπου 5.560 τ.μ. και όχι στρογγυλά 5.500 ή 5.600 ή 6.000; Μήπως έχουμε ήδη «ανακαλύψει» το κτήριο; Τι ιστορία είναι πάλι αυτή, κ. Παπαντωνίου; Περιμένουμε να δούμε τον ιδιοκτήτη του κτηρίου και να... κλάψουμε; Μα, καλά, οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν να κρατούν ούτε τα προσχήματα!

Παρ' όλες τις πρωθυπουργικές αρνήσεις, είναι φανερό ότι το κράτος συμπεριφέρεται δίκην μαγαζιά. Όταν για μια υπηρεσία με προσωπικό ατόμων αγοράζεται ένα τεράστιο κτήριο, ικανό στεγάσει κοντά στους 600 ανθρώπους, έχουμε δίκιο όσοι υποστηρίζουν ότι με μια σχετική περιστολή των δαπανών του δημόσιου τομέα μπορούσαν να ικανοποιηθούν ευρύτερες.

Και για να σταθούμε στην εν λόγω επιτροπή,

Εκίτσο του Ανδρέα Πετρούλακη, Καθημερινή 12/5/2001.

λεί προσωπικά, να με καλοκαρδίσει. Και αν κλέψω μια κατσίκα απ' τον Παπελή για να φάω, να έρθει στο δικαστήριο να με υπερασπίσει». Ο Τζόγιας προσπάθησε να τον συνεφέρει: «Μα γιατί να κλέψεις την κατσίκα του Παπελή; Κι αυτός τι θα φάει;». «Ας κλέψει τη δική μου...», του απάντησε ο Ζέγγος και τον άφησε ξερό.

Ιδού το πρόβλημα του εκσυγχρονισμού, ιδού το δίλημμα: Είμαστε με το χόριστο «σύνολον», χάριν του οποίου έχουν γίνει τα μεγαλύτερα εγκλήματα ή είμαστε με τα πρόσωπα τα συγκεκριμένα; Εγώ κλείνω αποφασιστικά προς το δεύτερο. Διότι εκεί εξανθρωπίζονται οι πολιτικές, σ' αυτήν την κοινωνία, την

ανθρώπινη. Δεν υπάρχει λοιπόν κανένα «ασφαλιστικό σύστημα». Υπάρχουν μόνον άνθρωποι που πρέπει να ζήσουν.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ I

Την εποχή της Μιμής εγκαινιάστηκε η ασυδοσία και η κακοδιοίκηση αλλά από τις ημέρες υπουργίας Μαντέλη μεθοδεύθηκε η υποβάθμιση της «Ολυμπιακής Αεροπορίας». Οι περιπέτειες είναι γνωστές και δεν χρειάζεται τώρα να τις υπενθυμίζουμε.

Στο προηγούμενο τεύχος είχαμε δώσει μια γεύση των όσων συμβαίνουν σήμερα στην πολύπαθη εταιρεία. Μετά το αποκαλυπτικό δημοσίευμα του Αντί ακολούθησε καμπάνια παραπληροφόρησης (κυ-

ρίως από τα Νέα) αλλά οι ιστορίες που καταγγέλλθηκαν δεν μπορούν να κουκουλωθούν. Μετά την αποπομπή του κυβερνήτη Γ. Στίκα ακολούθησε εκείνη του Γ. Αλυσσανδράτου αλλά χωρίς την επίδοση «ευχαριστηρίων», όπως είχε συμβεί στην περίπτωση του πρώτου. Και ο εισαγγελέας ανέλαβε ήδη την υπόθεση.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ II

Στο μεταξύ, με τη συνεχή απαξίωση της Ολυμπιακής η εταιρεία έχει φτάσει στο τέλος της. Η κυβέρνηση δια του κυρίου Βερελή προσπαθεί να την ξεπουλήσει: ξανά και ξανά. Τώρα σπα την εταιρεία στα δύο: σε μια ζημιογόνο και σε μια «καθαρή» χωρίς χρέη ή άλλες επιβαρύνσεις. Στον τελευταίο διαγωνισμό συμμετείχαν τρεις υποψήφιοι «αγοραστές». Αγοραστές ο λόγος το λέει, αφού όλα τα προβλήματα της εταιρείας που θα παραλάβουν, τα έχει προκαταβολικά αναλάβει ελληνική πολιτεία.

Το ενδιαφέρον στην ιστορία είναι ότι έχει προετοιμαστεί καταλλήλως ο «ανάδοχος». Είναι η εταιρεία ΑΧΟΝ ή αλλιώς ο γνωστός σας έμπορος όπλων κ. Θωμάς Λιακουνάκος, διαπλεκόμενος με Σταύρο Ψυχάρη αλλά συνεταίρος στην περίπτωση της Ολυμπιακής με τον κ. Σωκράτη Κόκκαλη.

Τέλος καλό, όλα καλά...

X.N.

Κ Α Ι Π Λ Η Ρ Ω Ν Ε !

μειώνουμε αυτό που αλιεύσαμε στον Επενδυτή της 5ης Μαΐου. Κονταροχτυπιούνται, λέει, επτά διαφημιστικές εταιρίες για το ποια θα αναλάβει τη διαφημιστική εκστρατεία της ΕΕΤΤ ύψους 250 εκατομμυρίων δραχμών! Και αναρωτιέται κανείς τί θα διαφημίσει η ΕΕΤΤ και προτίθεται να ξοδέψει 250 εκ. δρχ.; «Ελάτε σε μας για να εξετάσουμε τις εγκαταστάσεις σας ώστε να σας δώσουμε ιδέα κινητής τηλεφωνίας»; Μα αυτή είναι μονοπωλίο. Άρα από αυτήν θα περάσουν αναγκαστικά όλοι οι ενδιαφερόμενοι. Πρόκειται για πιστή αντιγραφή της περίπτωσης του νέου αεροδρομίου, για τη διαφήμιση του οποίου ξοδεύτηκαν, ως μη κερδοφόρα, εκατομμύρια δραχμών. Τι διαφημίστηκε; Τίποτε. Αφού το αεροδρόμιο είναι ένα και μοναδικό, πώς θα πάνε όλοι υποχρεωτικώς.

Θέλετε ακόμη ένα παράδειγμα σπατάλης κρατικών χρημάτων; Προ ημερών ο υπουργός της Εθνικής Οικονομίας Γιάννος Παπαντωνίου (ο οποίος προΐσταται της προαναφερθείσας σπάταλης ΚΕΔ) πήγε στις ΗΠΑ για να εκφωνήσει ένα λογίδριο αλ-

λά και για κάποιες επαφές του. Ο κ. Παπαντωνίου εκ προοιμίου αξίωσε να τον συνοδεύσει πολυμελής ομάδα δημοσιογράφων (όχι του οικονομικού ρεπορτάζ αλλά του πολιτικού!). Περίπου 15 δημοσιογράφοι συνόδεψαν τον κ. Παπαντωνίου στη Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον, με πληρωμένα εισιτήρια πήγαινε-έλα, διαμονή σε ξενοδοχεία και φάε-πιες. Χώρια η υπηρεσιακή συνοδεία του κ. υπουργού. Και να πεις ότι η μετάβαση ήταν σημαντική... Μερικά μονοστηλάκια γράφτηκαν στις εφημερίδες για το... σπουδαίο ταξίδι, κι εκείνα τραβηγμένα από τα μαλλιά. Δυστυχώς, φτάσαμε στο σημείο να πληρώνει ο κρατικός κορβανάς τα ατομικά ξεφαντώματα των υπουργών. Κατά τα άλλα, τα οικονομικά του κράτους δεν αντέχουν τη χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος...

Και νάταν μόνον αυτό... Προ ημερών, ένας άλλος υπουργός, εν όψει μεταβάσεώς του σε ξένη χώρα, δεν δεχόταν να διαμείνει σε υπουργική σουίτα του εν τη αλλοδαπή ξενοδοχείου που είχε κλείσει το εκεί προξενείο, αλλά απαίτησε παρα-

καλώ την προεδρική σουίτα!

Είναι προφανές ότι τους κυβερνώντες δεν ενδιαφέρει πια τίποτα. Ούτε η κριτική, ούτε ο έλεγχος, ούτε καν το φιλότιμο. Επιτίθενται κατά πάντων με αιτιάσεις που ανάγονται στο παρελθόν και που δεν συγκινούν πλέον τους πολίτες, π.χ. τι έκαναν οι κυβερνήσεις του παρελθόντος, ποιος ήταν επικεφαλής μουσικού προγράμματος σε ραδιοφωνικό σταθμό κατά την επταετία και άλλα παρόμοια. Αλλά για την ταμπακίερα δεν λένε κουβέντα. Πώς πάνε τα οικονομικά, γιατί δεν πάνε καλά, γιατί το Δημόσιο δεν φροντίζει για μια λελογισμένη χρήση του δημοσίου χρήματος, γιατί οι υπουργοί της συμπεριφέρονται σαν Ωνάσηδες με τα λεφτά του κοσμάκη. Σ' αυτά ο πρωθυπουργός μπορεί να απαντήσει; Τουλάχιστον μπορεί να μαζέψει μερικούς υπουργούς του, οι οποίοι –για την προσωπική τους καλοπέραση και προβολή– δεν λογαριάζουν ούτε λιτότητα, ούτε καν τον κόσμο που βλέπει και σημειώνει;

Γιάννης Γιαχανατζής

Η παιδεία στην κόψη του ξυραφιού

Επιδεινώνεται η κρίση στον χώρο της παιδείας καθώς οι 19 πρυτάνεις των πανεπιστημίων της χώρας είναι αποφασισμένοι να παραιτηθούν εάν το νομοσχέδιο για τα ΤΕΙ ψηφισθεί με τη μορφή που ανακοινώθηκε. Στη συνέντευξη που ακολουθεί ο πρύτανης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κ. Κωνσταντίνος Σιμόπουλος παρουσιάζει τις θέσεις των ΑΕΙ αλλά και τις απόψεις του για το μέλλον της ελληνικής εκπαίδευσης.

Την συνέντευξη πήρε ο Σωτήρης Λέτσιος

• *Τόσο ο υπουργός Παιδείας όσο και οι πρυτάνεις των πανεπιστημίων της χώρας παραμένουν αμετακίνητοι στις θέσεις τους. Υπάρχει προοπτική για εκτόνωση της κρίσης;*

— Μόνο από ενέργειες του υπουργείου μπορεί να δημιουργηθούν τέτοιες προϋποθέσεις. Δεν βλέπω τι θα μπορούσαν να πράξουν οι πρυτάνεις προς αυτή την κατεύθυνση... Ο διάλογος δεν έγινε δυστυχώς. Εγκλωβίστηκε με ευθύνη του υπουργείου. Εάν ο υπουργός ήθελε τον διάλογο, θα μπορούσε να φρενάρει το νομοσχέδιο και ν' ακολουθήσει ένας διάλογος μεταξύ υπουργείου, ΑΕΙ και ΤΕΙ. Εμείς έχουμε δηλώσει ότι θεωρούμε θετική την ανωτατοποίηση των ΤΕΙ. Μας ενδιαφέρει όμως να γίνει μ' έναν τρόπο που να μην υποβαθμίζει συνολικά την ανώτατη παιδεία.

• *Ποια αποτελούν τα βασικά σημεία τριβής και αντιπαράθεσης με το υπουργείο;*

— Η αξιολόγηση των ιδρυμάτων που προβλέπεται ν' ανωτατοποιηθούν αποτελεί μια αναγκαία προϋπόθεση. Επίσης να ξεκαθαρίσει το θέμα των μεταπτυχιακών προγραμμάτων και ο τρόπος λειτουργίας τους, και να καταστήσουμε διακριτούς τους ρόλους και τις ταυτότητες των ιδρυμάτων. Το περίφημο, δηλαδή, «μη πανεπιστημιακό» το οποίο απεσύρθη.

• *Οι συνθήκες δεν επιτρέπουν ν' αναλάβετε εσείς οι πρυτάνεις την διεξαγωγή διαλόγου με τους εκπροσώπους των ΤΕΙ;*

— Όχι, καθόλου! Εμείς τον επιδιώκουμε τον διάλογο και δεν μας διακρίνει το ύψος της ανωτερότητας. Έχω την αίσθηση όμως ότι το υπουργείο δεν θα δεχόταν κοινά συμπεράσματα ΑΕΙ και ΤΕΙ που θα προέρχονταν μετά από διάλογο. Εδώ και ένα χρόνο μετά τη σύνοδο των πρυτάνεων που διοργάνωσε το Οικονομικό Πανεπιστήμιο επί υπουργίας Αρσένη, είχαμε συμφωνήσει με το υπουργείο να δημιουργήσουμε αυτή την τριμερή επιτροπή αποτελούμενη από εκπροσώπους των ΑΕΙ, ΤΕΙ και του υπουργείου για να καταλήξουμε στο νομοσχέδιο. Επρόκειτο ασφαλώς για την τροπολογία Αρσένη σύμφωνα με την οποία χαρακτηρίζονταν ισότιμα μέλη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τα ΤΕΙ. Και ενώ θα περίμενε κανένας την αποδοχή αυτής της πρότασης των πανεπιστημίων να την υλοποιήσει ο επόμενος υπουργός, αυτό ουδέποτε έγινε.. Όταν ζητήσαμε έντονα από τον υπουργό να ενεργοποιηθεί ο διάλογός μας, μας απήντησε ότι δεν θα υπάρξει διάλογος, και ότι δεν θα υπάρξει αξιολόγηση πριν από την ένταξη.

• *Με την ανωτατοποίηση των ΤΕΙ θίγονται περισσότερο τα περιφερειακά ΑΕΙ ή μόνο τα ΑΕΙ σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη; Κι αυτό επειδή τα ΤΕΙ θα αναλαμβάνουν προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών...*

— Πιστεύω ότι απ' αυτή την ιστορία θίγονται γενικά τα ΤΕΙ διότι οι απαιτήσεις των ΤΕΙ θα είναι πολύ περισσότερες απ' ότι με τις σημερινές συνθήκες λειτουργίας τους. Ως ανώτατα ιδρύμα-

τα θα πρέπει να ενεργοποιήσουν και ποιες διαδικασίες μέσα στα ιδρύματα που προϋποθέτουν μεγαλύτερη χρηματοδότηση. Με ποιον τρόπο λοιπόν θα υποστηριχθούν οι νέοι τρόποι λειτουργίας για τα ΤΕΙ ως ανώτατα ιδρύματα και πώς θα εξευρεθούν αυτά τα χρήματα. Το υπουργείο μας είχε διαβεβαιώσει ότι θα έβρισκε κάποια χρήματα χωρίς να ελαττώσει την χρηματοδότηση των ΑΕΙ. Με τα τελευταία γεγονότα των υποχωρήσεων είμαστε επιφυλετικοί για το εάν θα μειωθούν ή όχι χρηματοδοτήσεις που αφορούν τα ΑΕΙ. Η ανωτατοποίηση θα πλήξει και ρίξω τα ΤΕΙ και θα ρίξει το συνολικό επίπεδο της ανώτατης παιδείας.

• *Η ανωτατοποίηση των ΤΕΙ θα πρέπει να εξετασθεί μέσα στο πλαίσιο των εξελίξεων που δρομολογούνται σε επίπεδο Ε.Ε. μετά την διακήρυξη της Μπολόνια, και σύμφωνα με την οποία θα απαιτούνται 3 και όχι 4 έτη για την απόκτηση πρώτου πτυχίου τόσο από τα ΑΕΙ όσο και τα ΤΕΙ;*

— Η διακήρυξη της Μπολόνια δεν είναι τίποτα απολύτως. Αποτελεί ένα πλαίσιο για να προχωρήσουμε σε κάποιες αλλαγές. Ο υπουργός βιάζεται να κλείσει το θέμα της ανωτατοποίησης έτσι ώστε να ταξιδέψει στην Πράγα μεθεπόμενο Σάββατο με γεμάτα ταρτάρια. Εκεί θα έχουμε την μετεξέλιξη Μπολόνια στην διακήρυξη της Πράγας και από εκεί θα προέλθει ένα κείμενο καθοριστικό για την ανώτατη παιδεία των 29 κρατών-μελών που συμμετέχουν σ' αυτή την διακήρυξη. Θεωρούμε βέβαια -για ν' απαντήσω σε ό, τι έ-

σχέση με τα έτη σπουδών—ότι τα πτυχία του θα δίνονται από τα ΤΕΙ, και τα οποία θα είναι ανώτατα, δεν θα ανταποκρίνονται στην ταυτότητα των ιδρυμάτων. Αναβαθμίσεις διοικητικού τύπου και χωρίς να ξοδέψεις χρήματα είναι επιζήμιες και προβληματικές ως προς την εφαρμογή τους στο μέλλον.

Η διακήρυξη της Μπολόνια αποτελεί έναν ορατό κίνδυνο για την επιβολή μιας κοινής εκπαιδευτικής πολιτικής παραμερίζοντας το δικαίωμα κάθε χώρας να ρυθμίζει τα θέματα παιδείας σύμφωνα με τις ειδικές συνθήκες που υπάρχουν στο εσωτερικό της;

—Η διακήρυξη δεν είναι καθόλου δεσμευτική για τα μέλη του την συνυπογράφουν. Δεν δεσμεύει κανένα και δεν υπάρχει κοινή εκπαιδευτική πολιτική για τις χώρες της Ε.Ε. Μετά την Πράγα θα γίνουμε μάρτυρες για το αν θα πέσει το προσώπιο της διακήρυξης, έτσι ώστε να έχουμε την έναρξη των διαδικασιών για μεθοδευμένη κοινή εκπαιδευτική πολιτική στην κοινότητα. Έως τώρα με τα προγράμματα σπουδών που υπάρχουν τα ελληνικά πανεπιστήμια και αναφέρομαι στους τεταρτοετείς κύκλους σπουδών—λέπουμε ότι είναι πολύ καλύτερα διαμορφωμένα από τα αντίστοιχα τριτοετή του εξωτερικού. Όπως επίσης τα δικά μας πολυτεχνικά και τα γεωπονικά προγράμματα είναι καλύτερα συγκριμένα με ανώτατα άλλων χωρών. Το θέμα είναι πώς θα πείσουμε τον κόσμο να το πολυτεχνείο το δικό μας θα του παρέχει περισσότερες γνώσεις, από ένα αντίστοιχο πανεπιστήμιο της Αγγλίας από το οποίο θα πάρει πτυχίο 3 χρόνια.

Τα ΤΕΙ σε λίγα χρόνια θα μετατραπούν σε ιδιωτικά πανεπιστήμια; Μήπως είμαστε προστά σε μια διαδικασία για το κλείσιμο της πόρτας στα ιδιωτικά πανεπιστήμια;

—Πολύ φοβάμαι πως ναι... Πιστεύω σ' αυτή την ερώτηση βρίσκεται όλη

η ουσία της συνέντευξης. Υπάρχουν ΤΕΙ, όπως αυτά της Καβάλας, που έχουν προχωρήσει σε συνεργασία για μεταπτυχιακά με το πανεπιστήμιο του Γκρήνουιτς. Πανεπιστήμια που παρακαλάνε για συνεργασίες. Εάν διαθέτετε ένα ιδιωτικό εκπαιδευτήριο και πάτε σ' ένα πανεπιστήμιο της Αγγλίας για να ζητήσετε συνεργασία τότε θα προχωρήσετε εύκολα στη σύναψη συμβολαίου. Θα γυρίσετε στην Ελλάδα καλώντας τους φοιτητές να κάνουν το «μάστερ» τους όχι στην Αγγλία αλλά στα εκπαιδευτήριά σας. Φοβάμαι ότι ετοιμάζεται να γίνει κάτι τέτοιο, το οποίο δεν υπάρχει ακόμη στο νόμο, για να μπορούν

να διοργανώνουν μεταπτυχιακά. Ο νόμος ορίζει ότι τα ΤΕΙ μπορούν να διοργανώνουν τα μεταπτυχιακά σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια χωρίς να διευκρινίζει με τι είδους πανεπιστήμια. Πάμε για ένα «μπάι-πας» των ελληνικών πανεπιστημίων· διότι εάν τα ΤΕΙ ακολουθήσουν το παράδειγμα των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων και έρθουν σε συνεργασία μ' ένα χαμηλής ποιότητας εγγλέζικο πανεπιστήμιο, θα δίνουν μεταπτυχιακά.

• *Πόσο δικαιολογημένες είναι οι φωνές που υποστηρίζουν την ίδρυση νέων ΑΕΙ;*

—Ο τελικός στόχος μας, είναι τα παιδιά μας να σπουδάζουν στα ελληνικά ΑΕΙ. Αυτός ο στόχος έχει επιτευχθεί σ' ένα μεγάλο βαθμό... Έχω δηλώσει και στο παρελθόν ότι σε ένα-δύο χρόνια οι θέσεις για τα πανεπιστήμια θα μένουν κενές. Θα υπάρξουν τμήματα με λιγότερους φοιτητές απ' αυτούς που παίρνουν... Εάν αυτές οι εξελίξεις σηματοδοτούν το τέλος, τότε θα απαντήσω ότι δεν χρειάζονται άλλα ΑΕΙ στην Ελλάδα. Ξέρουμε ότι βρίσκεται σε διαδικασία ανάπτυξης το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου με τα δέκα πρώτα τμήματα. Αυτές είναι πληθωριστικές τάσεις στον χώρο της παιδείας.

Εκτός εάν δεχθούμε ότι τα πανεπιστήμια δεν μπορούν να προσφέρουν κάποια γνωστικά αντικείμενα και τους τα προσφέρει ένα νέο πανεπιστήμιο. Εάν συμβαίνει κάτι τέτοιο δεν έχουμε παρά να επιτρέψουμε στα πανεπιστήμια ν' αναθεωρήσουν τα γνωστικά τους αντικείμενα και να βάλουν καινούργια μέσα. Και είναι προτιμότερο αυτό. Δυστυχώς στην Ελλάδα την ίδρυση ενός πανεπιστημίου την βλέπουμε σαν αφορμή για περιφερειακή ανάπτυξη. Έτσι την βλέπει και η τοπική, νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και ο μαγαζάτορας που πιστεύει ότι θ' αυξήσει την πελατεία του. Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο έχει συμβάλει στην ουσιαστική προσφορά εξειδικευμένων υπηρεσιών και προσωπικού με τον τρόπο που

έχει εκμοντερνίσει στην περιοχή την παροχή ιατρικών υπηρεσιών σ' ένα τριτοβάθμιο επίπεδο, αλλά και φέρνοντας κοντά την παραγωγή στελεχιακού δυναμικού με τις επιστήμες της γης μέσα από τα δύο νέα τμήματα της Ορεστιάδας.

• *Η μόνη δυνατή λύση που προβάλλει είναι το κλείσιμο των ιδρυμάτων;*

—Όλα αυτά δεν γίνονται για μένα αλλά για το μέλλον των φοιτητών που εμπιστεύονται τις σπουδές τους στα πανεπιστήμια. Θα εξαρτηθεί και από την δική τους στάση με ποιο τρόπο θα βηματοδοτηθούν οι επόμενες αντιδράσεις. Με ουσιαστικό γνώμονα τις απόψεις των φοιτητών θα αποφασιστούν οι μελλοντικές κινήσεις.

Ισχυροί και αδύναμοι

Μακροχρόνιο και πολυσύνθετο ασφαλώς το πρόβλημα της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα, δεν μπορεί να εξεταστεί μεμονωμένα αγνοώντας την συνολική κατάσταση της χώρας. Θα ήταν σοφότερο, να αντιμετωπίσουμε κατάματα την αλήθεια. Που είναι η εξής: Το σημερινό φαινόμενο δημιουργήθηκε εξαιτίας της έλλειψης οποιασδήποτε κοινωνικής πολιτικής εκ μέρους οποιουδήποτε και αν κυβέρνησε αυτή τη χώρα τις τελευταίες δεκαετίες. Απόδειξη πως το ισχυρότερο οικονομικά 10% των Ελλήνων απολαμβάνει σήμερα τουλάχιστο το 26% του εθνικού πλούτου έναντι του ασθενέστερου 10% που περιορίζεται μόλις στο 2%.

Το αποδεικνύει ακόμη η παράλογη αύξηση της κερδοφορίας των τραπεζών, που μόνο την τελευταία εξαετία αγγίζει συνολικά το 240%, και των βιομηχάνων, που σε ορισμένες περιπτώσεις ξεπερνά το 500%, τη στιγμή που ο μέσος εργαζόμενος οφείλει να είναι ευχαριστημένος όταν οι αμοιβές του καλύπτουν έστω και οριακά την αύξηση του πληθωρισμού. Τίποτα δεν είναι τυχαίο. Γι' αυτό ας μάθουμε επιτέλους να λέμε τα πράγματα με το όνομα τους. Η όποια κακοδαιμονία αυτής της κοινωνίας ξεκινά από την αμετροεπή σκληρότητα των εμφανών και αφανών ισχυρών της απέναντι στους αδύναμους. Επαγγελματίες πολιτικοί, καλογουλισμένοι χειραγωγοί της κοινής γνώμης, τηλεοπτικοί ρήτορες, ρασοφόροι επενδυτές, φιλάνθρωποι, φιλότεχνοι και φίλαθλοι μεγαλοκαρχαρίες, με την «επικοινωνιακή» συνδρομή μόλις μερικών εκατοντάδων πλην φινετσάτων λακέδων, ροκανίζουν καθημερινά τον εθνικό πλούτο (που κάθε άλλο παρά δικός τους είναι), στο όνομα του οράματος που φέρει επίσημα τον τίτλο «Σύγχρονη Ελλάδα».

Εύκολα τους διακρίνει κανείς μέσα, γύρω και πίσω από κάθε πολιτικό, επικοινωνιακό, επενδυτικό φορέα και μέσο που ασκεί εξουσία σ' αυτή τη χώρα, προεξεχόντος δε στην κυβέρνηση του Πασόκ. Και είναι αυτά, τα λίγο περισσότερα από μια χούφτα, ληστρικά ανθρωπάκια που ευθύνονται αποκλειστικά για κάθε κακό σ' αυτόν τον τόπο και τους ανθρώπους του.

Κωνσταντίνος Τζαμιώτης

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ Ο κυνισμός του εκσυγχρονισμού

Ανησυχίες για επικείμενη θέσπιση σκληρού ασφαλιστικού εκφράζονταν ήδη από την προεκλογική περίοδο, αλλά η κυβέρνηση κρατούσε επίμονα κρυφές τις προθέσεις της λόγω της επίγνωσης του αντικοινωνικού τους χαρακτήρα. Σήμερα αποτόλμησε να τις αποκαλύψει καταθέτοντας τις προτάσεις της μαζί με το πλαίσιο διαλόγου, αλλά η άμεση και εκτεταμένη κοινωνική αντίδραση, που σε τέτοιο βαθμό εκδηλώνεται για πρώτη φορά αφότου το ΠΑΣΟΚ ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας, ακύρωσε τους κυβερνητικούς σχεδιασμούς. Για ποιο λόγο όμως η κυβέρνηση όδευσε προς ρήξη με το συνδικαλιστικό κίνημα;

Οσο απροσχεδίαστα κι αν ενεργεί μια κυβέρνηση, δεν οδηγείται ποτέ σε μια τέτοια ρήξη από επιπολαιότητα ή απρονοησία παρά μόνο μετά από συνειδητή και προμελετημένη επιλογή. Γι' αυτό και περιέβαλε την απόφασή της με το κύρος της συλλογικότητας και της ομοφωνίας. Κι αν πήρε αυτή την απόφαση είναι γιατί έβλεπε «ρέμα» πίσω της: Ν' ανατρέψει την παράδοσή της ως προς την εφαρμογή ακραίας δεξιάς πολιτικής, αυτό θα την έφερνε σε σύγκρουση με το κεφάλαιο που τόσο πιστά υπηρετεί και που τώρα θα είχε πολέμιό της. Γιατί σημειωτέον, και προς τη μεριά του κεφαλαίου λειτουργούν τα κεκτημένα δικαιώματα, ιδίως όταν αυτά μένουν αδιατάραχτα παρ' όλες τις πολιτικές μεταβολές που μας λένε ότι συντελούνται. Το κεφάλαιο δε θα παραιτούταν από αυτά χωρίς αντιδράσεις. Κι ό,τι πέτυχε η κυβέρνηση, είτε στην εμφάνιση ευπρόσωπων δεικτών στην οικονομία είτε στο θέμα της ένταξης στην ΟΝΕ, το πέτυχε με την υποταγή της στη θέληση του κεφαλαίου. Οικονομική ολιγαρχία άλλωστε αυτό σημαίνει: Πλήρη «εξίσωση» μεταξύ αριθμών και διατήρηση ή διεύρυνση των μεγάλων

ανισοτήτων μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό το αναγνωρίζει και η κυβέρνηση όταν ομολογεί ότι όλα αυτά επιτεύχθηκαν χάρη στις θυσίες του λαού, άρα ό χάρη στη μείωση των κερδών του κεφαλαίου, τα οποία στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα πολλαπλασιάστηκαν. Γι' αυτό οι προτάσεις της ήταν αυτές που υπαγορεύονται από την ακραία καπιταλιστική πολιτική που εφαρμόζει σθερά και που διαμορφώνεται από βούληση της άρχουσας τάξης αποκλειστικά. Συνεπώς ήταν αδύνατο να κατέθεσει άλλο πλαίσιο διαλόγου και άλλες προτάσεις από αυτές που κατέθεσε. Αφ' ής στιγμής η πολιτική της επιβίωσής της στη συγκατάθεση του κεφαλαίου, η πρόθεση σύγκρουσης μαζί του θα ήταν πολιτική αυτοκτονίας, όπως πε τόσο εύστοχα κάποτε ο κ. Παπανδρέου, θέλοντας να δικαιολογήσει τη μεταστροφή που είχε αρχίσει να πραγματοποιεί τότε το ΠΑΣΟΚ.

Σε μια εποχή λοιπόν που η τεχνολογία προσφέρει τη δυνατότητα –εφόσον βάλει τη βλέπει κανείς ως κοινό κτήνος όλων των ανθρώπων (μαρξιστική θεωρία) και όχι μόνον εκείνων που έχουν το χρήμα και μπορούν να την ιδιοποιούνται (καπιταλιστική θεώρηση)– να

γάζεται ο πολιτισμένος άνθρωπος της εποχής μας πολύ λιγότερες ώρες και χρόνια απ' ό,τι πριν, σε μια συγκυρία του και οι οικονομικές συνθήκες ευνοούν τη μείωση του ωραρίου εργασίας, αφού υπάρχει οικονομική ανάκαμψη και ανάπτυξη, όπως και αύξηση του ΑΕΠ -οι ίδιοι το λένε- και σε μια περίοδο που η ανεργία ιδιαίτερα στους νέους είναι αυξημένη και εξαιτίας της αύξησής της επιβάλλεται αδήριτα η μείωση των ωρών και ετών εργασίας των εργαζομένων, η κυβέρνηση, που σκέφτεται άκρως καπιταλιστικά, κινήθηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση υποβάλλοντας σε διάλογο θέσεις όχι σύγχρονες αλλά αναχρονιστικές. Είναι δε οι προτάσεις της τόσο ακραίες ώστε να δικαιολογείται η γέννηση στο λαό της ελπίδας ότι η γνήσια δεξιά θα ήταν λιγότερο εχθρική απέναντί του, έστω και λόγω του αντιπολιτευτικού της ρόλου. Αυτό έχει συμβεί κι άλλες φορές στη χώρα μας. Επειδή η γνήσια δεξιά ως κυβέρνηση δεν μπορούσε να νομοθετήσει ακραία καπιταλιστικά μέτρα λόγω της πρόσκρουσής τους σε κοινωνικές αντιδράσεις, η νομοθέτησή τους γινόταν από «προοδευτικές» κυβερνήσεις.

ΑΝΥΠΑΡΞΙΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ

Εξάλλου κανέναν από αυτούς που νομοθετούν δεν αφορούν τα μέτρα αυτά, γιατί κανένας τους δεν είναι εργάτης. Η δημοκρατία μας, είναι αντιπροσωπευτική όχι ταξικά αλλά κομματικά. Κι αν υπήρχε περίπτωση να εκλεγεί ένας εργάτης βουλευτής, αμέσως μετά την εκλογή του θα έπαυε να είναι εργάτης και δε θα αντιπροσώπευε πλέον την τάξη προέλευσής του. Το παράδειγμα του Πρωτόπαπα είναι από τα πιο εύγλωττα. Αν ο κ. Πρωτόπαπας συνέχιζε και ως «αξιωματούχος» της κυβέρνησης να αντιπροσωπεύει τα συμφέροντα των εργαζομένων, η κυβέρνηση δε θα τον «μετέτασσε» από τον συνδικαλιστικό στον κυβερνητικό χώρο. Γι' αυτό και μιλά με τόση καθαρότητα τη γλώσσα του «μεταταγμένου»: Για μια εργαζόμενη λοιπόν, που έχασε το χέρι της σε ώρα εργασίας και που πήρε ως αποζημίωση 40.000 σύνταξη το μήνα, ενώ της δίνεται και ένα άλλο ποσό 8.000 το μήνα από την ευκαιριακή θέσπιση ενός κοινωνικού κυβερνητικού μέτρου, ακούμε τον «μεταταγμένο» να λέει δημόσια, από την τηλεό-

ραση, και με εξαιρετική άνεση ότι της είναι αρκετό αυτό το ποσό για τη διαβίωσή της, γιατί ως κυβέρνηση «αυτά μπορούσαν να της προσφέρουν, αυτά της πρόσφεραν». Ευτυχώς που δεν επεκτάθηκε και ως τον ισχυρισμό ότι με λιγότερα μέλη στο σώμα της λιγότερες είναι και οι διατροφικές της ανάγκες. Σύμφωνα λοιπόν με την αντίληψη του «μεταταγμένου» και «μεταλλαγμένου», το πόσα χρήματα χρειάζεται για να ζήσει ένας άνθρωπος που έχασε το χέρι του κατά την άσκηση της εργασίας του, καθορίζεται από το πόσα μπορεί το κράτος να του προσφέρει· ενώ το πόσα χρήματα μπορεί το κράτος να του προσφέρει καθορίζεται από εκείνους που για τον εαυτό τους έχουν καθορίσει μηνιαίο κόστος διαβίωσης ένα εκατομμύριο και πλέον, που ίσως όμως και να μην τους φτάνει. Αν αυτό δεν είναι ο πιο κτηνώδης εμπαιγμός της ανθρωπιάς και κάθε έννοιας δικαιοσύνης, ισότητας και πολιτισμού, τότε είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχθούμε ότι στην κοινωνία που φτιάξαμε και ζούμε, όσο και να ψάξει κανείς, δεν πρόκειται να βρει ούτε ίχνος απανθρωπιάς, αδικίας, ανισότητας ή βαρβαρότητας.

Όταν υπάρχει ένας τέτοιος διαχωρισμός μεταξύ του υποκειμένου που νομοθετεί και του αντικειμένου που εφαρμόζει τις νομοθετήσεις, κανένας από τους νομοθέτες μαζί με πολλούς από τους απογόνους του δεν πρόκειται να θιγεί από τα μέτρα αυτά. Πώς να μην παρατείνεται το όριο συνταξιοδότησης «άχρι θανάτου» και πώς να μην υφίστανται παραπέρα μειώσεις οι πενιχρές συντάξεις; Η ύπαρξη ενός τέτοιου «απυρόβλητου» των νομοθετών από τις νομοθετήσεις τους αποδεικνύει επίσης ότι στη χώρα μας η ενασχόληση του πολίτη με την πολιτική αποτελεί αφενός πρόνομιο των πλουσίων, που δεν τους απασχολούν θέματα ασφάλισης και συνταξιοδότησης, και αφετέρου αρκετά προσοδοφόρα επιχείρηση, αφού μέσα σε μια τετραετία βουλευτικής θητείας είναι δυνατή όχι μόνον η απόσβεση του επενδυτικού κεφαλαίου αλλά και η εξασφάλιση των επόμενων γενεών. Είχα εξοργιστεί κάποτε, όταν άκουσα βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας να λέει: «Τι είναι σήμερα να έχει ο βουλευτής ένα δισ. περιουσία;». Μετά όμως από

νηφάλια σκέψη και κάποιους συνειρμούς σχετικά με τον εκτεταμένο νεοπλουτισμό των πολιτικών ή και των ανθρώπων του ΠΑΣΟΚ, που έλαβε χώρα επί της διακυβέρνησής του, υποχρεώθηκα να συμφωνήσω μαζί του. Γιατί ζούμε και στη χώρα μας τη «δημοκρατία» της Αμερικής και, για να πολιτευθεί κανείς σήμερα, πρέπει κι εδώ να ανήκει στην άρχουσα τάξη ή να υπηρετεί με την πολιτική του τα συμφέροντά της, απ' όπου θα προσποριστεί τόσο τα αναγκαία κεφάλαια για τη διαβίωσή του όσο και για την άσκηση της πολιτικής.

ΕΥΛΟΓΗ Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Αυτός ήταν επομένως ο λόγος που η κυβέρνηση προτίμησε να πορευτεί όχι προς το ρέμα, αλλά προς τον γκρεμό, για τον οποίο δεν πολυπίστευε κιόλας ότι θα τον συναντούσε μπροστά της. Χάρη στις πολλαπλές ικανότητες που επέδειξε να «κρατά σε γύψο» το συνδικαλισμό, είχε συνηθίσει στην απάθειά του και δε φανταζόταν ότι θα συναντήσει τέτοια αντίδραση. Ίσως γι' αυτό ήταν τόσο κατηγορηματική στον αδιαπραγμάτευτο χαρακτήρα των προτάσεών της. Ενδεχομένως να σχεδίαζε και την επανάληψη του «πρωτοπαπισμού», αλλά μετά να σκέφθηκε ότι αυτές οι μέθοδοι, που είναι πολύ «καρποφόρες», έχουν ένα βασικό μειονέκτημα: «στομώνουν» και δε γίνεται να βρίσκονται σε διαρκή χρήση. Πρέπει να μένουν αχρησιμοποίητες για ένα διάστημα, δηλαδή να ξεχνιούνται, και μετά, αφού «διενεργηθεί» και πάλι ο ακονισμός τους, να ξαναχρησιμοποιούνται, για ν' ανακόπτεται αφύσικα η ροή των κοινωνικών εξελίξεων.

Αλλ' όμως η αλήθεια της παροιμίας «μια του κλέφτη, δυο του κλέφτη...», που ίσχυσε και σε τούτη την περίπτωση, έδειξε ότι είναι εξαντλημένα τα περιθώρια της κυβέρνησης να εξαπατά το λαό χωρίς να προκαλεί αντιδράσεις και γι' αυτό προέκυψε μπροστά της ο γκρεμός που την ανάγκασε σε «άτακτη άμυνα». Πώς ύστερα από μια τέτοια άτακτη «φυγή» θ' ανασυγκροτηθεί, για να επανακάμψει από την ταχύρρυθμη κατιούσα πορεία της, είναι το μέγα πρόβλημα που απασχολεί τώρα το ΠΑΣΟΚ και το οποίο δεν έχει πλέον λύση.

ΑΛΕΚΟΣ ΤΖΙΟΛΑΣ

Αναζητώντας την σταθεροποίηση

Η έκκληση για αυτοσυγκράτηση που απηύθυναν η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO στην κυβέρνηση των Σκοπίων, φαίνεται ότι σ' ένα βαθμό έπιασε τόπο. Υποσχόμενος «γη και ύδωρ» ο πρωθυπουργός της ΠΓΔΜ Γκεοργκιέφσκι εξασφάλισε την υποστήριξη των δύο μεγάλων αλβανικών κομμάτων. Πάντως λίγες ώρες μετά την συμφωνία για το σχηματισμό κυβέρνησης, οι ένοπλες δυνάμεις της ΠΓΔΜ ξεκινούσαν στρατιωτική επιχείρηση με άρματα μάχης, πυροβολικό και δύο ελικόπτερα κατά των ανταρτών στα χωριά Σλούπτσανε και Βάκτσινε. Η νέα έκρηξη βίας αποδεικνύει ότι η δράση των ανταρτών δεν εξουδετερώθηκε τον περασμένο μήνα όπως πίστευε η σκοπιανή κυβέρνηση. Αν μια προσωρινή ηρεμία διαφαινόταν στον ορίζοντα στα Σκόπια, στο μέτωπο της νότιας Σερβίας, το θερμόμετρο έδειχνε ν' ανεβαίνει επικίνδυνα λίγο πριν το NATO δώσει το «πράσινο φως» για την εισχώρηση του γιουγκοσλαβικού στρατού στον τομέα Β της ζώνης ασφαλείας. Ήδη το απόγευμα της 12ης Μαΐου, αντάρτες του Απελευθερωτικού Στρατού των Πρέσεβο, Μέντβεντα, Μπουγιάνοβατς (UCPMB) εξαπέλυσαν επίθεση εναντίον των γιουγκοσλαβικών δυναμέων ασφαλείας στο Πρέσεβο.

Από τα νέα στοιχεία των τελευταίων ημερών θα πρέπει να υπογραμμίσουμε την εκδήλωση υποστήριξης των ΗΠΑ προς την ΠΓΔΜ, οι

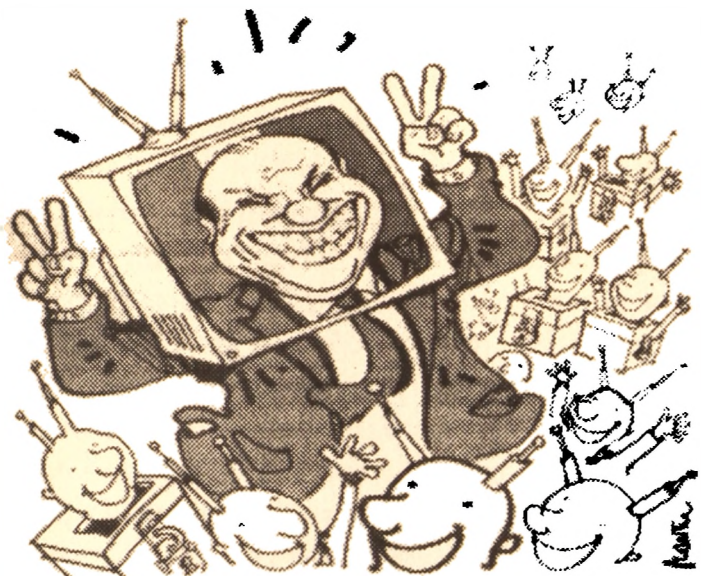
**Η νέα έκρηξη
βίας
αποδεικνύει
ότι η δράση
των ανταρτών
κάθε άλλο
παρά
εξουδετερώθηκε**

οποίες δια στόματος Κόλιν Πάουελ προχώρησαν σε σκληρή καταδίκη της δράσης των τρομοκρατών.

Ο αμερικανός ΥΠΕΞ, ο οποίος σταδιακά ακυρώνει όλες τις αποφάσεις της προκάτοχου του Μαντλίν Ολμπράιτ για τα Βαλκάνια, φέρεται να υποσχέθηκε στον πρόεδρο της ΠΓΔΜ Μπόρις Τραϊκόφσκι ότι τα Σκόπια θα τύχουν της καθολικής υποστήριξης των ΗΠΑ. Ήδη η Ουάσιγκτον άρχισε να στέλνει στρατιωτικό υλικό για την ενίσχυση της ΠΓΔΜ. Όπως μετέδωσαν τα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία, το αμερικανικό πολεμικό πλοίο Merlin κατέπλευσε στο λιμάνι του Μπουργκάσ στη Βουλγαρία, απ' όπου ο στρατιωτικός εξοπλισμός θα μεταφερθεί με φορτηγά στη ΠΓΔΜ.

«Κατά σύμπτωση» την ίδια μέρα που ανακοινώθηκε επισήμως η αμερικανική πρωτοβουλία για ενίσχυση των Σκοπίων, η έγκυρη γερμανική εφημερίδα *Frankfurter Allgemeine* αποκάλυψε ότι οι Αμερικανοί και άλλοι προσέφεραν τεχνογνωσία και τεχνολογία στον UCK ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Σε άρθρο της με τίτλο «Παραστρατημένα υιοθετημένα παιδιά», η εφημερίδα υποστηρίζει ότι τα υπαλείμματα του UCK, άλλοτε «χαϊδεμένου παιδιού» αμερικανικών, γερμανικών και βρετανικών μυστικών και στρατιωτικών υπηρεσιών στρέφονται σήμερα κατά της ΠΓΔΜ.

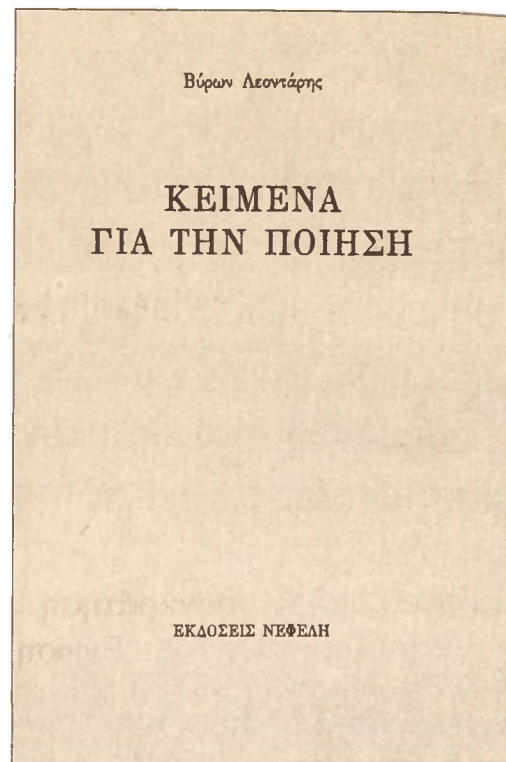
Δεκτός με επιφυλάξεις

Τελικά οι φόβοι επιβεβαιώθηκαν. Με 344 έδρες (η πλειοψηφία είναι 316) ο Μπερλουσκόνι θα έχει απόλυτη πλειοψηφία στην ιταλική βουλή. Η κεντροαριστερή «Ελιά», αφού με πολύ κόπο αποκατέστησε την ενότητά της υπό τον Φραντσέσκο Ρουτέλι, έχασε αξιοπρεπώς. Όσο για τις εναλλακτικές προτάσεις των Ντι Πιέτρο, Ντ'Αντονι, Μπονίνο και Μπερτινότι, δεν κατάφεραν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους. Όπως σημείωνε εύστοχα η *libération*, οι εκλογές αυτές ήταν σαν ένα δημοψήφισμα το οποίο κέρδισε ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι. Το αφεντικό της Φίντιν Βέστ που ελέγχει τα κυριότερα κανάλια της ιδιωτικής τηλεόρασης, ο πλουσιότερος άνθρωπος της Ιταλίας θα είναι ο επόμενος πρωθυπουργός της Ιταλίας που θα αναλάβει τα καθήκοντά του στις 20 Ιουνίου. Πριν από τις εκλογές, μεγάλες εφημερίδες και περιοδικά της Ευρώπης και των ΗΠΑ επιχείρησαν να επισημάνουν τους κινδύνους από μια ανδεχόμενη νίκη του Μπερλουσκόνι. Ήταν η πρώτη φορά μετά από 50 χρόνια που μια εκλογική αναμέτρηση στην Ιταλία προκάλεσε τόση ανησυχία στην υπόλοιπη Ευρώπη. Το ερώτημα που περιμένει πλέον απάντηση, είναι αν η νίκη του Μπερλουσκόνι θα θέσει την Ιταλία εκτός του κυρίου πολιτικού ρεύματος στην Ευρώπη, υπογραμμίζει η εφημερίδα *Guardian*. Σύμφωνα με τους *Financial Times*, ένα από τα πράγματα που ανησυχούν τους ευρωπαίους πολιτικούς είναι η τάση του Μπερλουσκόνι να αντιδρά ενστικτωδώς και να αλλάζει συνεχώς θέσεις. Για τις Βρυξέλλες η ιταλική δημοκρατία δεν κινδυνεύει· γι' αυτό και δεν σκοπεύουν σε κυρώσεις ανάλογες μ' αυτές που είχαν επιβάλει εναντίον της Αυστρίας όταν κέρδισε τις εκλογές ο Χάιντερ. «Ο ιταλικός λαός μίλησε δημοκρατικά και εμείς εμπιστευόμαστε τη Δημοκρατία, όπως εμπιστευόμαστε και τον ιταλικό λαό. Θα παρακολουθούμε, ωστόσο, στενά την κυβέρνηση Μπερλουσκόνι και τις ενέργειές της». Στα λόγια αυτά του γάλλου υπουργού Εξωτερικών Μπέρνερντ Βεντρίν συνοψίζονται μάλλον και οι θέσεις των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, οι οποίες θα συνεχίσουν να διατηρούν τις επιφυλάξεις τους για τη μελλοντική διαχείριση των πολιτικών πραγμάτων από τον Μπερλουσκόνι.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ

Βύρων Λεοντάρης ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Δοκίμια του ποιητή Βύρωνα Λεοντάρη για την προβληματική και την προβληματικότητα της ποίησης, την εν κινδύνω υπόστασή της, τα όρια και τα αδιέξοδά της, την ανάδυσή της μέσα από την αυτοαναίρεσή της, την αυθεντικότητά της και την συμβατικότητα της «μετουσίωσης» – ποιητικοποίησης της πραγματικότητας. Το άβατο της ποίησης μέσω της θεωρίας και την προσέγγισή της από δρόμους ποιητικής βίωσης.

Κι ακόμα, θέματα ιδεολογίας της ποίησης και της ποίησης ως ιδεολογίας, πρόσληψης, ανάγνωσης και παρανάγνωσης της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 • ΑΘΗΝΑ 10680

ΤΗΛ. 3607.744 • FAX 3623.093

E-mail: nefeli-p@otenet.gr • www: nefeli-books.gr

Απουσία σύνεσης και συγκατάβασης

του Μιχάλη Παπαγιαννάκη

Μετά τα τελευταία γεγονότα, περιλαμβανομένης και της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, η ΠΓΔ της Μακεδονίας βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντος της ευρωπαϊκής πολιτικής. Ο λόγος είναι φανερός. Η ΠΓΔΜ είχε καταφέρει να μείνει έξω από την γιουγκοσλαβική κρίση, τόσο με τις επιλογές της στην εξωτερική πολιτική όσο και με τις ισορροπίες που φαινόταν να έχει σταθεροποιήσει στο εσωτερικό της χώρας (βασικές δημοκρατικές λειτουργίες, ανεκτικότητα προς τις μειονότητες...).

Τα σχετικά πρόσφατα γεγονότα στα σύνορα και στην περιοχή του Τέτοβο αρχικά και λίγο μετά στο Κουμάνοβο (ένοπλες επιθέσεις, φόνοι αστυνομικών και στρατιωτικών, καταλήψεις χωριών κ.λπ.) ήταν μια «θεία έκπληξη» για όσους είχαν νομίσει πως η ένοπλη επέμβαση στην Γιουγκοσλαβία και το ιδιότυπο καθεστώς προτεκτοράτου που είχε επιβληθεί στο Κόσοβο είχαν δώσει τα βασικά στοιχεία της λύσης στα προβλήματα της περιοχής. Και έστω με κάποια καθυστέρηση πολλοί συνειδητοποίησαν πως είχαμε στη συγκεκριμένη περίπτωση όλα τα στοιχεία για μια νέα κρίση που θα μπορούσε πολύ εύκολα να θέσει σε αμφισβήτηση και τα όσα θεωρούνταν έως τότε «κεκτημένα» σχεδόν στο σύνολο του μεταγιουγκοσλαβικού τοπίου. Και αυτή η συνειδητοποίηση είχε πολλά και περίεργα αποτελέσματα και μπορεί να καταλήξει σε απρόσμενες ανατροπές συμμαχιών και επιλογών.

Η νέα φάση άνοιξε πιθανότατα με την κυβερνητική αλλαγή στην Γιουγκοσλαβία και τις διαφαινόμενες νέες επιλογές στρατηγικής και τακτικής του νέου προέδρου Β. Κοστούνιτσα. Για να περιοριστούμε στην υπόθεση της ΠΓΔΜ, η νέα γιουγκοσλαβική κυβέρνηση συμφώνησε σε χρόνο ρεκόρ ως προς το καίριο ζήτημα της χάραξης και αναγνώρισης των συνόρων της με τη νότιο γείτονά της: οι σχετικές συζητήσεις και διαπραγματεύσεις με το καθεστώς Μιλόσεβιτς κρατούσαν χρόνια και είχαν αποδώσει συμφωνία για λίγα χιλιόμετρα. Με τη νέα κυβέρνηση το σύνολο της συνοριακής γραμμής συμφωνήθηκε σε κάπου ένα μήνα και επισημοποιήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου το 2001, κοινοποιήθηκε στους διεθνείς οργανισμούς και έχει πλέον και διεθνή νομική ισχύ. Οι περισσότεροι συμφωνούν ότι αυτή η συμφωνία πυροδότησε και

την κρίση στην ΠΓΔΜ. Η αλβανική ηγεσία ή κάποιες αλβανικές ηγεσίες (τα πράγματα δεν είναι απολύτως σαφή... εσκεμμένα ή εκ των πραγμάτων) αμφισβήτησαν την εγκυρότητα της συμφωνίας, και από το Κόσοβο και από αλβανικές δυνάμεις στο εσωτερικό της ΠΓΔΜ. Και πάλι οι λόγοι είναι φανεροί. Καταρχήν η Γιουγκοσλαβία υπέγραφε τη συνοριακή γραμμή και για λογαριασμό του Κόσοβου, πράγμα που νομικά είναι εύλογο αλλά και από την άλλη μεριά αμφισβητείται πολιτικά από όσους διεκδικούν την ανεξαρτησία του. Και στη συνέχεια η επισημοποίηση της συνοριακής γραμμής ορθώνει ένα επιπλέον εμπόδιο σε όσους, και είναι μάλλον οι ίδιοι..., επιδιώκουν επαναχάραξη των συνόρων στην περιοχή, με τη βία ή και με διαπραγμάτευση που θα υποστηρίζεται και από την ανάλογη απειλή και πίεση.

Φυσικά η υπόθεση των συνόρων ήταν μια επιπλέον διαμάχη που προστέθηκε σε μια σειρά από άλλα σοβαρά θέματα στις σχέσεις ανάμεσα στη σλαβομακεδονική πλειοψηφία και την αλβανική μειονότητα (επισήμως 23-24% του πληθυσμού, η ίδια επικαλείται υψηλότερα ποσοστά). Ενώ η τελευταία έχει μια σαφώς καλύτερη θέση από οποιαδήποτε άλλη μειονότητα στα Βαλκάνια, υπήρξαν κατά καιρούς προβλήματα όπως η επίσημη αναγνώριση της γλώσσας της, η ίδρυση αλβανόφωνου πανεπιστημίου (επί ενιαίας Γιουγκοσλαβίας σπούδαζαν στην Πρίστινα) που εντελώς πρόσφατα διευθετήθηκε μάλλον με την ίδρυση τριγλωσσού (σλαβομακεδόνικα, αγγλικά και αλβανικά) με τη βοήθεια της ΕΕ κ.λπ. Το κυριότερο όμως είναι η διεκδίκηση από τους Αλβανούς μιας άλλης συνταγματικής αναγνώρισής τους ως «συνιστώσας εθνότητας» του κράτους, πράγμα που απαιτεί αλλαγή του προοιμίου του Συντάγματος και τροποποίηση κάποιων άρθρων του. Αυτή η διεκδίκηση που έως τώρα δεν έχει γίνει δεκτή, έχει αποκρυσταλλώσει όλα τα υπόλοιπα και φτάνει να κάνει να ξεχνιούνται επιτεύγματα όπως η σημαντική αλβανική συμμετοχή στην κυβέρνηση (ένας αντιπρόεδρος τέσσερις υπουργοί) ή οι σημαντικές προτάσεις του προέδρου Τραϊκόφσκι λίγο πριν την τελευταία κρίση και το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Δεν είναι καθόλου σαφές ότι αυτή η κυβέρνηση θα αρκέσει για να συμφωνηθούν και να γίνουν οι μεταρρυθμίσεις με τις οποίες θα ξεπεραστεί η κρίση. Ήδη αντάρτικες αλβανικές ομάδες δηλώνουν ότι δεν την αναγνωρίζουν. Μέσα από τις δηλώσεις και τις διαβεβαιώσεις των μεν και των δε ανακύπτουν κάποια βασικά προβλήματα.

Σε συζήτησή μας με αλβανούς ηγέτες στα Σκόπια, μας ειπώθηκε ότι η βασική μεταρρύθμιση που θα άλλαζε όλα τα άλλα είναι εκείνη που θα ξεπερνούσε την αρχή της πλειοψηφίας και θα εισήγε την αρχή της ομοφωνίας ανάμεσα στις δύο συνιστώσες εθνότητες όσον αφορά στα «μεγάλα» ζητήματα του κράτους. Μια τέτοια αρχή βέβαια δίνει το δικαίωμα του βέτ

σε καθεμιά από τις δύο εθνότητες και μπορεί να παραλύσει το κράτος, ιδίως αν τα «μεγάλα» θέματα πολλαπλασιαστούν. Μπορεί ακόμα να είναι η αρχή της μετατροπής του κράτους σε ομοσπονδία ή συνομοσπονδία έστω και χωρίς να λείπει το όνομά της, και πιθανόν να ανοίγει τον δρόμο στην απόσχιση. Ακραίο σενάριο αλλά υπάρχουν προηγούμενα. Θέλουν οι Αλβανοί ή κάποιοι Αλβανοί αυτό το σενάριο, στο πλαίσιο μιας «μεγάλης Αλβανίας»; Ελάχιστοι το λένε, πολλοί το διαψεύδουν. Σχεδόν όλοι στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ το απορρίπτουν. Αλλά η δυναμική που δημιούργησαν μέσα στη Γιουγκοσλαβική κρίση έχει και τη δικιά της λογική. Στο κάτω κάτω πολλοί αλβανοί ηγέτες δηλώνουν ότι οι Αλβανοί είναι οι μόνοι στα Βαλκάνια που δεν έχουν πετύχει σε κάποιον ικανοποιητικό βαθμό την εθνική τους ολοκλήρωση, και αντικειμενικά δεν έχουν άδικο! Το πρόβλημα είναι ότι αυτή η ολοκλήρωση σήμερα αποσταθεροποιεί ή τινάζει στον αέρα και κράτη της περιοχής (και την ΠΓΔΜ αλλά και τη Σερβία και το Μαυροβούνιο...). Και επίσης ότι οι αλβανοί ηγέτες, όλοι ή ορισμένοι από αυτούς, θεωρούν ότι τώρα είναι η καλύτερη ίσως και η μόνη στιγμή για να προωθήσουν τέτοια σχέδια, τώρα που έχουν ή φαίνεται να έχουν μίαν ισχυρή υποστήριξη από όλο το σύστημα διεθνών σχέσεων που κυριαρχεί στην περιοχή.

Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Υπάρχουν σοβαρότατοι λόγοι για να υποστηρίξει κανείς ότι δεν είναι έτσι. Ισχυρίζομαι, από την αρχή κιόλας της Γιουγκοσλαβικής κρίσης, ότι κανείς, ούτε στο ΝΑΤΟ ούτε στην ΕΕ, δεν ευνοούσε την τυπική αλλαγή συνόρων και κρατών, γιατί είναι γνωστό ότι είναι δεκάδες οι περιπτώσεις όπου ένα τέτοιο προηγούμενο θα έβαζε μπροστά διαδικασίες αποσταθεροποίησης και όχι πάντα επιθυμητές, από τα Βαλκάνια έως τον Καύκασο, την κεντρική Ασία κι ακόμα πιο πέρα. Οι Αλβανοί, σε ένα τουλάχιστον βαθμό χρησιμοποιήθηκαν από τη Δύση, και στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης με τον Μιλόσεβιτς και γενικότερα στις ενδο-δυτικές διαμάχες στα Βαλκάνια και στην Ευρώπη συνολικά. Οι διεκδικήσεις τους που θα έθεταν σε κίνηση γενικότερη αποσταθεροποίηση δεν συναντούν ουσιαστική αποδοχή. Το περιεχόμενο και το στίλ ακόμη των σχετικών δηλώσεων των ΗΠΑ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ θα έπρεπε να τους είχαν ήδη πείσει, κι αυτούς και άλλους πολλούς. Είχα ισχυριστεί, στην αρχή κιόλας της πρόσφατης στρατιωτικής επέμβασης του ΝΑΤΟ στην Γιουγκοσλαβία, ότι θα έλθει η στιγμή που θα «βομβαρδίσει» τους Αλβανούς, και ήδη υπάρχουν μεμονωμένοι αναλυτές που εισηγούνται ένα «σκληρό στρατιωτικό μάθημα» που θα έπρεπε να τους «διδάξει» η Δύση. Φαίνεται δύσκολο να κάνει τέτοια στροφή, πολιτική ακόμα και συμβολική, μετά τα όσα έχουν ειπωθεί τα τελευταία χρόνια. Ήδη όμως η πολιτική καταδίκη είναι ισχυρή, ενώ μόλις προ ημε-

Στρατιώτης επιτηρεί δρόμο στο Τέτοβο.

ρών αναγνωρίστηκε στην Γιουγκοσλαβία το δικαίωμα να στείλει τις δυνάμεις της σε όλη την ουδέτερη συνοριακή ζώνη. Για να επιβάλει την τάξη, σε ποιους άραγε;

Θα δούμε ίσως και πιο ανατρεπτικά πράγματα αν συνεχιστεί η κρίση, αν δεν επιβληθούν στους αντάρτες πιο συνετές πολιτικές δυνάμεις που μπορούν παράλληλα να επιτύχουν αξιοπρεπείς συμφωνίες στα πλαίσια της ΠΓΔΜ, όπως π.χ. μίαν αυτονομία πολιτιστικού και αυτοδιοικητικού, αλλά όχι πολιτειακού χαρακτήρα και άλλα που τώρα εκκρεμούν στην διαπραγμάτευση στο πλαίσιο της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Και βέβαια πολλά θα εξαρτηθούν και από την ευλυγισία και τη σύνεση της σλαβομακεδονικής πλειοψηφίας που δεν θα πρέπει να πέσει στην παγίδα της πρόκλησης και της απειλής που εκνευρίζουν εύλογα πολλούς και ευνοούν και την αναβίωση στενών εθνικιστικών συνδρόμων.

Αν ερμηνευτούν σωστά οι νέοι συσχετισμοί και οι πάντοτε ισχυρές αντιφάσεις που διαπερνούν τις «λύσεις» που δόθηκαν μέσα στη συνολική Γιουγκοσλαβική κρίση, υπάρχει κάποια ελπίδα. Αλλιώς η αναζωπύρωσή της δεν είναι καθόλου απίθανη.

Αλέξανδρος Νεχαμάς
Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ
Σωκρατικοί στοχασμοί:
από τον Πλάτωνα στον Φουκώ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Bambule – το φόβητρο της εξέγερσης

Η 8η Μαΐου είναι για τη σύγχρονη γερμανική ιστορία μια ημερομηνία διπλά φορτισμένη: το έτος 1945, σηματοδοτεί, πρωτίστως, την στρατιωτική ήττα του εθνικοσοσιαλισμού, που επικυρώνεται από την είσοδο του Κόκκινου Στρατού στο Βερολίνο, μια εικόνα που αποτυπώνει το ιστορικό ντοκιμαντέρ, έστω και με εκ των υστέρων «σκηνοθετικές» οδηγίες, όταν η σημαία της Σοβιετικής Ένωσης ανεμίζει αγέρωχα στο κτίριο της κατεστραμμένης Καγκελαρίας. 21 χρόνια αργότερα, η ίδια ημερομηνία αποτελεί, με τον θάνατο της Ουλρίκε Μάινχοφ, την «αρχή του τέλους» ενός άλλου πολέμου, εκείνου των πόλεων, που ξεκίνησε στη Δυτική Γερμανία τη δεκαετία του '70 από μία οργάνωση, η οποία συμβολικά συνδέθηκε με τον σοβιετικού «προπάτορα» – εξ ου και η ονομασία της «Ομάδα Κόκκινος Στρατός» (Rote Armee Fraktion).

Στις 8 Μαΐου του 1976, ένα χρόνο μετά την έναρξη της δίκης εις βάρος της, η Ουλρίκε Μαρί Μάινχοφ, όπως ήταν το πλήρες ονοματεπώνυμό της, από τα ιδρυτικά στελέχη της RAF, υπέστειλε για πάντα τη σημαία του αγώνα και της ζωής, καθώς βρέθηκε κρεμασμένη στο κελλί της, στις φυλακές υψίστης ασφαλείας Στάμμχαϊμ. Η επίσημη εκδοχή των αρχών απέδιδε τον θάνατό της σε αυτοκτονία, η αναφορά της Διεθνούς Επιτροπής για τη διερεύνηση του θανάτου

της επισήμαινε ότι σύμφωνα με τα στοιχεία η Μάινχοφ ήταν ήδη, πριν τον απαγχονισμό, νεκρή και ότι υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις για επέμβαση τρίτου.

25 χρόνια μετά, μία αγνώριστη, αλλά τουλάχιστον ενωμένη Γερμανία αγνόησε «επιδεικτικά» μία από τις επετείους, που σηματοδότησαν τα «μολυβένια χρόνια». Ο *Spiegel*, ένα από τα έντυπα που έπαιξαν (άλλοτε θετικό κι άλλοτε αρνητικό, αλλά πάντως) σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση αλλά και διαμόρφωση της κοινής γνώμης, με άρθρα,

κείμενα και δημοσιεύματα σχετικά με την RAF αλλά και με συνεντεύξεις μελών της, δεν «κράτησε χώρο» στο τεύχος της 7ης Μαΐου για την «χαμένη τιμή της Ουλρίκε Μάινχοφ», ενώ την ίδια τακτική κράτησαν τα περισσότερα έντυπα, με εξαίρεση το περιοδικό *Focus*, το οποίο φρόντισε με ένα μάλλον εμπαθές άρθρο να επαναφέρει στην επικαιρότητα την «μητέρα της RAF», όπως την αποκαλεί.

Το βράδυ της Τετάρτης 10/5 λίγο μετά την θριαμβευτική είσοδο της Μπάγκερ

στον τελικό του Τσάμπιον Ληγκ, στο Σαν Σίρο του Μιλάνου, το τηλεοπτικό δίκτυο της Βάδης Βυρτεμβέργης (SWR), ενός παραδοσιακά συντηρητικού κρατιδίου που απετέλεσε ένα από τα «μέτωπα της μάχης ενάντια στο σύστημα», πρόβαλε, μεταμεσονύκτια, την ταινία *Bambule* (Εξέγερση), σε σενάριο της Ουλρίκε Μάινχοφ και σκηνοθεσία Έμπερχαρντ Ίτσενπλιτς, που περιγράφει τις συνθήκες διαβίωσης των κοριτσιών σε κοινωνικά ιδρύματα.

Πολύ πρωτού καταφύγει η Μάινχοφ στην «κριτική των όπλων», είχε έγκαιρα εντοπίσει τις αιτίες, αλλά και τις εστίες που συμβάλλουν στην αναπαραγωγή εκείνων των συνθηκών που τραυματίζουν καίρια την ανθρώπινη αξιοπρέπεια: την αδικία, την καταπίεση, την απουσία αλληλεγγύης των μελών της κοινωνίας (ένα από τα κύρια κριτικά επιχειρήματα του Αντόρνο), την περιθωριοποίηση των ανεστίων, των μοναχικών, των περιθωριακών νεαρής ηλικίας ατόμων και, στο προκείμενο, των κοριτσιών.

Η Μάινχοφ καταγράφει, μέσα από την ασπρόμαυρη, ντοκιμαντερίστικη ματιά του Ίτσενπλιτς και τους διαλόγους που εκτυλίσσονται στην Οίκο Άιχενχοφ, μια πραγματική Εστία Θηλέων, η οποία θα κλείσει οριστικά, μετά τις καταγγελίες, τον Φεβρουάριο του 1971. Οι σκηνές αποτυπώνουν έντονα και αντανακλούν βαθιά τα προβλήματα της ιδρυματοποίησης: το καταπιεστικό πλαίσιο, τους κανόνες και τις κυρώσεις (το κούρεμα, την απαγόρευση καπνίσματος και εξόδου, την απομόνωση, τέλος, ως έσχατο μέσο, τον βίαιο εγκλεισμό σε μοναστήρι), την καθημερινότητα των κοριτσιών (τα χαρτοπαίγνια, τα τραγούδια με συνοδεία κιθάρας, τα χιτ και τα σίριαλ της εποχής), τις μορφές αντίστασης, σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, με αποκορύφωμα μια απόπειρα εξέγερσης: κορίτσια που σε μία Γερμανία της ευημερίας, της ανάπτυξης, της κατανάλωσης, «δεν έχουν στον ήλιο μοίρα». Η ευαίσθητη και κριτική ματιά της Μάινχοφ στρέφεται σε έναν κόσμο εγκλειστών, για τον οποίο έχει ήδη επανειλημμένα εκδηλώσει το ενδιαφέρον της, μαζί με άλλους «συνοδοιπόρους», όπως άλλωστε το έκανε και για μια σειρά οξυμμένων κοινωνικών ζητημάτων που αφορούν ένα τμήμα της δυτικογερ-

μανικής κοινωνίας, με μια σειρά εργασιών, δημοσιευμάτων και εκπομπών γύρω από τα ζητήματα της κοινωνικής πρόνοιας, της (επαν)ένταξης στην κοινωνία, τα προβλήματα μέσα κι έξω από την Εστία, προβάλλοντας κυρίως το ζήτημα των ταξικών διακρίσεων και το αίτημα της αλληλεγγύης στον εγγύτερο και τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Η Μάινχοφ δεν ενδιαφέρεται τόσο να εκμεταλλευτεί στενά πολιτικά το πρωτογενές υλικό όσο να καταδείξει μία πραγματικότητα, που θα έπρεπε να ενδιαφέρει πρωτίστως τους αριστερούς: την κοινωνική εξαθλίωση και την βίαιη, οργανωμένη αντίδραση απέναντί της.

Η ταινία, παραγωγή του Südwestfunk, επρόκειτο να προβληθεί αρχικά τον Μάιο του 1970. Η συμμετοχή της Μάινχοφ στην «απελευθέρωση του Μπάαντερ» οδήγησε αυτεπάγγελτα στην αναβολή της προβολής, που μετατέθηκε για τον Απρίλη του επομένου χρόνου, χωρίς όμως να πραγματοποιηθεί και αυτή η δέσμευση. Οι ραγδαίες εξελίξεις γύρω από τη δράση της οργάνωσης, τα γεγονότα που ακολούθησαν αναφορικά με την εξάρθρωσή της, αλλά και το βαρύ πολιτικό κλίμα που κυριάρχησε τα επόμενα χρόνια, απέτρεψαν την προβολή της ταινίας από τον σταθμό. Η ίδια δεν επρόκειτο ποτέ να δει την ταινία. Η *Εξέγερση* θα προβληθεί για πρώτη φορά 24 χρόνια αργότερα από τον ίδιο σταθμό-παραγωγό. Το σενάριο της ταινίας κυκλοφόρησε το 1971 από τις εκδόσεις του Κλάους Βάγκενμπαχ με εισαγωγή της Μάινχοφ και επίμετρο του εκδότη, ο οποίος θα συμπληρώσει τα γραφόμενά του στην επανέκδοση του 1980 – ακριβώς τέσσερα χρόνια από τον θάνατό της.

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΣ

- *Bambule*, BRD 1970, 125', Regie: Eberhard Itzenplitz, Co-Autorin: Ulrike Meinhof, Darsteller: Petra Redinger, Dagmar Biener u. a.
- Ulrike Marie Meinhof, *Bambule*. Fürsorge-Sorge für wen?, Nachwort: Klaus Wagenbach, Politik 24, Klaus Wagenbach, Berlin 1980 (1971)
- www.baader-meinhof.com
- Γ. Βότσης, «Η Μάινχοφ νεκρή στα "Λευκά Κελλιά"» (16/5/76), στο: Γ. Βότσης, *Σε μαύρο φόντο*, Στοχαστής, Αθήνα 1984.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ANDREW DALBY
SALLY GRAINGER

Η ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Η ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ
Andrew Dalby και Sally Grainger

Μια συναρπαστική ιστορία
της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής
διατροφής και μαγειρικής

*

Με 50 αυθεντικές συνταγές
προσαρμοσμένες
για το σύγχρονο μάγειρα

*

156 σελίδες με 88 εικόνες

Μετάφραση
Νίκη Ζωγράφου

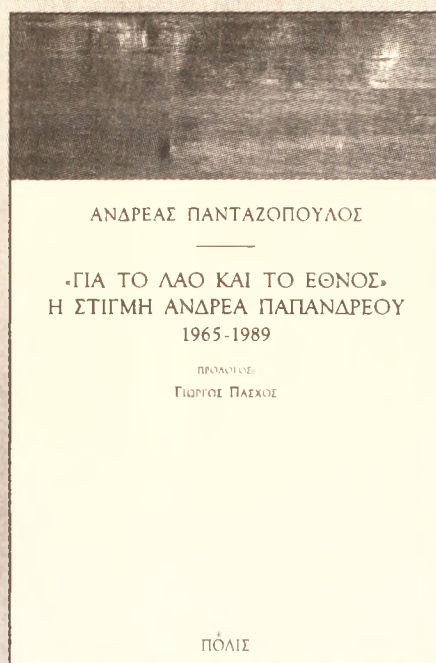
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

«ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ»
Η ΣΤΙΓΜΗ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
1965-1989

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΣΧΟΣ

Πρόκειται για μία επιστημονική μελέτη η οποία εξετάζει το ΠΑΣΟΚ ως ιδεολογικό σχηματισμό, κυρίως μέσα από συστηματική κριτική παρουσίαση κειμένων του ιδρυτή του Κινήματος Ανδρέα Παπανδρέου, αλλά και κομματικών ντοκουμέντων της εν λόγω περιόδου. Ο συγγραφέας υποστηρίζει τη θέση ότι το ΠΑΣΟΚ τη συγκεκριμένη αυτή περίοδο λειτούργησε ως «εθνικο-λαϊκιστικός» σχηματισμός, χρησιμοποιώντας τις έννοιες του λαού και του έθνους για να εγκαθιδρύσει μία πρωτόφαντη, για τα ελληνικά δεδομένα, στρατηγική ηγεμονία στην ελληνική πολιτική σκηνή. Η μελέτη περιλαμβάνει και μία συνοπτική, αλλά εξαιρετικά περιεκτική, ανασκόπηση της δεκαετίας του 1960 και ιδιαίτερα των Ιουλιανών, γεγονότα τα οποία, σύμφωνα με τον συγγραφέα, συνιστούν την ουσιαστική γενέθλια πράξη της μεταπολιτευτικής συγκρότησης του ΠΑΣΟΚ.

♦ ♦ ♦

60 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Μια μοναδική φωτογραφία που τράβηξε ο άγγλος σύνδεσμος με τον ΕΛΑΣ Τζων Έμπερσον, που παρακολουδούσε τις επιχειρήσεις του ΕΛΑΣ. Η σκηνή διαδραματίστηκε στο Βρωμονερό του Κρουσώνα στις 14 Ιουλίου 1944. Ο Μιχ Μεταξάκης, επικεφαλής της ελασίτικης ομάδας, αφηγείται: «... πέφτομε σε ενέδρα Γερμανών. Τόσο κοντά, που αρπαχτήκαμε χέρια με χέρια. Δεν μπορούσαμε να πυροβολήσουμε. Παλεύαμε ποιος θα έριχνε τον άλλο κάτω να τον σκοτώσει. Την ώρα που πάλευα εγώ με έναν Γερμανό, γυρίζει ο άλλος Γερμανός να με σκοτώσει αλλά πηδάει ένας αντάρτης, τον καβαλικεύει και τον μαχαιρώνει. Τη γλιτώνω εγώ και εξοντώνω τον Γερμανό. Αστραπιαία, σφαη, του καρφώνω το μαχαίρι».

Θεωρούμε ότι η αναφορά στη Μάχη της Κρήτης με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 60 χρόνων από την ημέρα που οι αλεξιπτωτιστές της ναζιστικής Γερμανίας εμφανίστηκαν στον ουρανό του νησιού έχει την ιδιαίτερη σημασία της.

Οι δέκα ημέρες που διήρκησε η Μάχη της Κρήτης είχαν έντονο πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό παρασκήνιο που σήμερα είναι πολύ χρήσιμο να μελετήσουμε και πάλι. Η τελική ιστορία της Μάχης της Κρήτης δεν έχει ακόμη γραφτεί.

Στις σελίδες που ακολουθούν δημοσιεύεται μια σειρά τηλεγραφήματα της κυβέρνησης Τσουδερού από τις ημέρες της παραμονής της στα Χανιά, που αφορούν στο ενδιαφέρον της τουρκικής πλευράς για τα νησιά του Αιγαίου αλλά και των Άγγλων για την τύχη του βασιλιά Γεώργιου (Πηγή: Αρχεία Υπουργείου

Εξωτερικών). Ακόμη ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο του καθηγητή Hagen Fleiser για τα γεωστρατηγικά σχέδια του Χίτλερ σχετικά με την Κρήτη· ένα κείμενο του Νίκου Παναγιωτάκη για την σημασία της Μάχης της Κρήτης· άρθρα του Γιώργου Μαργαρίτη με θέματα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την σπουδαιότητα της Μάχης στο πλαίσιο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και τέλος μια ενδιαφέρουσα εργασία της Χρυσούλας Μαυρακάκη για την καθημερινή ζωή στην γερμανοκρατούμενη Κρήτη.

Το εικονιστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε προέρχεται από ιδιωτικές συλλογές καθώς και από τα εξής έργα: το λεύκωμα *Η Κρήτη στις επάλξεις*, εκδ. Ε.Δ.Ι.Α. 1998· *Μαρτυρίες, Κρήτη 1941*, εκδ. Κέδρος 1993· Γ. Παναγιωτάκη, *Ντοκουμέντα από τη Μάχη και την Αντίσταση της Κρήτης*, Ηράκλειο 2000.

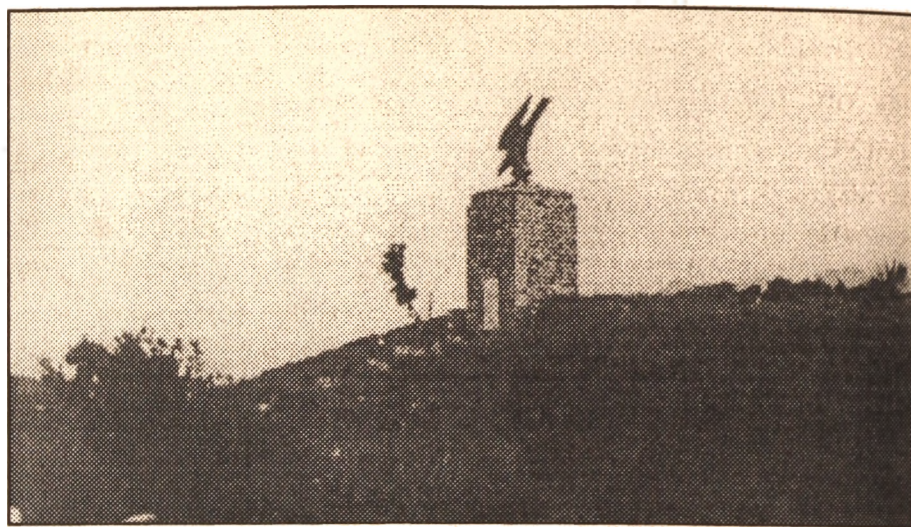
Επίκαιρα μηνύματα της Μάχης της Κρήτης

του Νίκου Παναγιωτάκη

Δέν υπήρξε ως τώρα ουσιαστικό ενδιαφέρον για τη συναγωγή, ή, έστω, για τόν έντοπισμό των πηγών της περιόδου εκείνης στα πλούσια αρχεία του έξωτερικού, για τη διάσωση των σχετικών έγγραφων των ελληνικών κρατικών υπηρεσιών, για την αναζήτηση ιδιωτικών αρχείων ή, τέλος, για την καταγραφή αφηγήσεων «προφορικής ιστορίας» από τό στόμα αγωνιστών της Μάχης της Κρήτης, πού ζούν για πολύ. Έκτός από τά αφηγηματικά, δέν υπάρχει μέχρι στιγμής ούτε ένα επιστημονικό έργο, έργο δηλαδή στηριγμένο σέ κριτική αποτίμηση όλων των σωζόμενων γνωστών μαρτυριών, για τή Μάχη της Κρήτης, γραμμένο από Έλληνα ιστορικό. Όπως επισημαίνει ό συνάδελφος του Πανεπιστημίου Κρήτης καθηγητής Hagen Fleischer, ένας από τούς ειδικότερους μελετητές του θέματος στον κόσμο: «Η πραγμάτωση αυτού του επίπονου αλλά και απαραίτητου στόχου θά αποτελέσει τό καλύτερο επιστέγασμα των αγώνων του κρητικού λαού τήν περίοδο της φασιστικής κατοχής... πολύτιμη παρακαταθήκη ιστορικής μνήμης και αὐτογνωσίας για όλους τούς Έλληνες».

[...]

Γιά νά έρευνηθεί και νά κατανοηθεί καλύτερα ή συμμετοχή των Κρητικών στη Μάχη της Κρήτης, είναι απαραίτητη μιά σύντομη αναδρομή στην ταραχώδη ιστορία του νησιού. Η Κρήτη, νησί ελληνικό από τό τέλος της προϊστορικής εποχής, ήταν υπόδουλη σέ κατακτητές στά 700 από τά 1000 τελευταία χρόνια της ιστορίας της. Προπύργιο στο νότιο άκρο του Έλληνισμού, στο σταυροδρόμι τριών ήπειρων, είχε γεωπολιτική θέση ιδιαίτερα ευαίσθητη, και ήταν επόμενο νά προσελκύσει τίς κατακτητικές βλέψεις των δυνάμεων πού ήθελαν νά ελέγχουν τήν ανατολική Μεσόγειο. Η γεωπολιτική αυτή σημασία της προσδιόρισε και τήν πορεία της στη διαδρομή της ιστορίας, διαφοροποιώντας την από τήν ιστορική πορεία άλλων ελληνικών περιοχών αλλά και άλλων μεσογειακών νησιών και αποκρυσταλλώνοντας συγκεκριμένες ιδιομορφίες. Η κυριότερη από τίς ιδιομορφίες αυτές ήταν, και εξακολουθεί νά είναι, τό ανυπότακτο φρόνημα των κατοίκων της. Η κρητική ιστορία είναι μιά ατελείτητη αντίσταση του κρητικού λαού έναντίον των κατά καιρούς κατακτητών του, μιά σειρά αγώνων, αξιοθαυμάστων, γιατί, όπως και στη Μάχη της Κρήτης, οί αγώνες αυτοί δέν είχαν καμιά πιθανότητα επιτυχίας, καθώς

Το γερμανικό μνημείο με το «κακό πουλί» στα Χανιά. Η αδιαφορία και η μανία των αυθαιρέτων κατέστρεψε τον περιβάλλοντα χώρο και πρόσφατα ένας κεραυνός κατέστρεψε το μνημείο. Όφειλαν όμως οι Χανιώτες να έχουν μεριμνήσει για την διάσωσή του.

στρέφονταν έναντίον δυνάμεων ασύγκριτα υπέρτερων. Κανένα άλλο νησί της Μεσογείου, καμιά κατακτημένη ελληνική ή άλλη, απ' όσο ξέρω, όπου γής περιοχή δέν έχουν νά επιδείξουν περγαμηνές τόσο πολλών και σκληρών αγώνων. Καί ήττημένοι όμως οί Κρητικοί διατηρούσαν μέσα τους μιά ήθική αντίσταση εξίσου αγωνιστική και ανυποχώρητη, τήν αντίσταση πού διαφύλαξε άθικτο και άταλάντευτο τόν ελληνισμό τους. Η Κρήτη ήταν ή τελευταία ελληνική περιοχή πού κατακτήθηκε από τούς Ρωμαίους ύστερα από ήρωικότατη αλλά καταδικασμένη σέ αποτυχία αντίσταση. Στη διάρκεια της βενετοκρατίας ως τίς αρχές του 16ου αιώνα, επί τρεις και παραπάνω αιώνες, οί Κρητικοί ήταν συνεχώς ξεσηκωμένοι έναντίον των κατακτητών τους: γνωρίζουμε έξι μείζονες εξέγερσεις και περισσότερες άλλες μικρότερες. Άλλά και κατά τήν τουρκοκρατία, μετά τό μούδιασμα του πρώτου αιώνα, οί εξέγερσεις έναντίον των κατακτητών, τό ίδιο απελπισμένες και αδιέξοδες, διαδεχόταν ή μιά τήν άλλη, και πριν ακόμη από τήν ίδρυση του Έλληνικού Κράτους, πού έκτοτε αποτέλεσε τό σταθερό σημείο αναφοράς, τό όνειρο της έθνικής ολοκλήρωσης για τούς Κρητικούς. Τό ότι τελικά πέτυχαν τήν πολυπόθητη ένωση μέ τήν Ελλάδα αποτελεί τήν επιβράβευση τόσων και τόσων αγώνων ύστερα από έπτά αιώνες ανελευθερίας και ασυμβίβαστης ύποταγής. Η Μάχη της Κρήτης είχε λοιπόν ένδοξες καταβολές: ήταν μιά ανάμεσα στις πολλές εκφάνσεις της αγωνιστικότητας και της αγάπης για τήν έλευθερία πού ή ίδια τους ή ιστορία είχε σφυρηλατήσει στον ψυχισμό των Κρητικών.

Ποιές όμως είναι οί πραγματικότητες της Μάχης της

Απόσπασμα από ομιλία του Νίκου Παναγιωτάκη, που εκφωνήθηκε στις 18/5/91 στα Χανιά κατά τον εορτασμό των πενήντα χρόνων της Μάχης της Κρήτης και δημοσιεύθηκε ολόκληρη στο Παλίμψηστο, τχ. 11, σελ. 33-40.

Κρήτης απογυμνωμένες από τόν θρύλο και την υπερβολή πού συνήθως τις περιβάλλουν; 'Η Μάχη της Κρήτης ολοκληρώθηκε σέ ένδεκα μέρες, από τις 20 Μαΐου ως την 1η 'Ιουνίου του 1941, κράτησε όμως ουσιαστικά μόνο πέντε. Τά μέτωπα της μάχης ήταν τέσσερα: στό Χανιά, στό Μάλεμε, στό Ρέθυμνο και στό 'Ηράκλειο. Στά πεδία της μάχης είχαν παραταχθεί 30 περίπου χιλιάδες συμμαχικών δυνάμεων. Τίς αποτελούσαν κυρίως Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί, πού είχαν αποβιβάσει έναν περίπου μήνα νωρίτερα, προερχόμενοι από την

Η ώρα της εκτέλεσης

'Ελλάδα ύστερα από την ταχύτατη γερμανική προέλαση πρὸς νότον, πού είχε ως αποτέλεσμα την έσπευσμένη εκκένωση και τή μεταφορά του συμμαχικού εκστρατευτικού σώματος στην Κρήτη κάτω από συνθήκες δυσμενείς και καταιγιστικό γερμανικό βομβαρδισμό. Νεαροί νεοσύλλεκτοι οί πίο πολλοί, χωρίς πείρα πολέμου και μέ πεσμένο όπωσδήποτε τό ήθικό ύστερα από την άδοξη αποχώρησή τους από την ήπειρωτική 'Ελλάδα, αποτελούσαν παρά ταύτα μία αξιόμαχη δύναμη. "Ηδη από την αρχή της αποβίβασής τους στην Κρήτη αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα έπιμελητείας και καταυλισμού. Τμήματα των συμμαχικών δυνάμεων ήταν επίσης, και πήραν μέρος στη μεγάλη μάχη, 3 ελληνικά τάγματα στό 'Ηράκλειο, 2 στό Ρέθυμνο και 2 συντάγματα στό Χανιά, συνεπικουρούμενα από όλόκληρη τή δύναμη της χωροφυλακής στό νησί. Συνολικά οί "Ελληνες στρατευμένοι έφθαναν τίς 3 περίπου χιλιάδες, και ήταν άθλια όπλισμένοι - αναφέρεται ότι καθέννας τους είχε στη διάθεσή του μόνο 5 σφαίρες. Στο σύνταγμα πού είχε στρατολογηθεί στό Καστέλλι της Κισσάμου, για τούς 1000 περίπου άνδρες, υπήρχαν 600 τουφέκια και μόνο 3 σφαίρες. 'Η κρητική μεραρχία, όπως είναι γνωστό, βρισκόταν μακριά, υπήρχαν όμως στό νησί άρκετοί μάχιμοι πού θά μπορούσαν, κατάλληλα εκπαιδευόμενοι και έξοπλιζόμενοι, ως πολιτοφύλακες, νά αποτελέσουν μία δύναμη αξιόλογη, ικανή νά παίξει αποφασιστικό ρόλο στην έκβαση της Μάχης. Οί "Αγγλοι, στους έξι και παραπάνω μήνες της παρουσίας τους στην Κρήτη, δέν έδειξαν τό παραμικρό ένδιαφέρον για νά οργανώσουν ομάδες πολιτοφυλακής. Αυτό, εκτός του ότι στοίχισε ακριβά στη

συμμαχική υπόθεση, στοίχισε ακόμη ακριβότερα στον άμαχο πληθυσμό πού πήρε μέρος στη μάχη, γιατί έδωσε στους Γερμανούς τό νομιμοφανές πρόσχημα νά τιμωρήσουν άμείλικτα τούς Κρητικούς, αγωνιστές και άθώους άδιακρίτως, ως άτακτους ελεύθερους σκοπευτές πού δέν υπάγονταν στις διεθνείς συμβάσεις πολέμου, και νά προχωρήσουν στην έπιβολή σκληρότατων αντιποίνων, και σέ όμαδικές εκτελέσεις άργότερα. Οί επιδρομείς και τελικοί κατακτητές είχαν δώσει ιδιαίτερο βάρος στη μάχη για την κατάληψη της Κρήτης, στην «Έπιχείρηση 'Ερμής», όπως την όνόμασαν. Στην Κρήτη πολέμησε τό άνθος του τρίτου Ράιχ, όλοι σχεδόν οί επίλεκτοι και τέλεια εκπαιδευμένοι άλεξιπτωτιστές, τό εκλεκτότερο τμήμα του γερμανικού στρατού, «γρήγοροι σάν κυνηγετικά σκυλιά και σκληροί και άνυποχώρητοι σάν τό άτσάλι», όπως αναφέρει ό δεκάλογος της εκπαίδευσής τους. Τελικά, στη Μάχη της Κρήτης έλαβαν μέρος 23 ως 25 χιλιάδες Γερμανοί: εκτός από τούς άλεξιπτωτιστές, έλαβαν επίσης μέρος και εκλεκτές ομάδες άλπινιστών, πού μεταφέρθηκαν σταδιακά στην Κρήτη μετά την κατάληψη του αεροδρομίου του Μάλεμε την τρίτη ήμέρα της μάχης. Οί σύμμαχοι είχαν την άπόλυτη σχεδόν υπεροπλία στη θάλασσα, οί νηοπομπές τους όμως ήταν ιδιαίτερα τρωτές κατά την διάρκεια της ήμέρας στις επιθέσεις των γερμανικών αεροπλάνων. 'Αντίθετα, οί Γερμανοί είχαν την υπεροπλία στον άέρα. Ξεκινώντας από αεροδρόμια της ήπειρωτικής 'Ελλάδας και της Ρόδου σφυροκοπούσαν άσταμάτησα τούς συμμάχους, βυθίζοντας πολλά πλοία άνεφοδιασμού. 'Η γερμανική αεροπορία υπήρξε ό αποφασιστικότερος παράγοντας της τελικής νίκης των

Τα κατάλοιπα της Μάχης...

εισβολέων. Στή Μάχη της Κρήτης είχε πάρει μέρος τό ανθος επίσης της γερμανικής αεροπορίας, κάπου 1280 αεροπλάνα μέ πληρώματα άριστα εκπαιδευμένα.

Ή Μάχη της Κρήτης ήταν χωρίς άλλο ή δραματικότερη και αίματηρότερη μάχη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ως εκείνη τή στιγμή. Τήν τρίτη κιόλας ημέρα της, οί απώλειες τών Γερμανών είχαν ύπερβεί τις συνολικές απώλειές τους σέ όλα μαζί τά άλλα μέτωπα του πολέμου ως τότε. Ύπολογίζεται ότι οί νεκροί, οί άγνοούμενοι και οί τραυματίες Γερμανοί έφτασαν τις 15.000, δηλαδή τό 60% της συνολικής δύναμής τους. Άλλες τόσες φαίνεται νά ήταν οί απώλειες τών συμμάχων. Βεβαιωμένα νεκροί αναφέρονται 3.600 σύμμαχοι και 4.000 περίπου Γερμανοί, οί πραγματικοί όμως άριθμοί ίσως είναι λίγο ύψηλότεροι, δηλαδή περίπου τό 12% τών συμμαχικών δυνάμεων και τό 18% τών γερμανικών. Οί απώλειες τών Έλλήνων, τακτικού στρατού και χωροφυλακής, ύπολογίζονται σέ 1.000-1.500 νεκρούς, δηλαδή σέ 40-50%, ποσοστό ύπερτετραπλάσιο τών συμμαχικών απωλειών και τριπλάσιο τών γερμανικών. Οί απώλειες του «άμαχου» πληθυσμού (τό άμαχου, βέβαια, στην περίπτωση αυτή είναι σχήμα λόγου), τόσο κατά τή διάρκεια της μάχης όσο, κυρίως, στους άμέσως επόμενους μήνες ήταν τουλάχιστον άλλοι τόσοι νεκροί, άν και δέν υπάρχουν διαθέσιμοι έγκυροι άριθμοί. Στή διάρκεια της Μάχης καταρρίφθηκαν ή άχρηστεύθηκαν 200 τουλάχιστον γερμανικά αεροπλάνα, ένω οί απώλειες του βρετανικού ναυτικού σέ έμψυχο και άψυχο ύλικό ήταν βαρύτατες.

Ή Μάχη της Κρήτης κρίθηκε ουσιαστικά τήν πέμπτη ημέρα της, όταν τό γερμανικό έπιτελείο, διαπιστώνοντας τό σφάλμα του άνοιγματος τεσσάρων μετώπων, συγκέντρωσε τήν επιθετική όρμή τών γερμανικών δυνάμεων

στόν δυτικό μόνο τομέα. Τίς προηγούμενες ημέρες τά δύο πρώτα κύματα άλεξιπτωτιστών πού είχαν πέσει στά Χανιά, στό Ρέθυμνο και στό Ήράκλειο είχαν κυριολεκτικά αποδεκατιστεί από τις συμμαχικές δυνάμεις κατά κύριο λόγο, αλλά και από τούς άπροσδόκητους συμπολεμιστές τους, τούς Κρητικούς άτάκτους, πραγματικά άφανείς ήρωες της μεγάλης μάχης. Μόνο όταν μετά τήν πέμπτη ημέρα οί Γερμανοί κατόρθωσαν νά σχηματίσουν προγεφύρωμα στό δυτικό μέτωπο και νά καταλάβουν τό αεροδρόμιο του Μάλεμε, ή νίκη έκλινε προς τό μέρος τους, πράγμα πού δέν ήταν άπαραίτητο ή αναπόφευκτο νά συμβεί, άν ή άμυνα του νησιού είχε όργανωθεί καλύτερα. Γιατί, από στρατιωτική άποψη, πρόκειται άναμφισβήτητα, και πρέπει νά τό πούμε, γιά γερμανική νίκη. Οί 8.000 Γερμανοί, πού είτε είχαν πέσει ως άλεξιπτωτιστές είτε είχαν προσγειωθεί στό αεροδρόμιο του Μάλεμε μετά τήν κατάληψή του, κατόρθωσαν νά νικήσουν μιά συμμαχική δύναμη τέσσερις περίπου φορές μεγαλύτερη.

Γιά τήν κατάκτηση της Κρήτης οί Γερμανοί πλήρωσαν βέβαια βαρύτατο τίμημα. Κέρδισαν όμως σημαντικές έντυπώσεις. Ή νίκη τους είχε όπωσδήποτε ψυχολογικό αντίκτυπο στό ήθικό τών συμμάχων και επηρέασε τήν παγκόσμια κοινή γνώμη, καθώς άποδείκνυε γιά μιά ακόμη φορά (ως τότε, γιατί θά έπακολουθήσουν οί ήττες) ότι ό Γερμανός στρατιώτης ήταν άκατανίκητος. Όπως γράφει ό Hagen Fleischer, στή Μάχη της Κρήτης συγκρούστηκαν ή γερμανική αεροπορία και τό βρετανικό ναυτικό στην «πρώτη μεγάλη μάχη άέρος-θαλάσσης στην πολεμική ιστορία», μιά σύγκρουση πού οί Γερμανοί τήν κέρδισαν «στά σημεία». Ή Μάχη όμως της Κρήτης είχε και άλλες, μακροπρόθεσμα δυσμενέστερες γιά τούς Γερμανούς, έπιπτώσεις. Ή γνωστότερη είναι ότι ή πύρρεα νίκη τών άλεξιπτωτιστών στην Κρήτη, στή μεγαλύτερη πολεμική έμπλοκή άλεξιπτωτιστών της ιστοράς ως σήμερα, ουσιαστικά διέλυσε τόν μύθο γιά τήν άποτελεσματικότητα τους ως πανίσχυρου όπλου. Έκτοτε ή ρίψη άλεξιπτωτιστών θά γίνεται σποραδικά και σέ πολύ μικρότερη κλίμακα. Αυτό θά έχει ως άμεση συνέπεια νά μείνουν στά χαρτιά οί σχεδιαζόμενες μέ τόν ίδιο τρόπο έπιχειρήσεις γιά τήν κατάληψη της Κύπρου και της Μάλτας. Στην άπομυθοποίηση αυτή δέν έπαιξαν μικρό ρόλο και οί Κρητικοί άγωνιστές. Άποδείχτηκε ότι ή ρίψη άλεξιπτωτιστών σέ μιά περιοχή μέ έχθρικούς, έμπειροπόλεμους και όπλισμένους, έστω και στοιχειωδώς, κατοίκους πρόσφερε εύκολη λεία σ' αυτούς πού πατούσαν και μέ τά δύο τους πόδια στή γή και γνώριζαν νά σκοπεύουν και νά μάχονται.

Μιά άλλη συνέπεια της Μάχης της Κρήτης έχει κάπως έξογκωθεί: Ή άποψη ότι ή γερμανική εισβολή στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Κρήτη καθυστέρησε ή άνέβαλε τις σχεδιαζόμενες έπιθέσεις έναντίον της Σοβιετικής Ένωσης ή άκόμη και της Μεγάλης Βρετανίας. Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι ύπήρξε κάποια καθυστέρηση, όμως ήταν τόσο σύντομης διάρκειας, ώστε τελικά νά μήν έχει τόση σημασία όση θέλουμε νά της δώσουμε.

Θά σταθώ λίγο περισσότερο σέ ένα λεπτότερο θέμα. Οί Έλληνες, και ειδικότερα έμείς οί Κρητικοί, έχουμε σχη-

ματίσει την έντύπωση, ή μάλλον την πεποίθηση, ότι ο ήρωισμός των Κρητικών αγωνιστών της Μάχης της Κρήτης έχει αναγνωρισθεί παγκόσμια και θεωρείται πιά ως δεδομένο της Ιστορίας. Λυπούμαι που τό λέω, αλλά δεν είναι έτσι. Τόσο οι Γερμανοί ιστορικοί που έχουν ασχοληθεί με τό θέμα όσο και οι Άγγλοσάξωνες περιστασιακά μόνο αναφέρουν τούς Κρητικούς ως αγωνιστές και καθόλου ως πρωταγωνιστές, της Μάχης της Κρήτης. Ο Churchill στά περίφημα Άπομνημονεύματά του δεν τούς αναφέρει καθόλου. Πρέπει νά ανατρέξει κανείς σε μαρτυρίες από πολύ λιγότερο επίσημα χείλη για νά βρεϊ αναφορές όπου νά αναγνωρίζεται ή σημασία και ή αξία της συμμετοχής των Κρητικών. Λόγου χάρη, ένας Νεοζηλανδός οδηγός του Σώματος Μεταφορών περιγράφει ότι κατά τή μάχη της 22ας Μαΐου είδε κοντά στό Μάλεμε «ένα πλήθος άτακτων Έλλήνων, ανάμεσά τους και γυναίκες. Ένας κρατούσε τουφέκι και στήν κάννη του είχε προσδέσει ως λόγχη ένα πριονωτό ψωμομάχαιρο. Άλλοι κρατούσαν παμπάλαια όπλα κάθε είδους. Οί άτακτοι αυτοί, χωρίς νά διστάσουν, ξεχύθηκαν μπροστά, όρμησαν προς τήν κορυφή του λόφου, και ό έχθρός τό έβαλε στά πόδια». Ένας λοχαγός των συμμαχικών δυνάμεων γράφει για τούς Κρητικούς «πού ξεχύνονταν από γύρω και προχωρούσαν μπροστά μέ μεγάλο ένθουσιασμό, μέ βήμα στρατιωτικό ή τροχάδην φωνάζοντας “άέρα”. Ήταν πολύ αποτελεσματικοί. Τό θέαμά τους», γράφει, «ήταν ή συναρπαστικότερη στιγμή της ζωής μου». Ο Άγγλος ιστορικός Alan Clark περιγράφει πώς υποδέχθηκαν οί Κρητικοί τούς πρώτους άλεξιπτωτιστές στό Καστέλλι της Κισσάμου: «Οί άνθρωποι αυτοί», γράφει, «είχαν προτερήματα πού άξιζαν τόννους στρατιωτικού έξοπλισμού. Είχαν ένα πνεύμα άκαταμάχητο. Πολεμούσαν για νά υπερασπίσουν τή γή τους. Στό παρελθόν τους και μέσα στό αίμα τους είχαν μιά μεγάλη παράδοση όρεσίβιας άνδρείας, άνταρτοπολέμου, έξοικείωσης μέ τά βουνά και τούς κάμπους, σκοπευτικής ικανότητας. Αγωνίζονταν μέ τσεκούρια και μέ μαχαίρια, μέ άρχαία τουφέκια, άκόμη και μέ τουφέκια μέ τσακμακόπετρες, κατασκεύαζαν χειροβομβίδες μέ δυναμίτιδα και μέ παραγέμισμα σκουριασμένα καρφιά και σπασμένα γυαλιά». Ο ίδιος ιστορικός, συνοψίζοντας τή συμβολή των Κρητικών, γράφει σέ άλλο σημείο του βιβλίου του τά εξής: «Οί επιθέσεις των Έλλήνων στό Μάλεμε και ή ποιότητα της αντίστασής τους στό Καστέλλι καθώς και των άνδρων της χωροφυλακής στό Ρέθυμνο δείχνουν ότι ή γενναιότητά τους και ή πολεμική τους ικανότητα είχαν υποτιμηθεί σοβαρά από τούς συμμάχους. Παρά τά κατορθώματά τους έναντίον των Ιταλών στήν Άλβανία, αλλά και έναντίον των Γερμανών στή Μακεδονία, κατά τήν επικρατούσα άποψη, οί Έλληνες ήταν στρατιωτικώς άμελητέοι. Στήν πραγματικότητα, άν τούς παρέχονταν εκπαίδευση και ικανή ήγεσία και τούς διανέμονταν όπλα από τά γερμανικά λάφυρα, οί Έλληνες ήταν έξαιρετικά πρόθυμοι νά αντιμετώπισουν και τούς ισχυρότερους άκόμη έχθρικούς σχηματισμούς, όπως άλλωστε τό έπραξαν μέ μεγάλη διάθεση και όρμή. Αν ή ανώτερη στρατιωτική ήγεσία των συμμάχων στήν Κρήτη είχε συλλάβει

Επιβίβαση των αλεξιπτωτιστών στο μεταγωγικό αεροπλάνο.

διαφορετικά τήν πιθανή εξέλιξη της μάχης, οί Έλληνες θά μπορούσαν νά χρησιμοποιηθούν, μέ εύεργετικά αποτελέσματα, σέ μιάν άντεπίθεση κατά μέτωπον έναντίον του έχθρου».

Σέ μιάν όμιλία, τά γεγονότα και οί άριθμοί, άκόμη και ή ιστορική έρμηνεία τους, είναι έπεα πτερόεντα. Δεν ξεχνώ, κι άς είναι κάπως άργά, ότι θέμα μου ήταν κυρίως τό νόημα της μεγάλης θυσίας, τό νόημα της Μάχης της Κρήτης, και πράγματι, ή ιστορία τότε εκπληρώνει τόν ήθικό προορισμό της, όταν προσφέρει διδάγματα από τό παρελθόν χρήσιμα για τήν αντιμετώπιση και τόν σχεδιασμό του μέλλοντος. Διδάγματα πού μπορεί νά είναι διαφορετικά σέ διαφορετικές χρονικές στιγμές. Ποια διδάγματα μπορούμε σήμερα νά άντλήσουμε από τή μεγάλη θυσία χιλιάδων συμπατριωτών μας, χιλιάδων ανθρώπων, φίλων και έχθρων, πού έχασαν τή ζωή τους, πρίν από πενήντα χρόνια;

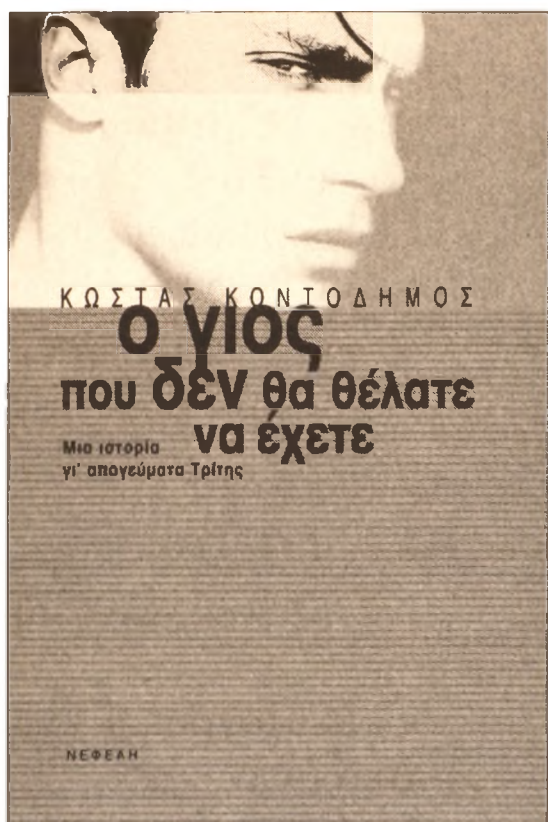
[...]

Θά μιλήσω [...] για τή ματαιότητα, λόγου χάρη, των πολέμων ως τρόπου λύσης των ανθρώπινων διαφορών και για τήν εύκαιριακή και προσωρινή αντιπαλότητα των λαών πού οί πόλεμοι προκαλούν. Η ιστορία τό έχει μέσα στή φύση της νά ανατρέπει τίς καταστάσεις. Οί έχθροί μας της Μάχης της Κρήτης είναι σήμερα φίλοι και σύμμαχοί μας. Τίς σχέσεις ανάμεσα στους δύο λαούς μας δεν τίς σκιάζει κανένα ίχνος πικρίας και άντιδικίας. Άλλωστε ή σημερινή δημοκρατική Γερμανία δεν έχει καμιά όμοιότητα μέ τή Γερμανία του Χίτλερ. Έχουν γεννηθεί στό μεταξύ δύο γενιές ανθρώπων. Σέ λίγα μάλιστα χρόνια ίσως γίνουμε και «όμοεθνεϊς», δηλαδή πολίτες μιās μεγαλύτερης υπερεθνικής ένότητας στό πλαίσιο της Ένωμένης Ευρώπης. Η υπέρμετρη θριαμβολοβία για νί-

Κώστας Κοντοδήμος

Ο ΓΙΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΕΧΕΤΕ

[μυθιστόρημα]

Είναι ένα λυπημένο, σκεπτικό βιβλίο. Ο γιος που δεν θα θέλατε να έχετε, ένα βιβλίο που βεβαιώνει ότι ο πεζογράφος Κώστας Κοντοδήμος είχε την τόλμη μιας αναθεωρητικής σκέψης ικανής να βλέπει το σύνολο των πραγμάτων μέσα στα αποσπάσματά τους. Το διαβάσεις και κάμποσες στιγμές είναι σαν ν' ακούς ένα από κείνα «τα περίεργα τραγούδια, λυπημένα πάντα, που ακούνε οι Έλληνες ακόμα και το πρωί. Ίσως γι' αυτό δεν μιλάνε πολύ όταν ξυπνάνε. Προπονούνται στη λύπη», ένα από κείνα τα τραγούδια που οι στίχοι τους, πλαγιογραφημένοι, διεμβολίζουν το κείμενο, αλλά για να το συναρμόσουν κι όχι να το κερματίσουν. Αυτή η κουβέντα για τα «λυπημένα τραγούδια των Ελλήνων» θα μπορούσε ίσως να αποτελέσει τον πυρήνα για μια νέα, αντιζορμπαϊκή, «φυλετική μυθολογία». Αλλά τελικά δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο στο βιβλίο, ίσως επειδή ο Κοντοδήμος εμπιστεύεται μέχρι τέλους τη λύπη, τη λύπη του, κι όχι το ίνδαλμά της. Κι είναι κρίμα που ο κόσμος της γραφής του λιγόστεψε τόσο απότομα, αφήνοντας ωστόσο πίσω ωραία σημάδια.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 • ΑΘΗΝΑ 10680

ΤΗΛ. 3607.744 • FAX 3623.093

E-mail: nefeli-p@otenet.gr • www: nefeli-books.gr

κες του παρελθόντος έναντιον σημερινών φίλων θά συνέτεινε στην τεχνητή διαιώνιση μιᾶς αντιπαλότητας που έχει πάψει από καιρό νά υπάρχει. Αυτό, βέβαια, δέν σημαίνει ὅτι πρέπει νά ξεχάσουμε τήν ἱστορία μας ἢ οἱ Γερμανοί καί οἱ Ἀγγλοι καί οἱ Αὐστραλοί καί οἱ Νεοζηλανδοί τή δική τους. Ἀλλά μπορούμε καί πρέπει νά τή βλέπουμε ἀπό ἀπόσταση, πιά ἀντικειμενικά καί ἀπροκατάληπτα, χωρίς κενολογίες καί ὑπέρμετρους πατριωτικούς ἢ καί πατριδοκαπηλικούς κομπασμούς. Ἡ Μάχη τῆς Κρήτης ἀνήκει πιά ἀμετάκλητα στήν ἱστορία. Κι ἕνα γεγονός πού ἔγινε ἱστορία μπορεῖ νά διδάσκει πραγματικά, μόνο ὅταν ἔχει ἀποκαθαρθεῖ ἀπό τίς συναισθηματικές του φορτίσεις καί μᾶς παρουσιάζεται χωρίς ὑπερβολές, χωρίς στόμφο καί χωρίς συνθηματολογίες.

Ὅμως ἀκόμη καί σ' ἕναν κόσμο ἰδανικό, χωρίς πολέμους, οἱ ἐχθροί δέν ἀπολείπουν. Ὑπάρχουν πάντοτε καί καραδοκοῦν. Τό νησί μας, ἡ χώρα μας, μπορεῖ νά μὴν ἀπειληθοῦν ποτέ πιά ἀπό ἐχθρούς ἀλεξιπτωτιστές. Εἶναι βέβαιο ὅμως ὅτι θά ἀπειληθοῦν, ἂν δέν ἀπειλοῦνται ἤδη, ἀπό ἄλλους ἐχθρούς τό ἴδιο ἀπροσδόκητους καί οὐρανοκατέβατους, πού χρειάζονται νέους ἀγῶνες γιά νά κατατροπωθοῦν. Ἐννοῶ τούς ἀόρατους ἐχθρούς τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς καί τῆς ρύπανσης, τῆς πολιτισμικῆς φθορᾶς καί τῆς ὑπογεννητικότητας, γιά νά ἀναφέρω μόνο τούς κυριότερους. Πρόκειται γιά ἐχθρούς πολὺ πιά ὑπουλούς καί πιά ἐπικίνδυνους ἀπό τούς Γερμανούς ἀλεξιπτωτιστές. Ἐκεῖνοι ἀντιπροσώπευαν ἕναν κίνδυνο ἄμεσο καί ὁρατό, ἐνῶ οἱ νέοι ἐχθροί ἀντιπροσωπεύουν ἕναν κίνδυνο ἀθέατο, συνεχῆ, διεισδυτικό, πανταχοῦ παρόντα. Ἐδῶ ἡ γενναιότητα τῶν Ἑλλήνων δέν ἀρκεῖ – ἴσα ἴσα ἐπιτείνει τούς κινδύνους. Ἐδῶ χρειάζεται συνεχῆς ἐπαγρύπνηση, σύνεση, περίσκεψη, πειθαρχία, μέθοδος καί ὁργανωμένη ἐπιμονή, προσόντα πού δυστυχῶς δέν τὰ διαθέτουμε σέ ἀφθονία.

Ἐνα τελευταῖο δίδαγμα πού μπορεῖ νά ἀντληθεῖ ἀπό τή μεγάλη θυσία εἶναι τό δίδαγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στή Μάχη τῆς Κρήτης πολέμησαν πλάι πλάι οἱ ἀριστεροί καί οἱ δεξιοί, οἱ βενιζελικοί καί οἱ ἀντιβενιζελικοί, ἐνωμένοι ὁμόψυχα στήν ἀντιμετώπιση τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἐπιτυχία, ἡ ἠθική ἐπιτυχία, τοῦ ἀγῶνα τους ὀφείλεται σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἐνότητα. Ἡ ἐπιτυχία κάθε ἀγῶνα προϋποθέτει τήν ἐνότητα. Καί δέν μπορῶ νά καταλάβω γιατί νά χρειάζεται νά μονοιάζουμε μόνο σέ περιόδους ἐθνικῆς ἀνάγκης καί ἐπαπειλούμενης ἐθνικῆς καταστροφῆς. Δέν εἶναι μυστικό ὅτι ἡ χώρα μας περνᾷ τήν ἐποχὴ αὐτὴ μιά περίοδο κρίσης, οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καί πολιτισμικῆς, πού δέν ἔχει πάρει ἀκόμη τίς διαστάσεις ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἀλλά πού, ἂν δέν προσέξουμε, μπορεῖ νά τίς πάρει. Ἡ κρίση αὐτὴ γιά νά ξεπεραστεῖ εἶναι ἀνάγκη νά μᾶς βρεῖ μονοιασμένους, νά πολεμοῦμε πλάι πλάι, ὅλοι οἱ Ἕλληνες μαζί, ὅπως τότε οἱ ἀγωνιστές τῆς Μάχης τῆς Κρήτης. Καί δέν εἶναι μόνο ἡ τωρινὴ κρίση. Στό μέλλον μᾶς περιμένουν προβλήματα πολὺ δυσχερέστερα, προβλήματα ἐθνικῆς ἐπιβίωσης, καί ἐλλοχεύουν κίνδυνοι πού μόνο ἐνωμένοι μπορούμε νά τούς ἀντιμετωπίσουμε ἀποτελεσματικά. Ὅλους τούς Ἕλληνες μᾶς περιμένουν στό μέλλον πολλές Μάχες τῆς Κρήτης.

Ο κρίσιμος μήνας μέσα από τα διπλωματικά αρχεία

Η άμυνα του νησιού, ο τουρκικός παράγων,
η ασφάλης φυγή του βασιλιά Γεωργίου...

Υπάρχει πλήθος απομνημονευμάτων και προσωπικών αφηγήσεων από ανθρώπους που εβίωσαν τις ημέρες της Μάχης της Κρήτης και την περίοδο της Κατοχής. Πολύ λίγο όμως έχουν μελετηθεί συστηματικά και κοινοποιηθεί τα επίσημα αρχεία των κρατών που είχαν εμπλακεί στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι ερευνητές της περιόδου θα μπορέσουν στο μέλλον να αντλήσουν πολύτιμα στοιχεία αναζητώντας προσεκτικά μέσα από τα αρχεία αρκετές πλευρές των διπλωματικών διαβουλεύσεων.

Στην Ελλάδα, τα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών είναι αρκετά ελλιπή: Οι συνθήκες του πολέμου και η φυγή της κυβέρνησης Τσουδερού στην Κρήτη και σε συνέχεια στο Κάιρο είχαν ως αποτέλεσμα μια αποσπασματική διατήρηση των αρχείων εκείνης της περιόδου. Η Υπηρεσία Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών μας επέτρεψε την πρόσβαση στο Αρχείο του έτους 1941 από το οποίο οι φάκελοι 9 και 13 μας δίδουν αρκετές πληροφορίες από το διπλωματικό παρασκήνιο. Στον φ.9 υπάρχουν κρυπτογραφικά τηλεγραφήματα (Μάιος 1941) του πρωθυπουργού Τσουδερού σχετικά με την ενίσχυση της άμυνας της Κρήτης και μερικά που αναφέρονται σε πρόταση του Λονδίνου προς την τουρκική κυβέρνηση να καταλάβει τα νησιά του Αιγαίου, προκειμένου να αποφευχθεί επέκταση της γερμανικής κατοχής.

Στον φ.13 υπάρχουν τηλεγραφήματα και ανταποκρίσεις από ελληνικές πρεσβείες του εξωτερικού προς την κυβέρνηση Τσουδερού στα Χανιά για στρατιωτικά ζητήματα (κατάσταση στα Βαλκάνια, ανάμειξη ΗΠΑ και Βρετανών στον πόλεμο κ.λπ.).

Εδώ δημοσιεύουμε τα τηλεγραφήματα των δύο φακέλων με χρονολογική τάξη.

1

ΕΜΠΛΟΚΗ ΗΠΑ

Τον Απρίλιο του 1941 μια είδηση για βοήθεια από τις ΗΠΑ έχει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της:

Ἀρ. είσερχ. 195

Ἐλήφθη 29 Ἀπρ. 1941

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ἀρ. 1185

Οὐάσιγκτον 28 Ἀπριλίου 1941, ὥρα 13.15'

Διά κ. Πρωθυπουργόν. Παρακαλῶ ὅπως εὐαρεστούμενος μεταδόσῃτε Α.Μ. Βασιλέα ὅτι ὡς προκύπτει ἐκ συνομιλιῶν μου μετὰ ἐνταῦθα ἐπισήμων κύκλων καί ἐξ ἄλλων ἐγκύρων πληροφοριῶν μεγάλως ἐξετιμήθη ἐνταῦθα στάσις Α.Μ. Βασιλέως καί σταθερά κατεύθυνσις ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀγωνιώδεις ἡμέρας τὰς προηγηθείσας τοῦ τραγικοῦ θανάτου τότε

Πρωθυπουργοῦ καί κατὰ τὰς ἐπακολουθήσασας αὐτόν. Μεταφορὰ Κυβερνήσεως Κρήτην προδήλως ἐξασφαλίζει ἡμῖν ὑλικήν καί ἠθικὴν ὑποστήριξιν Ἡν. Πολιτειῶν.

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Χειρόγραφη σημείωσις στο δακτυλογραφημένο κείμενο αναφέρει: Ἐδόθη τύπον Χανίων Ἡρακλείου μέ τινος παραλλαγᾶς

2

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ

Την ἴδια μέρα (28/4/1941) πάντως διαβιβάζεται ἀπὸ τα Χανιά στην πρεσβεΐα του Λονδίνου τηλεγράφημα που υπογράφει ο Τσουδερός ανυσηχώντας για ὅσα του ἀνέφερε ο ἀγγλος πρέσβης:

Ἀριθ. 165

Ἐν Χανίοις τῇ 28 Ἀπριλίου 1941

Πρεσβεΐαν Λονδίνου

Ἑμέτερα 3062 καί 3098. Πρέσβυς Ἀγγλίας μοῦ ἀνεκοί-

νωσε άτυχές τηλεγράφημα Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως περί προσκλήσεώς μας πρὸς Τουρκίαν ὅπως καταλάβῃ προσωρινῶς νήσους Αἰγαίου. Ὁμολόγησεν καὶ αὐτὸς εὐθύς ὅτι ἡ ἰδέα δέν ἦτο ἐκείνη ποῦ θά ἔλυε τό ζήτημα. Τούς εἶχα ἐκθέσῃ τήν γνώμην ὅτι δέν ἦτο συμφέρον διὰ τήν ἀγγλικήν πολιτικήν ἐν Τουρκίᾳ ν' ἀφήσῃ νά καταληφθοῦν αἱ Νῆσοι ἀπό Γερμανούς διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Τουρκία θά ἦτο ἐκτεθειμένη ἀπό Θράκης καί ἀπό παραλίων Μικρᾶς Ἀσίας εἰς γερμανικήν εἰσβολήν καί θά ἔπαυε νά εἶναι ἐλευθέρα εἰς πολιτικήν αὐτῆς ἔστω καί ἀμυντικήν. Κατάληψις Νήσων ὑπό Τούρκων ἐκτός τοῦ ὅτι θά ἦτο ἀντιπαθὴς εἰς Ἑλληνικήν κοινήν Γνώμην δέν θά ἔλυε τό ζήτημα καί ἀπλῶς θά ἐξέθετε καί τήν Τουρκίαν εἰς ταχυτέραν ἐπίθεσιν, διότι ἡ κατάληψις Νήσων θά ἐκρίνετο ὡς ἐχθρική ἐνέργεια διὰ τούς Γερμανούς. Νομίζω ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ δέν μᾶς ἠννόησαν οὔτε ἠννόησαν τήν ἀξίαν ποῦ ἔχει διὰ τήν τουρκικήν πολιτικήν των νά μή καταληφθοῦν αἱ Νῆσοι ἀπό Γερμανούς οἱ ὅποιοι οὕτω πλησιάζουν πρὸς Σουέζ. Δέν ἐζήτησα στρατιωτικήν δύναμιν πρὸς ἄμυναν Νήσων ἀπλῶς ἐζήτησα ναυτικήν περιπολίαν μέχρι 3 πλοίων ἢ ὅποια νά μή ἐπιτρέπῃ περαιτέρω διὰ θαλάσσης κάθοδον, τήν ὁποίαν Γερμανοὶ ἐκτελοῦν μικρόν κατά μικρόν μέ πλοιάρια. Ἐξ ἄλλου περιπολοῦντα πλοῖα θά ἐβοήθουν Νήσους ἐπισιτιστικῶς καθόσον ἤρχισαν νά ὑποφέρουν σοβαρῶς ἀπό ἀπόψεως τροφίμων. Ἐπειδὴ ἴσως νά ὑπάρχῃ ἀκόμη καιρὸς προσπαθήσατε νά ἐπανεξετάσουν ὑπόθεσιν μέ ἀνωτέρω ἀντίληψιν καί βεβαιώσατέ τους ὅτι πρότασίς μου δέν ἀφορᾷ μόνον τὰ συμφέροντά μας. Ἕτερον θέμα. Προσπαθῶ νά πείσω τὰς ἐδῶ Ἀγγλικὰς ἀρχὰς στρατιωτικὰς ναυτικὰς ἀεροπορικὰς νά σπεύσουν νά προπαρασκευάσουν σοβαράν ἄμυναν Κρήτης καθόσον σᾶς ὁμολογῶ ὅτι ἐκεῖνο πού ὑπάρχει τώρα εἶνε ἀνεπαρκέστατον. Ἐάν δέν ἀντιληφθοῦν ἐγκαίρως ἀνεπάρκειαν βαίνομεν ἀπλῶς πρὸς ἓνα ἔνδοξον Ἀρκάδι ἀλλὰ τότε αἱ ὁδοὶ πρὸς Σουέζ ἀνοίγουν εὐκόλα.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

3

ΘΑ ΔΥΝΗΘΩΣΙ ΚΡΑΤΗΣΩΣΙΝ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗΝ

Ἡ ἀπάντησις τῆς 29/4/1941 ἀπὸ τὸν πρέσβη στὸ Λονδίνο Σιμόπουλο ἐφτάσε τὴν Πρωτομαγιά:

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ἀρ. 3168 Λονδίνον 29 Ἀπριλίου 1941, ὥρα 21.20

Ἐμπιστευτικόν διὰ κ. Πρωθυπουργόν. Ἡρώτησα κοινοβουλευτικόν Ὑφυπουργόν Φόρεϊν Ὁφφίς περί τῶν ἀποψέων τῆς Κυβερνήσεως καθ' ὅσον ἀφορᾷ τήν Κρήτην. Κύριος Μπάτλερ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπεβιβάσθη ἤδη μέρος ἀγγλικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην καί ὅτι θά δυνηθῶσι κρατήσωσιν αὐτήν. Εἰς ἀπάντησίν μου ὅτι ζήτημα ἀεροπορικῆς ἀμύνης ἦτο τό προέχον μοὶ εἶπεν ὅτι θά καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν πρὸς τοῦτο. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν δέν γνωρίζω ὅμως κατὰ πόσον δυνηθοῦν πραγματοποιή-

σούν ταύτην. Περί Κύπρου δέν γίνεται λόγος πλέον διότι ἀεροπορικὴ ἄμυνα θά ἦτο ἔτι δυσχερεστέρα. Εἶχον καὶ ἔχουν πάντοτε ὑπ' ὄψιν Παλαιστίνην ἐάν παραμονὴ Κρήτην καταστῇ ἀπολύτως ἀδύνατος. Πρέσβυς Αἰγύπτου μοὶ εἶπεν ὅτι εἶναι τῆς γνώμης ὅτι προέλασις Γερμανῶν διὰ τῆς ἐρήμου δυσχερεστάτη ἂν μὴ ἀδύνατος καὶ φρονεῖ ὅτι προσεχῆς ἐπίθεσις Γερμανῶν στραφῇ κατὰ Τουρκίας.

ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

4

ΣΥΖΗΤΕΙΤΑΙ Ἡ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

Στὸ μήνυμα τῆς πρεσβείας Καῖρου πρὸς τὴν ευρισκόμενην στα Χανιά κυβέρνησιν γίνεται ἀναφορά στὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ ἀγγλοῦ ἀρχιστράτηγου γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ νησιοῦ· ὅμως ἡ ἀποστολὴ πολεμικοῦ υλικοῦ καθυστερεῖ. Ενδιαφέρουσα ἡ ὑπόδειξις τοῦ πρέσβη γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀντιμεταξικοῦ ἀξιωματικοῦ Μάντακα, μετέπειτα στρατηγού τοῦ ΕΛΑΣ:

Ἀρ. εἰσερχ. 220

Ἐλήφθη 30 Ἀπρ. 1941

Κρυπτογραφικόν Τηλεγράφημα

Ἀρ. 1306

Καῖρον 30 Ἀπριλίου 1941, ὥρα 00.45'

Διὰ κ. Πρόεδρον Κυβερνήσεως. Ἀνακοινῶ ὑμῖν κατωτέρω τηλεγράφημα κ. Ἀργυροπούλου. Εἶδον Ἀρχιστράτηγον ὃν εὔρον ἀπολύτως σύμφωνον κρατήσωμεν Κρήτην καὶ ὀργανώσωμεν ἄμυναν. Ἀρχιστράτηγος ἐνέκρινεν ἀποστολὴν ὑλικοῦ καὶ λαφύρων Αἰθιοπίας ἣτις ὅμως βραδύνη. Μεριμνῶ διὰ ἀποστολὴν πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἐξ ὑπαρχόντων ἐνταῦθα λαφύρων. Ἐξέφρασα εἰς Ἀρχιστράτηγον προσωπικὴν γνώμην ὅπως ἅπασαι ἐν Κρήτῃ δυνάμεις τεθῶσιν ὑπὸ ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν Ἀγγλοῦ Στρατηγού. Ἐπιτρέψατέ μοι συστήσω χρησιμοποίησιν στρατηγοῦ ΜΑΝΤΑΚΑ.

ΚΑΨΑΛΗΣ

5

ΚΑΙ ΠΑΛΙ Ἡ ΤΟΥΡΚΙΑ

Ἡ ἀνακίνησις τοῦ θέματος ἐπέμβασις τῆς Τουρκίας στα νησιά καὶ ἡ πληροφορία περί ἐπαφῶν με τὴν Γερμανία προκαλοῦν τὴν ἀνησυχίαν τοῦ Τσουδεροῦ ἀπὸ τα Χανιά, ὁ ὁποῖος στέλνει τὸ ἀκόλουθο μήνυμα πρὸς τὴν πρεσβείαν Λονδίνου καὶ Ἀγκυρας:

Ἀριθ. 267

Χανιά 1 Μαΐου 1941

Πρεσβείαν Λονδίνον

» Ἀγκυραν.

Τό παρόν ἀνακοινοῦται πρὸς τὰς Πρεσβείας Λονδίνου καὶ Ἀγκυρας διὰ τὴν παρ' ἐκατέρας τούτων ἐνέργειαν. Σήμερον Πρέσβυς Ἀγγλίας μοὶ ἀνεκοίνωσε τηλεγράφημα Φόρεϊν Ὁφφίς καθ' ὃ φαίνεται ὅτι Τουρκία ἐζήτησε συγκατάθεσιν Γερμανίας καταλάβῃ νήσους Αἰγαίου ἀντ' αὐτῆς καὶ φαίνεται νά θέλῃ νά παρουσιάσῃ τοῦτο ὡς ὑπηρεσίαν πρὸς ἀποφυγὴν Γερμανικῆς κατοχῆς. Ἀπήντησα δεόντως εἰς Πρέσβυν ὅτι ἀποκρούω τοιαύτην περὶπτωσιν καθόσον τοιαύτη ἐνέργεια Τουρκίας δύναται

παρεξηγηθῇ ὑπὸ κοινῆς γνώμης μας ἀρκούντως συγκεκριμένης ἐκ γεγονότων καὶ ἐπιρροεῶς εἰς εὐαισθησίαν, ἐξ ἄλλου δύναται ἀργότερον γεννήσῃ προστριβὰς μέ φίλον καὶ σύμμαχον Τουρκικὸν Κράτος. Εἶχον πρό ἡμερῶν βολιδοσκοπηθῇ ὑπὸ Ἑγγλοῦ Πρέσβευς ἐάν θά ἐδεχόμην τοιαύτην ἐνέργειαν Τουρκίας, ἀλλὰ εἶχα ἀρνηθῇ τοῦτο διὰ ἀνωτέρω λόγους καὶ ἄλλους τοὺς ὁποίους ἐννοεῖτε. Ἀπορῶ σήμερον πῶς ἐπαναφέρεται ζήτημα καὶ ἰδίως δὲν ἐννοῶ οὔτε ἐγὼ οὔτε Πρέσβυς Ἀγγλίας πῶς καὶ διατί Τουρκία ἐζήτησε συγκατάθεσιν Γερμανίας. Παρακαλῶ ἐνεργήσατε ἐντόνως παρὰ Ἀγγλικῇ Κυβερνήσει παρὰ δὲ τῇ Τουρκικῇ ἐξηγήσητε ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν εἰς ζήτημα μεταξὺ ἐχθροῦ καὶ ἡμῶν.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

6

ΚΑΙ Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ

Τὴν ἴδια μέρα ὁ πρέσβης στο Λονδίνον ἐνημερώνει μετὰ ἀπὸ συζήτησιν πού εἶχε με τὸν ἄγγλο ὑπουργὸ Εξωτερικῶν Ἦντεν γιὰ τὸ ζήτημα τῶν περιπολιῶν ἀπὸ τὸ βρετανικὸ ναυτικὸ καὶ μεταδίδει ὅτι δὲν εἶχε «νεωτέραν εἰδήσιν ἐξ Ἀγκύρας».

Ἀριθ. εἰσερχομ. 301
ἐλήφθη 3 Μαΐου 1941.

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

3186 Λονδίνον 1 Μαΐου 1941, ὥρα 22,56

Ἑμέτερον 165. Εἶδον 165. Εἶδον κ. Ἦντεν σήμερον καὶ τῷ ὠμίλησα συμφώνως ὁδηγίαις ὑμῶν. Ζήτημα ναυτικῶν περιπολιῶν θεωρεῖ ἀδύνατον καὶ ἐξ ὧσιν ἀντελήφθη Πρέσβυς Ἀγγλίας προέβη εἰς παρομοίαν ἀνακοίνωσιν πρὸς ὑμᾶς. Δὲν εἶχον νεωτέραν εἰδήσιν ἐξ Ἀγκύρας ἐάν Τουρκία ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ παρὰ Γερμανίας μὴ κατάληψιν νήσων στηριζομένη εἰς συνθήκην Λωζάνης περὶ démilitarisation.

ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

7

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΗ ΕΠΙΘΕΣΗ

Ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος στὴν Ἀγκυρὰ μεταδίδει πληροφορίες ἀπὸ τὸ τουρκικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐπίθεση στὴ νησί:

Ἀρ. εἰσερχ. 334
ἐλήφθη 3 Μαΐου 1941

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ἀρ. 1885 Ἀγκυρὰ 2 Μαΐου 1941, ὥρα 22.31

Ἀνακοινῶ ὑμῖν κατωτέρω τηλ/μα στρατιωτικοῦ ἀκολούθου διὰ κ. Πρωθυπουργόν. «Κατὰ πληροφορίας Τουρκικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ προπαρασκευάζεται ἐπιχείρησις ἐναντίον Κρήτης. Ἐπανέρχομαι ἐπὶ προγενεστέρως ἀναφορᾶς μου ὅτι Δωδεκάνησα προπαρασκευάζονται ἐπίθεσιν κατὰ Κρήτης. Δωδεκάνησα ἐξεκενώθησαν πλὴν τῆς Λέρου δυνάμεις δὲ συνεκεντρώθησαν Ρόδον.

ΡΑΦΑΗΛ

Χειρόγραφη σημείωσις ἀπὸ τὸν Τσουδερό στο ἴδιο κρυπτογράφημα τὴν ἐπομένη φανερώνει τὴν ἀγωνίαν τοῦ καὶ ζητᾷ με ἐπεὶ ἔγον μῆνυμα ἀπὸ τὴν πρεσβεῖα στὴν Ἀγκυρὰ νὰ παρακολουθεῖ «αγρύπνως ζήτημα».

Ἐδόθη Α.Μ. καὶ πρόεδρον

Ἀρ. 334

Κρυπτ. Τ/μα

Χανιά, 4 Μαΐου 1941

Urgent

Πρεσβεῖαν Ἀγκυραν

αυθημερόν

Ἑμέτερον 1885. - Παρακαλοῦμεν ὥς καὶ σύμμαχοι ἡμῶν παράσχητε ἐπειγόντως ἡμῖν πᾶσαν σχετικὴ λεπτομέρειαν καὶ παρακολουθήσητε ἀγρύπνως ζήτημα.

Τσουδερός

8

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ...

Ὁ Ἦντεν εἶναι καθησυχαστικὸς γιὰ τὶς προετοιμασίες τῆς ἀμυνας τοῦ νησιοῦ, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν υλοποιοῦνται. Δύσκολη θεωρεῖται καὶ ἡ κατάληψις Κηθύρων καὶ Ἀντικηθύρων λόγω ἀνεπαρκούς ἀντιαεροπορικῆς ἀμυνας. Ὁ Ἦντεν θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀμυνα τῆς Κύπρου εἶναι «πολύ δυσχερεστέρα Κρήτης»:

Ἀρ. εἰσερχ. 532
ἐλήφθη 8 Μαΐου 1941

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ἀρ. 3354 Λονδίνον 7 Μαΐου 1941, ὥρα 21.45

Ἑμέτερον 249. Κατὰ σημερινὴν συνάντησίν μου μετὰ κ. Ἦντεν ἠνυχαρίστησα αὐτόν διὰ ὅσα εἶπε χθὲς βουλήν περὶ Ἑλλάδος καὶ ἔθιξα ζήτημα καταλήψεως Κηθύρων καὶ Ἀντικηθύρων. Κύριος Ἦντεν μοὶ εἶπεν ὅτι ἀνεφέρθη ἐπιτελεῖον ἀλλὰ τοῦτο θεωρεῖ ὥς ἐξαιρετικῶς δυσχερές. Μόνος τρόπος προστασίας αὐτῶν θά ἦτο ἀντιαεροπορικῶν πυροβόλων ὁποῖα θά ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ἄλλαχοῦ. Μοὶ εἶπεν ὅτι ἐνισχύθη ἤδη ἄμυνα Κρήτης καὶ ὅτι θά ἐξακολουθήσουν ἐνισχύουν αὐτὴν ἵνα τὴν κρατήσουν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαντα συνομιλίαν ἔθιξα πάλιν ζήτημα Κύπρου ἀλλὰ κ. Ἦντεν μοὶ εἶπεν ὅτι προστασία αὐτῆς πολὺ δυσχερεστέρα Κρήτης. Θά ἔχω ὑπ' ὄψιν ὑμετέρας συστάσεις.

ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

Απὸ μιὰ χειρόγραφη δυσανάγνωστη σημείωσις στο ἐγγράφο με τὸ γραφικὸ χαρακτῆρα τοῦ Τσουδεροῦ μποροῦμε νὰ διαβάσουμε τὰ ἐξῆς:

[...] Εἰς Πρέσβυν Ἀγγλίας ἔστειλα ἐπιστολὴν περὶ ζητήματος Ἑθνικῆς [...] Κρήτης- Φροντίσατε νὰ μάθετε ἐάν ἐπιστολή μου αὕτῃ ἀνεκοινώθη εἰς F.[oreign] O.[ffice] [...] Ὑποστήριζα δηλαδὴ προσωπικῶς εἰς Βασιλέα πρὸς ἠθικὴν ἐνισχ. ἀγῶνος [...] τῆς Μεγαλειότητός του προσωρινῶς, διαρκούντος πολέμου, διὰ τῶν ὑφισταμένων Ἀγγλικῶν Ἀρχῶν [...].

Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' με τον συνοδό του κατά την φυγή του στα Σφακιά.

9

ΕΝΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

Ο πρωθυπουργός Τσουδερός αποφασίζει να στείλει μέσω Αλεξάνδρειας μήνυμα προς την πρεσβεία στο Λονδίνο προκειμένου να τεθούν τα συνολικά ζητήματα άμυνας του νησιού. Η άμυνα «είναι ατελεστάτη» αλλά οι έγνοιες των ανώτατων άγγλων αξιωματούχων στο νησί είναι η ασφάλεια και η τύχη του βασιλιά Γεώργιου. Ο Τσουδερός επισημαίνει τον αντίκτυπο που θα έχει στον πληθυσμό του νησιού η φυγή του βασιλιά. Για τον Τσουδερό είναι αποφασιστικής σημασίας ο εξοπλισμός των Κρητικών, αλλά όπως σημειώνει «η Κυβέρνησις Μεταξά τους είχε αποπλίσση. Εάν είχαν οι κάτοικοι όπλα, αι στρατιωτικά έλλείψεις θα είχαν ολιγωτέραν σημασίαν».

714.

Χανιά, 14 Μαΐου 1941.

Κρυπτογραφικόν τηλεγράφημα πρὸς Πρεσβείαν
ΛΟΝΔΙΝΟΝ

(Έδόθη κ. Νικολαρεΐζην ἀναχωροῦντα αὐθημερόν δι' Ἀλεξάνδρειαν μὲ τὰς ἀναγκαΐας ὁδηγίας ἵνα διαβιβασθῇ ἐξ Ἀλεξανδρείας Λονδίνον δι' ἀσφαλοῦς ὁδοῦ. Β.Π.Π.)

«Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν Κρήτῃ διαμονῆς τῆς Α. Μεγαλειότητος καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας καὶ ἰδιαίτερος αἱ βρετανικαὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἄφησαν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐσκέπτοντο ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μείνωμεν ἐν τῇ νήσῳ ὅπου αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὸν κύριον λόγον. Εἰς τὸν λόγον αὐτὸν ὀφείλεται καὶ ἡ μετατόπισις τοῦ Βασιλέως ἐξ Ἡρακλείου εἰς Χανιά, ἵνα κατὰ τὴν πρὸς με φράσιν τοῦ Πρέσβεως ὁ Βασιλεὺς εἶναι πλησίον τῶν μέσων ἀναχωρήσεως ἐὰν θὰ ἐκρίνετο τοῦτο ἀναγκαῖον. Μετὰ τὴν ἄφικν τοῦ Βασιλέως εἰς Χανιά μᾶς ἐπανελήφθη ἡ συμβουλὴ τῆς ἀναχωρήσεως, πρὸ μιᾶς δὲ περιποῦ ἐβδομάδος ἡ συμβουλὴ ἔλαβε σχεδὸν μορφὴν ἐπιταγῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐνταῦθα ἀρχιστρατήγου κ. Φράϊμπεργκ. Ἀπ' ἀρχῆς εἴχομεν ἀντιρροήσεις ἰδίως ὡς πρὸς τὸν χρόνον διότι δὲν ἔπρεπε καθ' ἡμᾶς

νὰ φύγωμεν πρὶν νὰ ἔχωμεν κατὰ τὸ δυνατόν ὁργανώσῃ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν εὐρήκαμεν ἀτελεστάτην καὶ ὡς ἐκ τούτου τὴν κοινὴν γνώμην ἀδιαμόρφωτον καὶ φοβισμένην. Ἐκτὸς τούτου ἀποβλέποντες καὶ εἰς τὴν κατάστασιν ἣ ὁποία θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν μας ἐδέχθημεν ὅπως ἐὰν ἀναχωρήσωμεν κηρυχθῇ προηγουμένως ὁ στρατιωτικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπροστάτευε τὴν τάξιν τῶν μετόπισθεν καὶ θὰ ἔδιδε μίαν ἐξήγησιν εἰς τοὺς κατοίκους περὶ τῶν λόγων τῆς ἀναχωρήσεως. Αἱ παρατηρήσεις μας εὐρήκαν ἀπήχησιν καὶ ἐβαδίσσαμεν μέχρι τῆς 13ης τοῦ μηνὸς προπαρασκευαζόμενοι πρὸς τοῦτο. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης ἐπεμβαίνει ὁ ἀρχιστράτηγος Οὐέιβελ τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη ἐπίσης ἐπιτακτικὴ εἶναι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ φύγωμεν ἐκ τῆς νήσου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἡρώτησα τότε τὸν Πρέσβυν καὶ τὸν στρατηγὸν Φράϊμπεργκ : α) Ἐὰν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὸν κίνδυνον τοῦ Βασιλέως εἰς μίαν νήσον ἣ ὁποία ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῆς καὶ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως θὰ γίνῃ στόχος ἀγρίας ἐπιθέσεως ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ ὠρισμένας περιστάσεις νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ συνθήκας αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἐπιτρέπουν τότε τὴν ἀναχώρησιν. β) Ἐφ' ὅσον δὲν ἀποκλείεται ἔνεκα τῶν κινδύνων αὐτῶν ἡ βραδυτέρα ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῆς νήσου, τίθεται τὸ ἐρώτημα πότε εἶναι πολιτικώτερον νὰ φύγῃ ὁ Βασιλεὺς, τώρα πρὶν ἐκδηλωθοῦν οἱ κίνδυνοι ἢ ὅταν ἐκδηλωθοῦν. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἴσως ἡ ἀναχώρησις νὰ δικαιολογηθῇ ὅτι ἦτο πολιτικὴ ἀνάγκη χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν δευτέραν ἡ ἀναχώρησις θὰ κριθῇ ὡς δειλία καὶ ὡς σημεῖον ὅτι ὁ ἀγὼν εἶναι ἄνισος καὶ συνεπῶς θὰ ἡδύνατο νὰ ἐνσπείρῃ τὸν πανικόν. Ἡ ἐντύπωσίς μου εἶναι ὅτι ὁ μὲν στρατηγὸς συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀποψιν τῆς ἀμέσου ἀναχωρήσεως, ἐνῶ ὁ Πρέσβυς ἔχει ἀντίθετον γνώμην. Δι' ἐμὲ ὅμως τίθεται ἐπίσης ἕτερον ἐρώτημα, ἐὰν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ κρατηθῇ ἡ νήσος. Δὲν πρέπει νὰ κρῦψω ἀπὸ τὴν σύμμαχον Κυβέρνησιν τὸν φόβον ποὺ ἔχω περὶ τούτου λόγῳ τῆς ἀτελοῦς προπαρασκευῆς τῶν ἐν τῇ νήσῳ στρατευμάτων. Τὰ μὲν ἰδικὰ μας, ἀποτελούμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μὴ Κρητὰς νέους καὶ ἀπειροπολέμους, εἶναι σχεδὸν ἄοπλα. Τὰ δὲ βρετανικά εἶναι ἀνεπαρκῆ καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι νὰ πιστεύω ὅτι ἔχουν ἀρκετὴν δόσιν ἀταξίας. Ἐπίσης ἡ δύναμις τῶν συμμαχικῶν ἀεροπλάνων εἶναι κατὰ τὴν κρίσιν μας μικρὰ καὶ ἐπιπλέον αἱ ναυτικαὶ περιπολῖαι ἔχουν περιορισθῇ σοβαρῶς. Ὁ στρατηγὸς πιστεύει ὅτι ὅλα αὐτὰ θὰ διορθωθοῦν ἐντὸς μηνός. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ οἱ Γερμανοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐπιτίθενται μὲ σοβαρὰς ἀεροπορικὰς δυνάμεις. Οἱ Κρητὲς γενναῖοι πάντοτε βλέπουν τὴν ἄνω ἐκτεθεῖσαν κατάστασιν μὲ φόβον ἀπὸ ἀκριβῆ ἐκ διαισθήσεως ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως ἰδίως δὲ διότι εἶναι ἐντελῶς ἄοπλοι. Ἡ Κυβέρνησις Μεταξᾶ τοὺς εἶχε ἀφοπλίσση. Ἐὰν εἶχον οἱ κάτοικοι ὅπλα, αἱ στρατιωτικαὶ ἐλλείψεις θὰ εἶχαν ὀλιγωτέραν σημασίαν. Προέτεινα νὰ συστηθῇ πολιτιφυλακὴ ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ ἐμπειροπολέμους Κρητὰς ἀξιωματικούς. Δέχονται μὲν ὅλοι τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεως, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν οὔτε ὅπλα οὔτε φυσίγγια διὰ νὰ ὀπλίσουν τοὺς κατοίκους. Πρέπει νὰ προ-

Άγγλοι στρατιώτες στο λιμάνι της Σούδας.

σθέσω ακόμη ότι τὸ ἄκρον ἀνατολικὸν μέρος τῆς Κρήτης, ἐνῶ εἶναι πλησιέστατα πρὸς τὰ Δωδεκάνησα εἶναι σχεδὸν ἀφρούρητον, διότι ὅλη ἡ προσοχὴ ἔχει στραφῇ πρὸς τὴν Σούδαν καὶ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου. Παρακαλῶ βάσει τῶν ἀνωτέρω νὰ ἐκθέσετε τὰς σκέψεις τοῦ Βασιλέως καὶ ἡμῶν πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, ἀφήνοντας αὐτῇ καὶ ἔγγραφον σημείωμα, διὰ νὰ κρίνῃ καὶ αὐτὴ πῶς πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ ἀποτελεσματικῶς πρὶν τὰ γεγονότα μᾶς προκαταλάβουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

10

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ...

Ὁ Τσουδερός αγωνιὰ καὶ συμπληρώνει:

747. Κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα. 15 Μαΐου 1941.
Γενικὸν Προξενεῖον, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ

Εἰς ὑπ' ἀρ. 714 κομιζόμενον ὑπὸ κυρίων Νικολαρεῖζ καὶ Πηλαβάκη παρακαλοῦμεν προστεθῇ ἐν τέλει ἡ κάτωθι φράσις:

«Πρέπει πάντως νὰ τονισθῇ καὶ ἐννοηθῇ ὅτι τ' ἀνωτέρω ἐκτίθενται πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ νὰ καταστῇ ἡ ἄμυνα τῆς νήσου βεβαία καὶ ἀσφαλὴς διότι πάντες κυβέρνησις καὶ κάτοικοι θέλομεν νὰ μὴ περιέλθῃ ἡ Κρήτη εἰς χεῖρας Γερμανῶν.»

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

11

Ὁ ΗΝΤΕΝ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΝΑ ΕΛΠΙΖΕΙ...

Ἡ μάχη ἔχει μᾶλλον κριθεῖ ἀλλὰ τὸ μέλημα τοῦ Ἦντεν εἶναι ἡ τύχη τοῦ βασιλιά:

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ
3621. ΛΟΝΔΙΝΟΝ. 22/5/1941.

Διὰ κ. Πρωθυπουργόν. Ὑμέτερον 714 ἐλήφθη χθὲς καὶ ὠμίλησα σήμερον εἰς κ. Ἦντεν ἀφήσας καὶ σημείωμα. Μοὶ εἶπεν ὅτι... ἀλλ' ἦτο βέβαιος ὅτι κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα ἀποστολῆς ὑμετέρου τηλεγραφήματος ἐστάλη-

σαν ἐνισχύσεις καὶ ἐπὶ πλέον μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι καίτοι δὲν εἶναι ἐμφανεῖς ναυτικαὶ περιπολῖαι ἀγρυπνοῦν ὥς ἀπεδείχθη ἤδη. Μοὶ προσέθηκεν ὅτι ἀγρυπνοῦν δι' ἀσφάλειαν Βασιλέως. Ἐφαίνετο ἐμπνεόμενος ἀπὸ αἰσιοδοξίαν διὰ τροπὴν μέχρι σήμερον ἐπιχειρήσεων χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκρύπτῃ τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν πράξωσι τὸ πᾶν πρὸς ἄμυναν νήσου.

ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

12

«ΝΑ ΜΗΝ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΟΥΝ...»

Ὅμως ὁ Τσουδερός δὲν πιστεύει τις διαβεβαιώσεις Ἦντεν. Εὐχεται –καὶ τί ἄλλο νὰ ἔκανε;– νὰ μὴ διαψευστεί. Μέσω τῆς ασφαλούς οδοῦ –Αλεξάνδρεια– στέλνει τὸ λιτό τηλεγράφημα:

856. Ἀλεξάνδρεια, 25 Μαΐου 1941.

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ
Πρεσβείαν ΛΟΝΔΙΝΟΝ

Ὑμέτερον 3621. Εὐχομαι γεγονότα νὰ μὴ ἐπαληθεύσουν τὸ 714.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ

13

ΠΡΟΠΑΝΤΩΣ Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ...

Ὅμως ὁ Ἦντεν εκφράζει τὴ χαρὰ τοῦ γιὰ τὴν διάσωση τοῦ βασιλιά πρῶτον ἀλλὰ καὶ τὴν αγωνία τοῦ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς κατάστασης στο νησί, δεύτερον!

ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

3740. ΛΟΝΔΙΝΟΝ. 29/5/1941.

Ὑμέτερον 856. Ἐν συνομιλίᾳ μου μετὰ κ. Ἦντεν σήμερον ἔκαμα λόγον διὰ Κρήτην. Ἀφ' οὗ μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν τοῦ διὰ διάσωσιν Βασιλέως καὶ ὑμῶν μοὶ εἶπεν ὅτι μετὰ πολλῆς ἀγωνίας παρακολουθοῦν ἐξέλιξιν ἐκεῖ. Ζημίαι Γερμανῶν μέγισται, καὶ μοὶ προσέθηκεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὑπολογίζεται ὅτι κατέστρεψαν περὶ τὰ 600 ἐχθρικά ἀεροπλάνα. Ἐξ ἄλλου ζημίαι ἀγγλικοῦ στόλου σημαντικά. Καίτοι μοὶ εἶπεν ὅτι ἐστάλησαν ἐνισχύσεις καὶ τρόφιμα ἐφάνη λίαν περίφροντις ἰδίως διότι δὲν διαφαίνεται χαλάρωσις γερμανικῆς ἐπιθέσεως. Μέρος τῆς Γιουγκοσλαυϊκῆς Κυβερνήσεως πρόκειται ἔλθῃ ἐνταῦθα.

ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΙ Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΜΕ ΕΝΑ ΛΑΪΚΟ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ:

Κι ο βασιλέας ἔφυγε στον Ομαλό εβγήκε,
εἰς τὰ Σφακιά κατέβηκε πολὺ χατήρι βρήκε,
καὶ κειά, τὸ 'ποβρύχιο, τὸ πολιοπαινεμένο
πὺν λένε Παπανικολῆς, στον κόσμον ξακουσμένο.
Με ὅλη τὴν παρέα τοῦ ο Βασιλιάς ἐμπήκε,
χωστά-χωστά ἐφύγανε, στο Κάιρον εβγήκε...

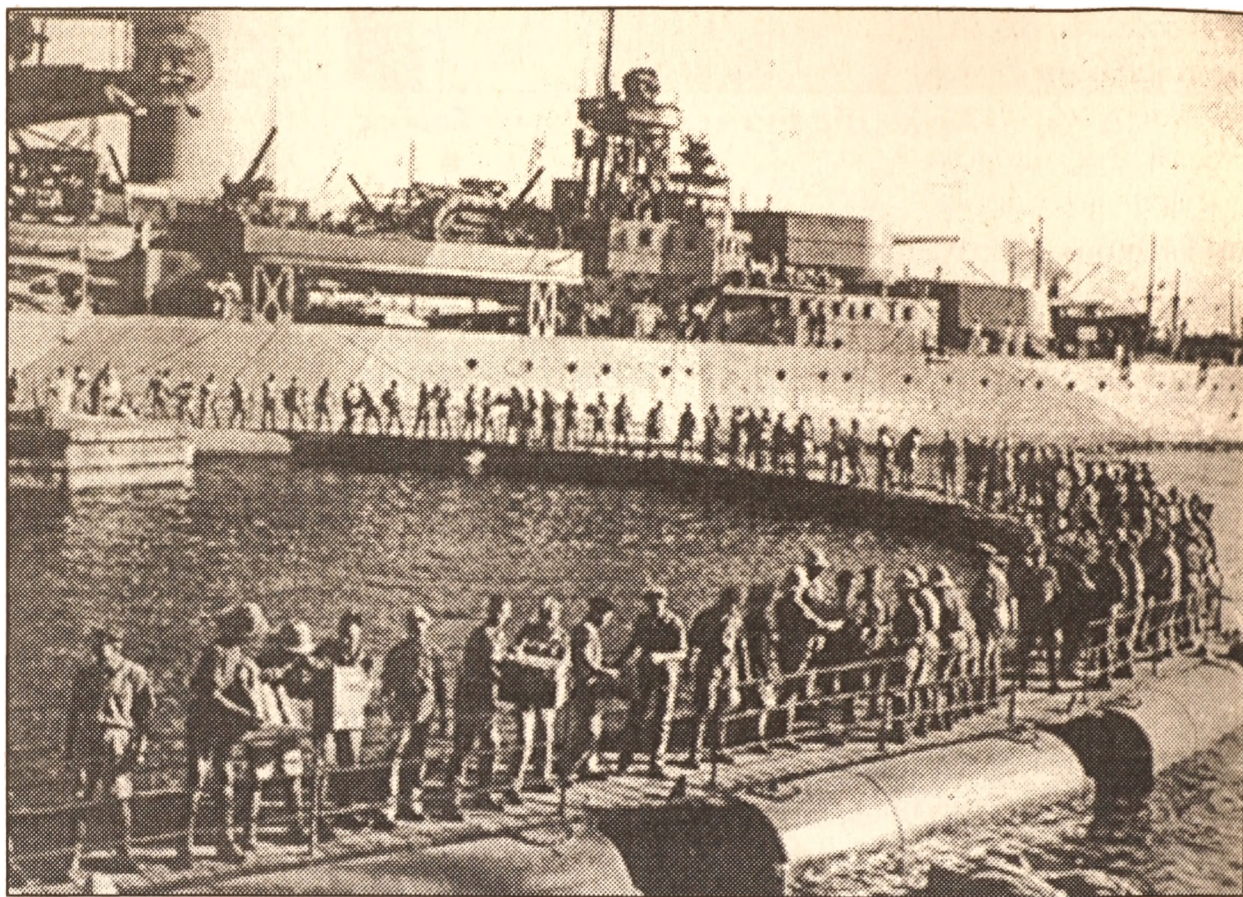
Στίχοι τοῦ λαϊκοῦ ρημαδόρου Γιάννη Πατσουράκη.

Η μάχη της Κρήτης μέσα στην διεθνή συγκυρία

του Γιώργου Μαργαρίτη

Τον Μάιο του 1941, μετά την κατάρρευση του μετώπου στην Αλβανία και την βόρεια Ελλάδα και την κατάληψη της χώρας από τα στρατεύματα του Άξονα, ο πόλεμος έφθασε στην Κρήτη. Το νησί, του οποίου η στρατηγική θέση και η σημασία είχε επισημανθεί πολλές φορές στο παρελθόν, βρέθηκε να είναι το μόνο τμήμα της Ελλάδας που δεν είχε καταληφθεί από τον Άξονα. Μοναδικό ελεύθερο ελληνικό έδαφος ισοδυναμούσε εκείνη την εποχή με μοναδικό μη ελεγχόμενο από τον Άξονα έδαφος των Βαλκανίων. Αν θέλουμε να το γενικεύσουμε ακόμα περισσότερο, η Κρήτη ήταν το μόνο ελεύθερο τμήμα της ευρωπαϊκής ηπείρου που είχε πλέον βρεθεί ολοκληρωτικά κάτω από τον στρατιωτικό, πολιτικό και οικονομικό έλεγχο του Βερολίνου και των συμμάχων του. Η προάσπιση του νησιού αποκτούσε έτσι ευρύτερο ενδιαφέρον και συμβολική σημασία.

Ο Γιώργος Μαργαρίτης διδάσκει Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Νοέμβριος 1940. Βρετανοί στρατιώτες εφοδιάζουν πλοίο στο λιμάνι της Σούδας.

Η υπόθεση αυτή απασχολούσε ιδιαίτερα την Μεγάλη Βρετανία. Υπήρχαν θεωρητικοί –περίπου ιδεολογικοί, θα τολμούσα να πω– λόγοι γι' αυτό. Την Αγγλία την είχε κατ' επανάληψη απασχολήσει στους προηγούμενους αιώνες η διαδικασία στρατιωτικής και πολιτικής παρέμβασής της στα ευρωπαϊκά πράγματα. Δύναμη της θάλασσας, κυρίαρχη σε μία απέραντη υπερπόντια αυτοκρατορία τετρακοσίων εκατομμυρίων ανθρώπων, ανησυχούσε από το γεγονός ότι η έλλειψη ισχυρών χερσαίων δυνάμεων της απαγόρευε να έχει τον πρώτο λόγο στην διαμόρφωση των ευρωπαϊκών ισορροπιών και στην διεξαγωγή των ευρωπαϊκών πολέμων. Αυτό το σημαντικό κενό στην αυτοκρατορική της πολιτική προσπαθούσε να το καλύψει με σύνθετες διπλωματικές κυρίως πολιτικές, που απέβλεπαν στην κατασκευή συμμαχιών που θα στρέφο-

νταν ενάντια στον πιθανό της αντίπαλο στις ευρωπαϊκές εξελίξεις. Στην περίπτωση πολέμου, όταν μάλιστα το σύστημα των συμμαχιών δεν φαινόταν να αποδίδει τα αναμενόμενα, η στρατιωτική τακτική της αυτοκρατορίας συνίστατο, από την εποχή των ναπολεοντίων πολέμων και του Δούκα του Ουέλλινγκτων, στην δημιουργία ενός προγεφυρώματος που θα απασχολούσε και θα έφθειρε τον εχθρό μέχρις ότου η διπλωματία να μπορέσει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις και τις συμμαχίες που θα έδιναν το αποφασιστικό κτύπημα στον εχθρικό προς την Αγγλία συνασπισμό. Υπόδειγμα αυτής της πολιτικής ήταν το προγεφύρωμα που δημιούργησε ο Ουέλλινγκτων στην Πορτογαλία στη διάρκεια των ναπολεοντίων πολέμων, όταν η Γαλλία κυριαρχούσε σε ολόκληρη σχεδόν την ευρωπαϊκή ήπειρο. Η κυβέρνηση του Τσώρτσιλ ήταν στενά προσηλωμένη σε αυτήν την

τακτική, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν η κατάσταση στα 1941 παρέπεμπε ευθέως στην αντίστοιχη του 1808-1809. Και στις δύο το σύστημα συμμαχιών της Αγγλίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο είχε καταρρεύσει και ο αντίπαλος κυριαρχούσε στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στη διάρκεια του 1940 η Μεγάλη Βρετανία είδε τα διπλωματικά και στρατιωτικά σχήματα που στρέφονταν κατά του Άξονα και στα οποία είχε δώσει τη δική της στήριξη και συνδρομή, να καταρρέουν διαδοχικά. Μετά την απροσδόκητη στροφή στις γερμανοσοβιετικές σχέσεις ήρθε η κατάρρευση και η διανομή της Πολωνίας, για να ακολουθήσουν λίγους μήνες αργότερα τα υπόλοιπα διπλωματικά και στρατιωτικά στηρίγματα της Αγγλίας στη δυτική Ευρώπη: η Δανία, η Νορβηγία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Γαλλία τέλος, ο πιο σημαντικός κρίκος της αλυσίδας. Η Μεγάλη Βρετανία βρέθηκε εκτός ευρωπαϊκής ηπείρου σε μία μοναδική κατάσταση, συγκρίσιμη μόνο με αυτή της ναπολεοντιού εποχής. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε από την κατάρρευση της Γαλλίας τον Ιούνιο του 1940 ως τον Απρίλιο του 1941, εννέα μήνες μετά, όταν οι εξελίξεις στα Βαλκάνια έδωσαν στην βρετανική στρατηγική την ελπίδα ότι ίσως αποκτούσε το τόσο απαραίτητο για τη συνέχιση του πολέμου ευρωπαϊκό προγεφύρωμα.

Βρισκόμαστε στην πρώτη περίοδο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, όταν ο πόλεμος, τόσο στην τακτική όσο και στην στρατηγική του διάσταση, ήταν ακόμα αποκλειστικά ευρωπαϊκός. Το αντικείμενο δηλαδή του πολέμου ήταν η κυριαρχία στην ευρωπαϊκή ήπειρο και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά ευρωπαϊκούς χώρους. Για την Μεγάλη Βρετανία αυτή ήταν μία καταστροφική κατάσταση, τα μέσα όμως που διέθετε για να την αντιμετωπίσει ήταν πρακτικά ελάχιστα. Η αυτοκρατορία, παρά το τεράστιο ανθρώπινο δυναμικό που διέθετε, δεν μπορούσε για πολλούς λόγους –από τους οποίους ο βασικός ήταν ότι δεν έπρεπε να μάθουν την τέχνη του πολέμου οι λαοί των αποικιών– να αντιπαραταχθεί σε χερσαίες επιχειρήσεις στον Άξονα, ο οποίος πλέον κυριαρχούσε στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Το κλειδί για την αντιμετώπιση μιας τέτοιας

Στο χάρτη σημειώνονται οι επιχειρήσεις του Άξονα στα Βαλκάνια κατά το έτος 1941.

κατάστασης ήταν να βρεθούν δυνάμεις, κράτη και λαοί, οι οποίοι, στηριγμένοι στην βρετανική ναυτική ισχύ και στην βρετανική βοήθεια, να αναλάβουν για λογαριασμό της τον αγώνα ενάντια στις αξονικές δυνάμεις. Ιδανική λύση στο πρόβλημα θα ήταν η είσοδος των Ηνωμένων Πολιτειών στον πόλεμο. Επειδή όμως κάτι τέτοιο δεν φαινόταν ακόμα πιθανό την άνοιξη του 1941, η Αγγλία αρκέστηκε σε ό,τι είχαν να δώσουν τα Βαλκάνια και η Ανατολική Μεσόγειος.

Το διάστημα από τον Ιανουάριο ως τον Απρίλιο του 1941 ήταν αρκετά ελπιδοφόρο για τα βρετανικά σχέδια. Οι διαδοχικές επιτυχίες του βρετανικού στόλου έθεσαν, έστω και προσωρινά, εκτός μάχης το ιταλικό πολεμικό ναυτικό, ενώ στην Αίγυπτο και την Λιβύη η αντεπίθεση του στρατηγού Ουέιβελ, που άρχισε τον Δεκέμβριο του 1941, οδήγησε όχι μόνο στην ανακατάληψη

του αιγυπτιακού εδάφους που είχε απωλεσθεί τον Σεπτέμβριο αλλά και στην συντριβή, πρακτικά, των ιταλικών δυνάμεων της βόρειας Αφρικής και την προέλαση των βρετανικών δυνάμεων έως την Τριπολίτιδα. Η ιταλική παρουσία στην βόρεια Αφρική θα μπορούσε μάλιστα να τερματισθεί στο σημείο αυτό, αν δεν μεσολαβούσε ο επαναπροσανατολισμός των αγγλικών στόχων και η μεταφορά ισχυρών δυνάμεων στην Ελλάδα από τον Φεβρουάριο. Οπωσδήποτε όμως οι αγγλικές επιτυχίες σε βάρος των Ιταλών, σε συνδυασμό φυσικά με τις μεγάλες επιτυχίες του ελληνικού στρατού στην Αλβανία, δημιούργησαν στην Αγγλία αλλά και στα άλλα ενδιαφερόμενα κράτη ένα κλίμα που προήγαγε την ιδέα της δημιουργίας ενός συνασπισμού κατά του Άξονα. Η οργάνωση φιλοβρετανικού πραξικοπήματος στην Γιουγκοσλαβία

Γερμανός αλεξιπτωτιστής έχει μόλις πέσει στο έδαφος νεκρός. Το αλεξίπτωτο έχει μπλεχτεί στα κλαδιά του δέντρου.

ή ο πρόσκαιρος παραμερισμός του Ρασίντ Αλί στο Ιράκ, ήταν ενδείξεις αυτών των νέων αντιλήψεων και εκτιμήσεων.

Ο Απρίλιος όμως έφερε την βίαιη ανατροπή όλων αυτών των προσδοκιών και μάλιστα με καταγιγιστικό τρόπο. Τα γεγονότα έφθαναν και περίσσευαν για να κλονίσουν και τον πλέον αισιόδοξο, από την βρετανική πλευρά, αναλυτή των στρατηγικών και τακτικών εξελίξεων. Στις 3 Απριλίου στο Ιράκ, στρατιωτικό πραξικόπημα με ισχυρή λαϊκή υποστήριξη έφερε πίσω στην εξουσία τον Ρασίντ Αλί και το φιλοναζιστικό, ανταποικιακό κίνημα του «Χρυσού Τετραγώνου». Στη γειτονική Συρία ο στρατηγός Ντεντζί αποδείχθηκε υπέρμαχος της πολιτικής του Βισύ για εμβάθυνση της συνεργασίας με την Γερμανία. Στις 6 Απριλίου η Βέρμαχτ άρχισε την βαλκανική της εκστρατεία σαρώνοντας με χαρακτηριστική ευκολία και σε ελάχιστο χρονικό διάστημα τους δυνάμει συμμάχους της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και το ευρωπαϊκό προγεφύρωμα που η αυτοκρατορία ήθελε να δημιουργήσει εκεί. Η παρουσία του βρετανικού εκστρατευτικού σώματος των 58.000 ανδρών δεν άλλαξε ούτε στο ελάχιστο την ροή των γεγονότων, ενώ αντίθετα κατά την δραματική του απο-

χώρηση άφησε πίσω του πολύτιμο στρατιωτικό υλικό μαζί με πολλές χιλιάδες αιχμαλώτων. Την ίδια στιγμή η άφιξη του στρατηγού Ρόμμελ στην Λιβύη άλλαξε και εκεί τα δεδομένα. Ο στρατηγός δεν περίμενε ούτε καν την αποβίβαση των δυνάμεών του για να πετύχει τις πρώτες λαμπρές νίκες επί των Βρετανών. Στις αρχές Μαΐου από όλα τα φιλόδοξα σχέδια των Βρετανών δεν απέμενε τίποτα ή περίπου τίποτα: για την ακρίβεια απέμενε η Κρήτη. Πριν τελειώσει ο Απρίλιος ήταν πλέον σαφές ότι τα Βαλκάνια του 1941 δεν θα ήταν η Πορτογαλία του 1808. Ο δε Ουέιβελ δεν θα γινόταν ποτέ Δούκας του Ουέλλιγκτων.

Στις αρχές Μαΐου, μέσα στις διαδοχικές αυτές καταστροφές, τις διαψεύσεις των ελπίδων και τις ακυρώσεις των σχεδίων της βρετανικής πολιτικής, προέκυψε λοιπόν το ζήτημα της Κρήτης. Το ερώτημα που ετίθετο ήταν αν θα είχε νόημα και ως τι θα είχε νόημα η προώσπιση του νησιού. Το γεγονός ότι ήταν νησί σχετικά απόμακρο για τα μέτρα της εποχής ή ακριβέστερα για τις δυνατότητες των δυνάμεων του Άξονα, δημιούργησε αντικρουόμενες θέσεις και αντιλήψεις. Οι αρνητικές συνοψίζονταν στο γεγονός ότι η Κρήτη δεν ήταν χερσαίο έδαφος, δεν επικοινωνούσε με

την στεριά και ως εκ τούτου δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να υποκαταστήσει την στρατηγική ιδέα του ευρωπαϊκού προγεφυρώματος ενάντια στο οποίο θα καθηλωνόταν και θα φθείρονταν ο γερμανικός στρατός. Οι θετικές –εκπορευόμενες από τον διαρκώς αισιόδοξο Τσώρτσιλ κυρίως– έβλεπαν τις πολιτικές επιπτώσεις μιας επιτυχημένης άμυνας στο νησί. Με τόσα μέτωπα ανοικτά, με τόσες αποτυχίες συσσωρευμένες, το κύρος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας έπρεπε κάπου να αποκατασταθεί. Αν δε η αυτό γινόταν στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, με δεδομένη εκεί την γερμανική παρέμβαση, τη ριζοσπαστικοποίηση της Γαλλίας του Βισύ και την εκρηκτική άνοδο του αραβικού εθνικισμού μπροστά στην διαφαινόμενη ήττα της Αγγλίας, τόσο το καλύτερο.

Επιπλέον, για τα μέτρα της εποχής, η προώσπιση του νησιού φαινόταν –από το Λονδίνο τουλάχιστον– εφικτή. Η κεντρική ιδέα ήταν ότι αρκούσε η απόλυτη κυριαρχία στη θάλασσα για την υπεράσπιση της Κρήτης. Το παράδειγμα της Μάλτας, η οποία δεν προσβλήθηκε από τον Άξονα εξαιτίας της αδυναμίας του τελευταίου να αμφισβητήσει την θαλάσσια κυριαρχία των Βρετανών, ενίσχυε αυτήν την εκδοχή. Υπήρχε επιπλέον η ελπίδα ότι τυχόν επιχείρηση εναντίον της Κρήτης θα υποχρέωνε ό,τι απέμενε από το ιταλικό ναυτικό να αναμετρηθεί με τον βρετανικό στόλο, προκαλώντας έτσι την συντριβή των ναυτικών δυνάμεων του Άξονα στην Μεσόγειο. Ας θυμίσουμε ότι εκείνο τον καιρό οι δυνατότητες της αεροπορίας να βάλλει κατά πολεμικών πλοίων την νύκτα ήταν μηδενικές, ενώ για την ημέρα η αποτελεσματικότητά της έμενε να αποδειχθεί. Με λίγα λόγια, αν και η Κρήτη δεν μπορούσε να είναι το ζητούμενο ευρωπαϊκό προγεφύρωμα, η επιτυχής προώσπισή της θα μπορούσε ωστόσο να τονώσει ηθικά το τρωθέν κύρος της Αυτοκρατορίας και των φίλων της και έτσι το νησί να γίνει σημείο τριβής και φθοράς των αξονικών δυνάμεων, που θα υποχρεώνονταν να πολεμήσουν σε χώρο που δεν ήλεγχαν, στην θάλασσα.

Οι στρατιωτικοί στο Κάιρο ελάχιστα συμμερίζονταν αυτές τις απόψεις. Η καταστροφή στην Ελλάδα τούς είχε

αποθαρρύνει και όλες οι αναλύσεις τους τους προέτρεπαν να κρατούν αποστάσεις ασφαλείας από την γερμανική πολεμική μηχανή. Ταυτόχρονα έπρεπε να συγκεντρώσουν τις δυνάμεις τους για να κρατήσουν τα πολλαπλά μέτωπα που ο Απρίλιος είχε ανοίξει. Έπρεπε να κρατήσουν στην Κυρηναϊκή απέναντι στον Ρόμμελ και να στηρίξουν την απομονωμένη Μάλτα. Έπρεπε να συγκροτήσουν ταχύτατα ένα εκστρατευτικό σώμα ενάντια στο καθεστώς του Ρασίντ Αλί, πριν το τελευταίο αναπτύξει περαιτέρω ερείσματα στον ενθουσιώδη και αντιβρετανικό αραβικό εθνικισμό. Έπρεπε ακόμα να συγκροτήσουν ένα δεύτερο εκστρατευτικό σώμα ενάντια στις γαλλικές δυνάμεις του Βισύ, που μετά τα Πρωτόκολλα του Παρισιού ακολουθούσαν ανοικτά φιλοαξονική πολιτική και είχαν ανοίξει τα αεροδρόμια της Συρίας στον Άξονα. Την ίδια στιγμή έπρεπε να διατηρούν ισχυρές δυνάμεις στην Παλαιστίνη για να προλάβουν συγκρούσεις μεταξύ Εβραίων και Αράβων και για να εμποδίσουν τυχόν ισραηλινό πραξικόπημα και ταυτόχρονα να κατέχουν ισχυρά την Αίγυπτο, καθώς οι εκεί εθνικιστικές οργανώσεις ήταν έτοιμες να εκμεταλλευθούν οποιαδήποτε στιγμή αδυναμίας των Βρετανών. Σε όλα αυτά να προσθέσουμε ότι μεγάλο ποσοστό των στρατευμάτων στην περιοχή προέρχονταν από την Ινδία, την Αυστραλία και την Νέα Ζηλανδία. Ούτε οι κυβερνήσεις των δύο τελευταίων χωρών, ούτε οι εθνικιστές της Ινδίας καταλάβαιναν γιατί έπρεπε να σκοτώνονται κατά προτεραιότητα δικοί τους στρατιώτες για να προασπίσουν βρετανικές υποθέσεις, την στιγμή που ο όγκος του βρετανικού στρατού βρισκόταν κοντά στα σπίτια του, στην μητρόπολη. Είναι απόλυτα κατανοητό γιατί οι στρατιωτικοί του Καΐρου δεν συμμερίζονταν την αισιοδοξία των πολιτικών του Λονδίνου, και θεωρούσαν την προάσπιση της Κρήτης ως ένα επιπλέον περιττό βάρος.

* * *

Την Αυτοκρατορία φυσικά την κυβερνούσαν από το Λονδίνο και όχι από το Κάιρο και έτσι επιβλήθηκε στους στρατιωτικούς η προάσπιση του νησιού με κάθε μέσο. Το τελευταίο ήταν μάλλον ευφημισμός καθώς πολλά από τα βασι-

Ο γερμανός σμήναρχος Μπρώγιερ παρακολουθεί από το παρατηρητήριό του, ανατολικά του Ηρακλείου, τις επιθέσεις της Λούφτβαφε σε βρετανικές θέσεις.

κά «μέσα», τα απαραίτητα για την διεξαγωγή πολέμου, έλλειπαν. Αεροπορία, για παράδειγμα, δεν περίσσευε για την ενίσχυση της άμυνας του νησιού. Το μεγάλο μήκος του και το δύσβατο έδαφός του επέβαλαν την διασπορά των δυνάμεων ώστε να φυλαχθούν όλα τα στρατηγικά σημεία και οι πιθανοί στόχοι μιας απόβασης. Η άφιξη μεταγωγικών αεροπλάνων και αλεξιπτωτιστών στην Ελλάδα δεν διέφυγε της προσοχής των βρετανικών υπηρεσιών· εκείνο τον καιρό όμως, ουδείς λογικός άνθρωπος πίστευε ότι ήταν δυνατή η κατάληψη ενός μεγάλου στόχου μόνο από τον αέρα. Οι Άγγλοι ανησυχούσαν λοιπόν περισσότερο για την συγκέντρωση πλήθους μικρών πλοίων στην Μήλο και περίμεναν με αγωνία την ώρα που το ιταλικό ναυτικό θα αναλάμβανε την συνοδεία τους ως τις απέναντι κρητικές ακτές.

Η μάχη της Κρήτης, η διεξαγωγή και η έκβασή της ήταν πλήρως εξαρτημένη από το διεθνές περιβάλλον – από την κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο και την Μέση Ανατολή. Στα μέσα Μαΐου οι Ιρακινοί επιτέθηκαν στην βρετανική βάση της Χαμπανίγια, ενώ την ίδια στιγμή έφθαναν και οι πρώτες απτές αποδείξεις για την παρουσία γερμανικών βομβαρδιστικών Χάινκελ

111 σε αεροδρόμια της Συρίας. Η κατάσταση γινόταν κρίσιμη. Οι στρατιωτικοί κατανοούσαν πλήρως τον αντίκτυπο που θα είχε στο ηθικό του στρατού μία γερμανική αποτυχία στην Κρήτη, δεν ήταν όμως καθόλου σύμφωνοι σχετικά με το τίμημα που θα έπρεπε να καταβληθεί γι' αυτό. Όταν στις 20 Μαΐου, νωρίτερα από ό,τι υπολογιζόταν, άρχισαν οι γερμανικές επιθέσεις στο νησί, η αποφασιστικότητα της άμυνας σίγουρα δεν πλησίαζε το απόλυτο. Για την ακρίβεια, όλοι περίμεναν να δουν την αποφασιστικότητα των επιτιθεμένων και το κατά πόσο υπήρχε πιθανότητα να τους παρασύρουν σε έναν αγώνα φθοράς.

Η πρώτη έκπληξη ήρθε από το γεγονός ότι η γερμανική αεροπορία κατάφερε να μεταφέρει στο νησί 9.000 στρατιώτες με τον φορητό έστω οπλισμό τους την πρώτη κιόλας ημέρα της επιχείρησης. Ποτέ άλλοτε η αεροπορία δεν είχε πετύχει τέτοιο επίτευγμα, ακόμα και σε περιοχές που διέθεταν οργανωμένα αεροδρόμια και από καιρό προετοιμασμένα σχέδια. Παρά τις τοπικές επιτυχίες στην περιοχή του Μάλεμε, η αδυναμία της λαχανιασμένης από την υπερπροσπάθεια Λούφτβαφε να μεταφέρει περισσότερους από 2.000 άνδρες την δεύτερη μέρα των επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την πλήρη απο-

Στρατιώτες της Ορεινής Ταξιαρχίας προχωρούν σε δύσβατη περιοχή.

τυχία της πρώτης απόπειρας να σταλεί βαρύς οπλισμός από τη θάλασσα στις 21 Μαΐου, ενθάρρυνε τους Βρετανούς. Σημαντικές ενισχύσεις επιβιβάστηκαν σε πλοία στην Αίγυπτο με προορισμό την Κρήτη, ενώ το βρετανικό ναυτικό αναπτύχθηκε για να εμποδίσει την από την θάλασσα ενίσχυση των ήδη αποβιβασθέντων Γερμανών. Στο Λονδίνο αλλά και στο Κάιρο σκέφτηκαν προς στιγμή ότι η αιχμαλωσία ή η εξόντωση 10.000 αλεξιπτωτιστών θα ήταν μία θαυμάσια ένεση ηθικού στις δύσκολες μέρες που η Αυτοκρατορία περνούσε.

Στις 22 Μαΐου η εξάντληση της Λούφτβαφε –ή μάλλον των αεροδρομίων της κυρίως Ελλάδας που χρησιμοποιούσε– έγινε ιδιαίτερα εμφανής, καθώς κατάφερε να μεταφέρει μόνο 1.900 άνδρες στην περιοχή του Μάλεμε, πάντοτε χωρίς καθόλου βαρύ οπλισμό. Από την θάλασσα και πάλι δεν έφθασε τίποτε. Την ίδια όμως μέρα ο πόλεμος φθοράς πήρε καταστροφική τροπή για τους Βρετανούς στην αναμέτρηση του στόλου τους με την γερμανική αεροπορία. Στο καταδρομικό Juno, που βυθίστηκε στις 21/5, προστέθηκαν μέσα σε μία μόλις μέρα τα καταδρομικά Fidji και Gloucester και το αντιτορπιλικό Greyhound, ενώ πολλά άλλα πλοία, μεταξύ των οποίων το πλοίο μάχης Warspite, υπέστησαν σοβαρές ζημιές. Ο πόλεμος φθοράς στράφηκε κατά των

Βρετανών, οι οποίοι δεν ήταν διατεθειμένοι σε καμία περίπτωση να διακινδυνεύσουν το μοναδικό στοιχείο υπεροχής που ακόμα διέθεταν στην Μεσόγειο, τον στόλο τους, για να κερδίσουν μια νίκη γοήτρου. Η αβεβαιότητα και οι φοβίες ξαναγύρισαν, οι αποστολές ενισχύσεων αναβλήθηκαν και ο προβληματισμός πάνω στην προάσπιση του νησιού εντάθηκε. Στις 23/5, όταν βυθίστηκαν, νότια μάλιστα της Κρήτης, τα αντιτορπιτικά Kashmir και Kelly, η ιδέα της προάσπισης του νησιού πρακτικά εγκαταλείφθηκε από τους στρατιωτικούς οι οποίοι είχαν πλέον βάσιμα επιχειρήματα για να πείσουν τους πολιτικούς στο Λονδίνο. Στο κάτω-κάτω ο ιταλικός στόλος δεν είχε εμφανιστεί και η βύθιση πλοίων από αεροπλάνα θεωρείτο ιδιαίτερα επώδυνη απώλεια.

Οι εξελίξεις δικαίωσαν ακόμα περισσότερο την απροθυμία των στρατιωτικών του Καίρου να υπερασπιστούν την Κρήτη απέναντι στις ψυχολογικές προτεραιότητες που έθετε ο Τσώρτσιλ. Η εκκένωση του νησιού αποδείχθηκε τρομερά δύσκολη υπόθεση και τελικά άλλοι 11.000 αιχμάλωτοι προστέθηκαν στους 14.000 που το βρετανικό εκστρατευτικό σώμα άφησε πίσω του στην Ελλάδα. Το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς ήταν Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί κλόνισε ανεπανόρθωτα τις σχέσεις του Λονδίνου με τις κτήσεις αυτές του βρε-

τανικού στέμματος και τις έστρεψε προς την πολύ αποτελεσματικότερη αμερικανική προστασία. Η απώλεια δε όλου του στρατιωτικού υλικού των διασωθέντων, που προστέθηκε στις απώλειες υπερπολύτιμων υλικών στην Ελλάδα –όπως 8.000 αυτοκινήτων απαραίτητων για τον πόλεμο στην έρημο–, ήταν στις συνθήκες εκείνες πραγματική καταστροφή. Το ίδιο ήταν και ο θάνατος 2.000 ναυτών του βασιλικού ναυτικού στις θάλασσες της Κρήτης, απώλειες ναυτικών που η Αγγλία δεν είχε ξανά υποστεί στον πόλεμο αυτού. Στον ψυχολογικό δε τομέα που ο Τσώρτσιλ επιθυμούσε να ανασυντάξει, το γερμανικό κύρος μάλλον βγήκε ενισχυμένο από την παράτολμη αυτή επιχείρηση, πραγματοποιώντας κάτι που ως τότε θεωρούνταν ακατόρθωτο. Η υπερβολική προβολή από την βρετανική προπαγάνδα των απωλειών των επιτεθεμένων ελάχιστα κατάφερε τότε να διασκεδάσει τις εντυπώσεις.

Τον Ιούνιο ηττήθηκε στο Ιράκ ο Ρασίντ Αλί. Στις 14 Ιουλίου οι Γάλλοι του Βισύ και του στρατηγού Ντεντς υπέγραψαν ανακωχή στην Συρία και οι περισσότεροι από αυτούς επέστρεψαν στην Γαλλία. Από καιρό εξάλλου είχε φανεί ότι ο Άξονας ελάχιστη βοήθεια μπορούσε να προσφέρει στους φίλους του στην περιοχή αυτή. Ο Ρόμμελ αναχαιτίστηκε στην βόρεια Αφρική. Η Βρετανική Αυτοκρατορία ξεπέρασε την κρίση του Απριλίου-Μαΐου 1941 και βρέθηκε και πάλι κυρίαρχη στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο. Εξάλλου από τις 22 Ιουνίου το κύριο μέτωπο του πολέμου μεταφέρθηκε στις ρωσικές πεδιάδες, πράγμα που έδωσε χρόνο για την επούλωση των υλικών και ηθικών τραυμάτων. Τα χιμαιρικά σχέδια των Βρετανών για ευρωπαϊκό προγεφύρωμα εγκαταλήφθηκαν και μετά τον Δεκέμβριο του 1941 οι ελπίδες εναποτέθηκαν στην αμερικανική συνεργασία. Στη νέα κατάσταση πραγμάτων η Κρήτη έχασε προοδευτικά την συμβολική και στρατηγική σημασία της. Τον Σεπτέμβριο του 1943, μετά την ιταλική κατάρρευση, το νησί δεν συμπεριελήφθηκε στα βρετανικά σχέδια για μεταφορά των επιχειρήσεων στο Αιγαίο. Ο πόλεμος, στην μεγάλη, «επίσημη», καταστροφική εκδοχή του, δεν ξαναγύρισε στο νησί έως το τέλος του πολέμου.

Γεωστρατηγικά σχέδια της Ναζιστικής Γερμανίας για τη μεταπολεμική Κρήτη

του Χάγκεν Φλάισερ

Ο Χίτλερ, στη διανομή των ζωνών κατοχής, αρχικά ήθελε να περιορίσει το γερμανικό «μερτικό» στο ελάχιστο, τελικά όμως συμπεριέλαβε την Κεντρική Μακεδονία με τη Θεσσαλονίκη, τη Λήμνο, Λέσβο, Χίο, Μήλο, τον Πειραιά και την Κρήτη – εκτός του Νομού Λασηθίου, για τον οποίο είχαν επιμείνει οι Ιταλοί. Επρόκειτο δηλαδή κυρίως για νησιά και λιμάνια, γεγονός που αντανάκλασε τις επιθυμίες του Ναυτικού, δηλαδή των ναυάρχων Ράιντερ και Κ. Dönitz. Εκείνοι, όταν συνηγορούσαν υπέρ μιας μόνιμης γερμανικής κυριαρχίας στο «Φρούριο Κρήτης» που θα έλεγχε όλη την Ανατολική Μεσόγειο, δεν αρκούσαν σε επιχειρήματα στρατηγικής. Στην αγόρευσή του της 4ης Μαΐου, ο Χίτλερ είχε δικαιολογήσει τις ιταλικές διεκδικήσεις απέναντι στην Ελλάδα με «τη μεγάλη θυσία αίματος» στην οποία είχαν υποβληθεί οι Ιταλοί στην Αλβανία.

Οι απρόβλεπτα μεγάλες γερμανικές απώλειες στη διάρκεια της επιχείρησης «Ερμής», μόλις τρεις εβδομάδες αργότερα, προσέφεραν λοιπόν ένα δυνατό επιχείρημα για αναθεώρηση της αρχικά δηλωμένης αποχής. Εμφανώς προβληματισμένος, ο Χίτλερ συζητεί ή μάλλον μονολογεί, στο αρχηγείο του, για μεταπολεμικούς εδαφικούς στόχους «στον Νότο». Στην προτίμησή του προηγούνταν η Κύπρος και, κυρίως, η γόνιμη Κριμαία, η οποία,

συνδυάζοντας «Ανατολή» και «Νότο», είχε χερσαία σύνδεση με τη Γερμανία όπου μπορούσε να ενταχθεί μέσω ενός νέου αυτοκινητοδρόμου, ενώ, τέλος, ως παλαιά πατρίδα των Γόθων εθεωρείτο ήδη «οικείο» έδαφος. Η Κρήτη αναφέρεται ως μοναδικός άλλος, αλλά μόνον ως τρίτος, στόχος αφού η έλλειψη δασών και η ζέστη θεωρούνταν μειονεκτήματα¹.

Τους επόμενους μήνες διαφάνηκε μια τάση αμφιταλάντευσης στις σχετικές αναφορές του «Φύρερ»². Αφενός δεν έκρυβε το θαυμασμό του για τον αρχαίο κόσμο της Μεσογείου και την άποψή του ότι μόνο σε «ηλιόλουστο κλίμα», όπως στην Ελλάδα ή στην Ιταλία, «μπορούσε νά αναπτυχθεί το τευτονικό πνεύμα». Αφετέρου επέμενε

ουσιαστικά στην παλαιότερή του πεποίθηση πως «η αιώνια κάθοδος των Τευτόνων προς τον Νότο» είχε αποδειχθεί ολέθρια και δεν έπρεπε να αναβιώσει. Κατά συνέπεια, χαιρέτιζε το γεγονός ότι με τις γερμανικές νίκες στο ανατολικό μέτωπο, με την κατάκτηση τεράστιων εκτάσεων για μελλοντικό εποικισμό, «αποσπαστήκαμε» από τη Μεσόγειο. Μόνο «μετά από χίλια χρόνια», ίσως, θα άλλαζαν πάλι οι προτεραιότητες, έτσι ώστε το Ράιχ «θα έπρεπε για άλλη μια φορά να προσανατολίσει την πολιτική του προς τον Νότο».

Η ναυτική ηγεσία, ωστόσο, δεν ήθελε να περιμένει τόσο και, αντ' αυτού, πρότεινε παράλληλη ή έστω συμπληρωματική επέκταση στη Μεσόγειο, για την οποία είχε ήδη καταστρώσει σχέδια. Στις εισηγήσεις της αμφισβητούσε το επιχείρημα ότι η *preponderanza* στο χώρο αυτό έπρεπε να γίνει σεβαστή. Οι Ιταλοί, συνεπείς με τον «φυλετικό χαρακτήρα τους», αντιμετώπιζαν τον πόλεμο με διαμετρικά αντίθετο τρόπο, ενδιαφέρονταν δηλαδή μόνο να τον κερδίσουν χωρίς να πολεμήσουν. Έτσι, η Ρώμη επεδίωκε να αποκτήσει, χάρις στις γερμανικές θυσίες, τη θέση που άλλοτε κατείχε η Βενετία, δηλαδή τον έλεγχο «των θησαυρών της Ν. Ρωσίας και της Άπω Ανατολής», επιπλέον όμως και την πρωτοκαθεδρία στις πετρελαιοπαραγωγικές περιοχές της Μέσης Ανατολής. Με δεδομένες τις ζωτικές ανάγκες του Ράιχ και τις επιδιώξεις για μόνιμη παρουσία στη Μαύρη Θάλασσα, στον Περσικό Κόλπο και στις μελλοντικές αποικίες της Κεντρικής Αφρικής, η Μεσόγειος θα γινόταν το κέντρο όλου αυτού του χώρου, και συ-

Το κείμενο του καθηγητή Δρ. Hagen Fleischer είναι απόσπασμα μελέτης του που δημοσιεύτηκε στα *Ιστορικά* τομ. 9, τχ. 16 (Ιούνιος 1992).

Το πρώτο φύλλο της *Veste Kreta* (28 Μαΐου 1941) με την φωτογραφία του στρατηγού Αλεξάντερ Αντρέ.

νεπώς η Σβάστικα όφειλε να κυματίζει εκεί όχι μόνο σε εμπορικά αλλά και σε πολεμικά πλοία. Εκείνα όμως έπρεπε να κινούνται ανεξάρτητα από τα ιταλικά λιμάνια και να στηριχθούν σε «καθαρά γερμανικές βάσεις», όπως πρωτίστως στην Κρήτη.

Μολονότι το ΟΚΜ (Αρχηγείο Ναυτικού) προσέκρουσε εκ νέου στην επιμονή του «Φύρερ» που υποστήριζε ότι η Μεσόγειος «δεν μας αφορά», ο τελευταίος δεν είχε μείνει εντελώς ανεπηρέαστος από τις αντιταλικές εξάρσεις των ναυάρχων. Η επιρροή αυτή διαφαίνεται στα επιχειρήματά του αφού, αυτή τη φορά, δεν παρέπεμψε στο γνωστό *Mare nostrum* του Μουσσολίνι, αλλά στην επιθυμία του για «ξεκάθαρη φιλία» με την Τουρκία, η οποία προϋπέθετε γερμανική «αποχή» από τη θαλάσσια περίμετρο της χώρας αυτής. Την ίδια λογική αντέτασσε στην πιο συγκεκριμένη εισήγηση, να μετατραπεί η Κρήτη σε μόνιμο προπύργιο του Ράιχ: εκτός από το ακατάλληλο κλίμα και τον ελλοχεύοντα κίνδυνο της ελονοσίας που ήδη αποδεκάτιζε τη γερμανική φρουρά, υπήρχε και η διπλωματική ανάγκη να μην αποξενωθεί η Άγκυρα. Μια μόνιμη βάση στο νησί αυτό θα απαιτούσε γερμανικό μεσογειακό στό-

λο και «θα προκαλούσε τον κίνδυνο ενός μόνιμου σημείου τριβής με την Τουρκία, επειδή η νήσος Κρήτη σε γερμανικά χέρια δεν θα σήμαινε για τους Τούρκους ουσιαστικά τίποτε άλλο από την αρχή μιας διένεξης με τη Γερμανία για τα Δαρδανέλια». Συνεπώς έβλεπε ως μοναδικό στόχο της γερμανικής παρουσίας στην Κρήτη την εγκατάσταση ενός σταθμού της KdF, του οργανισμού εργατικού τουρισμού με την επωνυμία «Δύναμις διά της Χαράς», τον οποίο είχε θεσπίσει το καθεστώς³. Πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί ότι ακόμη και η «ανώδυνη» εγκατάσταση τουριστικών σταθμών KdF συνήθως σήμαινε μόνιμη παράδοση των εν λόγω περιοχών, κατά κάποιο τρόπο σαν φέουδο, στην αρμόδια κομματική οργάνωση, το «Μέτωπο Εργασίας» DAF.

Το Αρχηγείο της Βέρμαχτ (OKW), στελεχωμένο από αξιωματικούς του στρατού «με χερσαίες προτεραιότητες», υιοθέτησε τότε με ευχαρίστηση την αρνητική ετυμηγορία του Χίτλερ και προχώρησε ακόμα ένα βήμα πιο πέρα. Μονίμως αντιμέτωπο με την ανεπάρκεια εφεδρειών σε έμπυχο και άπυχο υλικό, έβλεπε ξαφνικά την ευκαιρία να «απελευθερώσει» τα πολύτιμα στρατεύματα της φρουράς, με τον

άριστο οπλισμό τους, και να τα διαθέσει σε άλλο μέτωπο. Μετά την κατάληψη του Τομπρούκ (20/21 Ιουνίου 1942), επικρατούσε μάλιστα η άποψη ότι και η κατάκτηση της Αιγύπτου από τον Ρόμελ –και στη συνέχεια η εκδίωξη των Άγγλων από τη Μεσόγειο– ήταν θέμα ολίγων εβδομάδων⁴. Τότε όμως θα απαλλασσόταν η Κρήτη από τη συμμαχική απειλή και θα μπορούσε να παραδοθεί ήσυχχα στους Ιταλούς.

Το ΟΚΜ, ωστόσο, δεν άφησε αναπάντητη αυτή την προτροπή και ζήτησε από την αρμόδια διεύθυνση τη σύνταξη ενός υπομνήματος που θα ανέτρεπε τα επιχειρήματα του OKW, αλλά και του ίδιου του «Φύρερ»... Η ενδεκασέλιδη έκθεση που απορρέει από την προσπάθεια αυτή, συμπυκνώνει ουσιαστικά όλη τη φιλοσοφία των επιδιώξεων της ναυτικής ηγεσίας – γεγονός που κάνει επιβεβλημένη την παράθεση μεγαλύτερων αποσπασμάτων.

Το κείμενο αρχίζει εκθέτοντας τους λόγους για τους οποίους η Κρήτη όφειλε, το προηγούμενο έτος, να αποσπασθεί από την αγγλική κατοχή και τα οφέλη που είχε προσφέρει από τότε στον Άξονα. Εκτός από τα αμυντικά και επιθετικά στρατηγικά πλεονεκτήματα, η κατάκτηση της Κρήτης και του Αιγαίου εξασφάλιζε και πολιτική επιρροή στους εταίρους της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, κυρίως όμως στην Τουρκία. Στη συνέχεια, σε λεπτομερή συζήτηση, γινόταν αναφορά στις συνέπειες μιας ενδεχόμενης παράδοσης της Κρήτης στους Ιταλούς, κατά τη διάρκεια του πολέμου και έπειτα.

Πρώτον, όσο γερμανικά στρατεύματα μάχονταν σε αφρικανικό έδαφος, και αργότερα στη Συρία και άλλες αραβικές χώρες, ήταν απαραίτητο, εξαιτίας των δυσάρεστων εμπειριών με τους Ιταλούς, να μείνει μια τουλάχιστον γραμμή εφοδιασμού υπό αποκλειστικά γερμανικό έλεγχο, και συγκεκριμένα εκείνη του Αιγαίου με τις ήδη γερμανοκρατούμενες βάσεις Θεσσαλονίκης - Πειραιά - Κρήτης. Ίσως πιο επικίνδυνες θα ήταν όμως οι πολιτικές επιπτώσεις μιας στρατιωτικής απεμπλοκής της Βέρμαχτ. Αυτομάτως θα εντεινόταν η ιταλική επιρροή στο χώρο αυτό, συμπεριλαμβανομένης, βέβαια, και της Τουρκίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις αποθαρ-

ρυντικές εμπειρίες από την Κροατία και Σερβία, σοβαρές δυσκολίες θα ήταν αναπόφευκτες, όχι μόνο με τους Έλληνες και τους Τούρκους, αλλά -εξαιτίας του «Μακεδονικού»- μάλλον και με τους Βούλγαρους. Όλοι αυτοί οι λαοί αναγνώριζαν ή τουλάχιστον ανέχονταν μια δυναμική γερμανική παρουσία ενόψει των στρατιωτικών επιτευγμάτων και της πολιτικής ισχύος του Ράιχ· δεν θα δέχονταν όμως αγόγγυστα μια ιταλική διαδοχή στις ίδιες προνομιούχες θέσεις. Οι αναπόφευκτες τριβές όχι μόνο θα χειροτέρευαν όλη τη γεωστρατηγική κατάσταση, αλλά θα ζημιωναν σοβαρά και τα πολιτικοοικονομικά συμφέροντα της Γερμανίας.

Άλλωστε, το ενδεχόμενο παραχωρήσεων προς την ιταλική ζώνη επιρροής, δεν έπρεπε να αποφασισθεί με τα κριτήρια της, προς το παρόν, στενής συμμαχίας. Με δεδομένες τις «γνωστές» αδυναμίες της Ιταλίας, δεν έπρεπε να αγνοηθεί η δυνατότητα μετατροπής του εσωτερικού καθεστώτος, με επακόλουθο τον εξωτερικό αναπροσανατολισμό της χώρας αυτής. Σε ανάλογη περίπτωση, η Γερμανία θα είχε απόλυτη ανάγκη μιας ασφαλούς και αυτόνομης θέσης, στρατιωτικής και πολιτικής, στο Αιγαίο, με βάσεις, από τις οποίες οι δικές της «ναυτικές, αεροπορικές και χερσαίες δυνάμεις θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν τα γερμανικά συμφέροντα. Τότε, μάλιστα, γερμανικά εχέγγρα, με μορφή βάσεων, θα βελτίωναν αποφασιστικά τη θέση του Ράιχ απέναντι στην Τουρκία όπως και απέναντι στην Ιταλία».

Περισσότερο θα σταθώ στην ανάλυση του ΟΚΜ για τις μεταπολεμικές εξελίξεις. Το κεφάλαιο αυτό αρχίζει με μια διαπίστωση που υπογράμμιζε τη γενικότερη σημασία της μεγαλονήσου: «Το ζήτημα της Κρήτης δεν μπορεί να θεωρηθεί διεξοδικά παρά από την γενική σκοπιά της ασφάλειας όλης της ηπειρωτικής Ευρώπης, για την οποία το Ράιχ θα έχει την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική ευθύνη. Η ασφάλεια του χώρου αυτού δεν στηρίζεται μόνο σε ισχυρά οχυρωμένες ακτές και σύνορα, αλλά πρέπει να συμπληρώνεται, σύμφωνα με τις ανάγκες του σύγχρονου πόλεμου, με την κατάκτηση και την επιτήρηση μιας όσο το δυνατό μεγαλύτερης περιμέτρου - ακόμα και αν θεω-

ρήσουμε εφικτή την αυτάρκεια της Ευρώπης. Η νήσος Κρήτη, ωστόσο, εξαιτίας της δεσπίζουσας θέσης της στο νότιο Αιγαίο, είναι σημείο κλειδί για την επιτήρηση όλου του νοτιοανατολικού χώρου στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού συστήματος ασφάλειας».

Παρακάτω, το υπόμνημα παραδεχόταν ότι, τουλάχιστον «με καθαρά στρατιωτικά κριτήρια», δεν θα υπήρχαν αντιρρήσεις κατά της προτεινόμενης μεταβίβασης της ευθύνης για την Ανατολική Μεσόγειο στους εταίρους, «αν ήταν εξασφαλισμένη μια αξιόπιστη, στενή συμμαχία» μαζί τους, και εφόσον εκείνοι «σέβονταν ανεπιφύλακτα τα γερμανικά συμφέροντα στο χώρο αυτό». Μια ρεαλιστική προσέγγιση ωστόσο κατέληγε στο ότι μια τέτοια δοτή εξουσία θα «ξεγλιστρούσε» πάλι από τα χέρια των Ιταλών, με δυσμενείς προοπτικές για το Ράιχ. Όμως ακόμη κι αν συνέβαινε το αντίθετο, δηλαδή μια βαθμιαία ιταλική «στρατιωτική και πολιτική διείσδυση» στον εν λόγω χώρο, θα ήταν πάλι ασύμφορο, εφόσον αυτό θα έδινε στη Ρώμη τη δυνατότητα ενός μόνιμου ελέγχου των Στενών, συμπεριλαμβανομένου ακόμα κι ενός «ερμητικού αποκλεισμού» των παρευξίνιων περιοχών. Οι κίνδυνοι μιας τέτοιας εξέλιξης θα ήταν οφθαλμοφανείς, αφού «η Μαύρη Θάλασσα πρέπει να παραμείνει, και μεταπολεμικά, στη γερμανική σφαίρα εξουσίας», γεγονός που απαιτούσε τον δυναμικό έλεγχο των «ζωτικής σημασίας γραμμών ναυτικής επικοινωνίας» μέσω του Αιγαίου, λαμβάνοντας υπόψη και την απαραίτητη σύνδεση με τον αφρικανο-αραβικό χώρο. Συνεπώς, ήταν «αποδεδειγμένη πέραν πάσης αμφιβολίας» η βαρύτητα των «ζωτικών» γερμανικών συμφερόντων στις περιοχές αυτές, τα οποία «εμείς οι ίδιοι πρέπει να περιφρουρήσουμε». Γι' αυτό, «η διατήρηση της γερμανικής κατοχής στη νήσο Κρήτη», με το «εξαιρετικά κατάλληλο λιμάνι» της Σούδας, εθεωρείτο «εξέχουσας σημασίας ως συμπλήρωμα των γερμανικών βάσεων στη Μαύρη Θάλασσα».

Πέραν όμως από τα στρατηγικά κριτήρια, το ΟΚΜ επεκτεινόταν και στους ακόμα πιο βαρυσήμαντους πολιτικούς λόγους για τους οποίους έπρεπε να μείνει η Κρήτη, και «μεταπολεμικά, σε γερμανικά χέρια». Ενδιαφέρον παρου-

ΔΟΣΤΕ ΜΑΣ ΤΟΥΦΕΚΙΑ

Του Ιστορικού κ. Ι. Δ. Μουρέλλου

Ο Ιστορικός Παπαρρη νόπουλος περιγράφει την έκδοσή της Κωνσταντινουπόλεως κατά το 1453 α. ν. σ. φέρει επί λέξει τα εξής:

«Από της 6ης της ώρας της πρωίας η ημισέληνος είχεν άσπετλωθή. ως προ είπαμεν. εις άπαντα τα εσχή, εις άπαντας τους πόρους, εις άπαντα τα ιερά κτήνη. Άλλα μέχρι της δευτέρας μετά μεσημβρίαν άρχεν έτι πόρους, εις τους οποίους άκουριέθη, εις ηθαις να παραδοθή. Ο Πόρος του βασιλείου, Λέντος και Άλκιου, διέσπασε μεν παρά τη θύρα, αλλά η καλούμενη σημεριανή Μπαχισέ Καπουσί, κατεχόμενος δε από πηλομάτας εις Κρητικούς πλείους. Οι άνδρες αυτοί ηδύνατο να φωνάξουν εις τον ναύ, αυτοί και οι έσδομεν εις πόσαι οι έξελθούσαι νηες έσώθησαν. Άλλ' όμως, καίτοι βλέποντες ότι πόσα η πόλις έβουλόθη, εις να φωνάξουν ηθάλησαν, εις να παραδοθώσιν έπειθοντο, αλλά έλέμιναν έσώσμεν άνα γινόμενοι υπό την άπασαν σημαίαν, ητις έφηκε λέσθαι εκεί μένον πτερυγίσουσα. Το πρώτον άνηγνίσθη εις τον Σουλτάνον, ο δε, θαυμάσας την γενναίότητα των άνδρων διέταξε να πάσας η προσβολή και να είπωσιν αυτοίς ότι δύνανται να έξέλθωσι μετά των τιμών του πολέμου, ως λέγεται σημεριαν, έλεσθαι αυτοί τα και η καύση των και πόσα η άσπεκτη ην άλχαι, ως λέγει ο θραντής. προσεφέρων ότι και εις γε. ομένων, να λιν μόλις έκ του πόρου τούτου έπαισαν άναλίσθαι».

Μετέπειτα πληροφορίας μας πιστοποιούν ότι και 3 άλλα Κρητικά πλοία με καραβοκρήδες τους Γιάλι, Σαγυράν, Φλομάτην, ήσαν οι τελευταίοι μάχη της της Ιερής έθνικης πόλεως. Την πιστοποίησι αυτή μας την δίνει χειρόγραφον της Βολδιανής βιβλιοθήκης της Οξφόρδης.

Ημερα δ' ηρωϊκός Κρητικός παραβόκρης σάν έτύλισσε την τελευταία, άσπεκτο σημαία, για να η μεταφέρη και να η φυλάξη κάπου στη ματωμένη του πα. ρίβε, πώς μη πόσα έαταλ. γότανε πάλι το ιερό αυτό σύμβολο και θα καλοείσε τους πανέλληνες σε νέα άγώνα.

Η μορφή σύμπτωσης, ποτέποτε σημεριανή Κρήτη, πόνων το βασιλεία των Έλλήνων, συμβολιστή της έθνικης ενότητος και συνταγής του ιερού μας ά, θνός, έξέστησε στην ψυχή μου την καλή ιστορία έπειθων οι όποιοι καίτοι βλέποντες ότι πόσα η πόλις έβουλόθη, εις να φωνάξουν ηθάλησαν, εις να παραδοθώσιν έπειθοντο.

Συνεπώς προς την άνω τήραν ιδεολογίαν των σαραντα έξι αιώτων Κρητών και οι σημερινοί Κρητες, δε συνεχίσουν τον άγώνα των υπερασπιζόντες την Ιερήν έστίαν από την έσπίαν πολύ γρήγορα δε μεταδοθή η φωτιά που δε κάη τον έχθρον, όπου κι αν εδρίσκειται.

Όλοι οι Κρητικοί, μικροί και μεγάλοι, έφρον την Ιερή τους ύπαρξιν και θα ριζώσουν το κορμί των σε άκροπόλιν της ματωμένης πατρίδας των και θα στηλώσουν τις ψυχές των, φραγμό άδιαπέραστο μερδε ελ ούνδρησι έσπο λέει.

Δόστε μας τουφέκια και είμαστε έτοιμοι. Δόστε μας τα υλικά μέσα γιατί τίποτ' άλλο δε μας λείπει, για να δείξωμεν [...] πως είμαστε ικανοί να προστατεύσωμε τα ακρογιάλια μας...».

Ι. Δ. ΜΟΥΡΕΛΛΟΣ

Ιστορικός

Στο άρθρο στα *Κρητικά Νέα* (5 Μαΐου 1941) ο ιστορικός Ι. Δ. Μουρέλλος μετά την αναφορά σε περιστατικό της Άλωσης, καταλήγει: «Δόστε μας τουφέκια κι' είμαστε έτοιμοι. Δόστε μας τα υλικά μέσα γιατί τίποτ' άλλο δε μας λείπει, για να δείξωμεν [...] πως είμαστε ικανοί να προστατεύσωμε τα ακρογιάλια μας...».

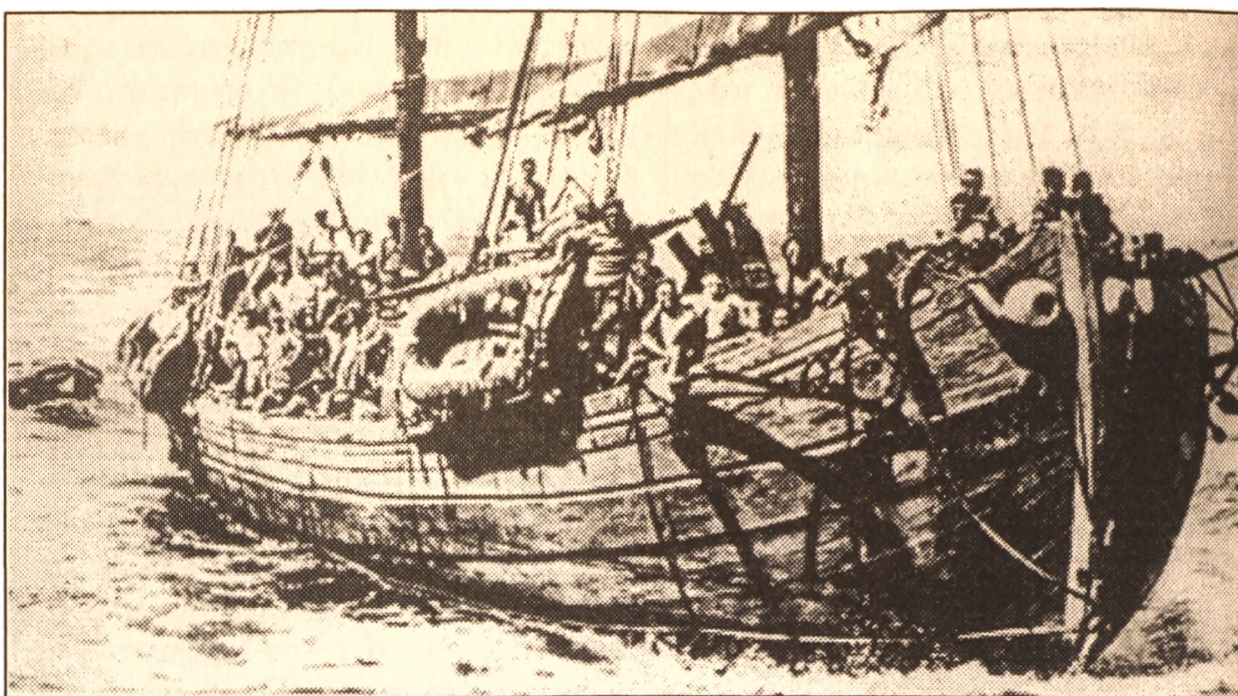
σάζει εδώ ότι η ναυτική ηγεσία, παρά τις ταυτόχρονες επιτυχίες στο Ανατολικό Μέτωπο, προφανώς δεν συμμεριζόταν πλέον τις προσδοκίες του Χίτλερ και του ΟΚW για ολοκληρωτική νίκη επί της ΕΣΣΔ, αλλά περίμενε «μόνο» μια περαιτέρω προώθηση των γερμανικών θέσεων προς τα Ουράλια. Έτσι, το υπόμνημα υποστηρίζει ότι, τουλάχιστον «στο προσεχές μέλλον», θα παρέμενε «ένα από τα κυριότερα καθήκο-

να της Γερμανίας η αναχαίτιση του ρωσο-ασιατικού παράγοντα. Το κλειδί για τη δημιουργία και την ενίσχυση του γερμανικού αμυντικού μετώπου στο Νότο βρίσκεται στα Δαρδανέλια. Το αποφασιστικό όμως σημείο (Riegel) που μπορεί να ασκεί έλεγχο στα Δαρδανέλια καθώς και όλο το Αιγαίο είναι η Κρήτη, της οποίας η μόνιμη κατοχή δεν εξασφαλίζει μόνο τη στρατιωτική ασφάλεια του χώρου αυτού, αλλά επίσης αποδεικνύει σαφώς την πολιτική υπεροχή της Μείζονος Γερμανίας απέναντι στις Βαλκανικές χώρες και στην Τουρκία».

Μετά από μια «υπενθύμιση» για την ανάλογη σημασία που είχε η βρετανική κατοχή της Μάλτας για τη δυναμική αντιπαράθεση στη Μεσόγειο, ανακεφαλαιώνονταν τα σημεία της έκθεσης, υποστηρίζοντας εκ νέου τη στρατηγική σημασία του Αιγαίου και της Κρήτης σε συνθήκες πολέμου και ειρήνης, και το κείμενο κατέληγε emphaticά: «Για την ειρήνη πρέπει να εξάρουμε ιδιαιτέρως τη μεγάλη σημασία που έχει η παραμονή της νήσου Κρήτης σε γερμανικά χέρια και να συμβουλευθούμε επιμόνως την πολιτική ηγεσία να κρατήσει την Κρήτη υπό γερμανική κυριαρχία για το συμφέρον της Μείζονος Γερμανίας με τα κριτήρια της ναυτικής στρατηγικής, της οικονομίας και της πολιτικής».

Στα μέσα Αυγούστου, ο αντιναύαρχος Krancke, μόνιμος αντιπρόσωπος του ОКМ στο «Αρχηγείο του Φύρερ», θα υποβάλει σ' εκείνον το υπόμνημα. Όταν ο Χίτλερ εξακολουθούσε να δείχνει αμετάπιστος, επενέβη τελικά ο ίδιος ο Ράιντερ. Βασιζόμενος στην ανάλυση της έκθεσης, επεξήγησε εκ νέου λεπτομερώς τις βλέψεις του ОКМ για την Κρήτη, αναφερόμενος και στη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά. Τότε επιτέλους ενέδωσε ο «Ανώτατος Πολέμαρχος» και «συμφωνεί με αυτήν την εκτίμηση». Σε αντίθεση με τους ναυάρχους, κράτησε, όμως, μερικές επιφυλάξεις.

Για την καλύτερη κατανόηση της ενδογερμανικής αυτής αντιπαράθεσης ως προς τη διαμόρφωση της ευνοϊκότερης μακροπρόθεσμης στρατηγικής, αξίζει να αναφερθεί ότι, σε ανύποπτο χρόνο και περιβάλλον, ο Ράιντερ δεν έκρυβε την περηφάνειά του πως το 1933 είχε πετύχει, σ' αντίθεση με κάποιες διαφο-

Στρατιώτες της γερμανικής ορεινής μεραρχίας μεταφέρονται με επιτεταγμένα καΐκια στην Κρήτη.

ροποιήσεις στην ηγεσία του Στρατού, να «οδηγήσει όλο το Ναυτικό, χωρίς τριβές, προς τον Φύρερ», κάνοντάς το από τους στυλοβάτες του «Τρίτου Ράιχ». Και ο Ράιντερ θα εξηγήσει τον «άθλο» αυτό με το ότι από πριν –δηλαδή ήδη κατά τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, που για τη ναυτική ηγεσία αποτελούσε δημιούργημα των Σοσιαλδημοκρατών και σύμβολο της εθνικής μειοδοσίας– «η όλη εκπαίδευση στο Ναυτικό» «αποσκοπούσε σε μια εσωτερική αγωγή που από μόνη της επέφερε μια αληθινά εθνικοσοσιαλιστική πεποίθηση. Έτσι λοιπόν δεν χρειαζόταν εμείς να αλλάξουμε, αλλά μπορούσαμε να γίνουμε αμέσως, με ειλικρινή καρδιά, αληθινοί οπαδοί του Φύρερ».

Ο Ράιντερ είχε δίκαιο, αν δεν ήταν κιόλας υπερβολικά συγκρατημένος. Ο «Φύρερ» του, στο *Mein Kampf*, είχε κατηγορίσει τη ναυτική ηγεσία της καίzerικής εποχής και του Α' παγκοσμίου πολέμου ότι δήθεν τηρούσε υπερβολικά αμυντική στάση – ενώ στο μεταξύ οι ρόλοι είχαν σχεδόν αντιστραφεί. Εφόσον ο Χίτλερ επεδίωκε, μακροπρόθεσμα τουλάχιστον, την κοσμοκρατορία (Weltherrschaft)⁶, δεν ήταν νοητή η «ρομαντική» προσήλωσή του στη συμμαχία με τον «τελευταίο των Ρωμαίων», τον ήδη κλονισμένο Μουσολίνι, και στην *preponderanza* που του είχε υποσχεθεί. Η απέχθεια του ОКМ (και άλλων στρατιωτικών κύκλων) ως προς τις δεσμεύσεις αυτές ήταν λοιπόν πολύ πιο συνεπής με τις αρχές του ίδιου του Χίτ-

λερ, ο οποίος άλλοτε είχε κατηγορήσει τους προκατόχους του στον Α' παγκόσμιο πόλεμο και για το γεγονός ότι πήγαν να αντιμετωπίσουν τον συνασπισμό των ισχυρότερων στρατιωτικών και βιομηχανικών κρατών του πλανήτη, συμμαχώντας με χρεοκοπημένες «αυτοκρατορίες-σαβούρες» (Αυστρία, Τουρκία).

Οι πρόσφατες «απογοητεύσεις» όμως με τους Ιταλούς παρακινούσαν τον Χίτλερ, να εισακούσει για πρώτη φορά την προειδοποίηση του ОКМ (στην πιο πάνω έκθεση) ότι η γερμανική πλευρά δεν έπρεπε να προδικάσει εξελίξεις με αποφάσεις ή υποσχέσεις υπέρ των Ιταλών οι οποίες θα δέσμευαν το Ράιχ κατά το διακανονισμό της μεταπολεμικής «Νέας Τάξης Πραγμάτων». Συνεπώς, ο Χίτλερ πλέον «δεν κρύβει την όλο και πιο αρνητική γνώμη του για τους Ιταλούς και κάνει υπαινιγμούς για τα σχέδιά του τα οποία δεν ήταν ακόμα σε θέση να συζητήσει»⁷.

Ενώ η Κρήτη αποτελούσε σαφώς τον κύριο στόχο της κινητοποίησης του ОКМ, είναι δύσκολο να ξεκαθαρισθεί αν αυτό οφειλόταν στις πραγματικές προτεραιότητες της ναυτικής ηγεσίας, ή στο φόβο πως η μεγαλόνησος κινδύνευε περισσότερο να χαθεί από τα «γερμανικά χέρια». Στη γραπτή όπως και στην προφορική εισήγηση προς τον Χίτλερ υποστηριζόταν ότι η επιδιωκόμενη ισχυρή μεσογειακή θέση του Ράιχ προϋπέθετε, εκτός από την Κρήτη, την κατοχή της Θεσσαλονίκης και του Πει-

ραιά. Παραλείπεται, βέβαια, η διευκρίνιση «μόνιμη» κυριαρχία ως προς τους δύο αυτούς στόχους, διευκρίνιση η οποία περιορίζεται στην Κρήτη από την άλλη πλευρά είναι όμως λίαν αμφίβολο πως εκείνη θα μπορούσε να κρατηθεί ως μεμονωμένη βάση. Αντίθετα, οι συντάκτες της έκθεσης τόνιζαν ότι, στην ανάγκη, θα μπορούσαν να κρατηθούν υπό γερμανικό έλεγχο η Θεσσαλονίκη και ο Πειραιάς, αφού αποτελούσαν τα «χερσαία άκρα των στρατιωτικών γραμμών ισχύος της Γερμανίας», ακόμη και στην περίπτωση όπου η Κρήτη θα αποδιδόταν στους Ιταλούς. Ταυτόχρονα, οι χαμηλοί τόνοι, ιδίως στο θέμα του Πειραιά, οφείλονταν στο ότι ήταν υπερβολικά λεπτό, όσο καιρό τουλάχιστον οι Ιταλοί εξακολουθούσαν να παραμένουν εταίροι στον «Άξονα». Παρόλο που, με τις ρυθμίσεις του 1941, η μικρή γερμανοκρατούμενη ζώνη του Πειραιά αποτελούσε θύλακα εντός του όγκου της ιταλοκατεχόμενης Ελλάδας, η κυριαρχία αυτή εθεωρείτο κατ' αρχήν προσωρινή στις ιταλογερμανικές συνεννοήσεις⁸.

Η δέσμευση της ιταλικής *preponderanza* δεν ίσχυε ωστόσο για την μακεδονική πρωτεύουσα. Την άνοιξη του 1941, η γερμανική ηγεσία είχε επωφεληθεί από τις αντικρουόμενες βλέψεις των Βουλγάρων και Ιταλών εταίρων της, αφού και οι δύο επίδοξοι μνηστήρες προτιμούσαν να αποδεχθούν την -κατά τα φαινόμενα, τουλάχιστον, προσωρινή- γερμανική κυριαρχία στη Θεσσαλονίκη, παρά τη μόνιμη μάλλον κατάληψη εκ μέρους της αντίζηλης δύναμης. Έτσι ο Ρίμπεντροπ έδωσε εντολή στον γερμανό πρέσβη Άλτενμπουργκ να αποτρέψει την εδραίωση και πολιτικές ενέργειες εκπροσώπων «ξένων δυνάμεων» στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, διότι «δεν έχει ληφθεί ακόμη απόφαση προς καμιά κατεύθυνση» σχετικά με το στόχο αυτό. Όταν εντούτοις η Σόφια εξαπέλυσε μια έντονη προσηλυτιστική προπαγάνδα, ο γερμανός «Διοικητής Θεσσαλονίκης-Αιγαίου» έκανε στους εταίρους σαφή «τη γερμανική άποψη» ότι «εφόσον οι Γερμανοί δεν επεμβαίνουν σε ζητήματα που προκύπτουν στη βουλγαρική [sic] Θράκη, έχουν ανάλογη απαίτηση από τους Βουλγάρους όσον αφορά τον το-

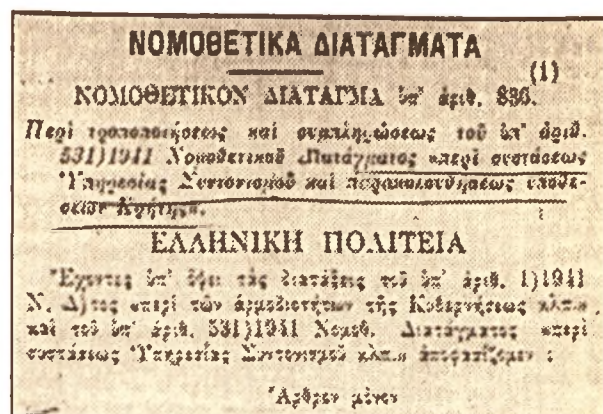
μέα Θεσσαλονίκης-Αιγαίου»⁹.

Συνεπώς δημιουργήθηκε ένα κλίμα που αρκετοί αξιωματούχοι στις κατ' ιδίαν συζητήσεις υποστήριζαν, «είτε στα σοβαρά, είτε μισοαστειευόμενοι», ότι και μετά τον πόλεμο η Γερμανία δεν έπρεπε να αφήσει «αφύλαχτη» αυτή τη στρατηγικώς σημαντική «πύλη προς την Κεντρική Ευρώπη». Καθόλου αστεία δεν ήταν πάντως η εισήγηση του τοπικού διευθυντή της «Γερμανικής Ακαδημίας» (DA), επίσημου φορέα της πολιτισμικής προπαγάνδας του Ράιχ, να μεταφερθεί οριστικά το βάρος των δραστηριοτήτων της DA από το χώρο της πρωτεύουσας, που έτσι κι αλλιώς θα παρέμενε υπό ιταλική επιρροή, στη Θεσσαλονίκη, η οποία μεταπολεμικά θα αποτελούσε πλέον «γερμανικό λιμάνι».

Εννοείται και πάλι ότι η σημασία, αλλά και η ασφάλεια ενός τέτοιου λιμανιού θα αυξανόταν εφόσον δεν θα αποτελούσε «ακραίο σταθμό», αλλά συνδυετικό κρίκο της σχεδιαζόμενης δυναμικής και μόνιμης παρουσίας του Ράιχ στην Ανατολική Μεσόγειο. Κατά συνέπεια, οι θιασώτες μιας τέτοιας εξέλιξης θεωρούσαν έναν άξονα Θεσσαλονίκης-Κρήτης ελάχιστο κέρδος της προσδοκώμενης γερμανικής νίκης.

Με αυτές τις προθέσεις συνδέονταν εν μέρει και οι πρωτοβουλίες προώθησης των μηχανισμών μιας κάποιας «αυτοδιοίκησης» ή μάλλον αποκέντρωσης της Κεντρικής Μακεδονίας, υπονομεύοντας ταυτόχρονα τους δεσμούς των τοπικών ελληνικών αρχών με την κεντρική «εξουσία» του δοσίλογου καθεστώτος στην Αθήνα. Ωστόσο, ως προς τον σχετικό ζήλο υπήρχαν μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους εκάστοτε γερμανούς αξιωματούχους - όσο μπορούμε να κρίνουμε από τις ελλιπέστατες, στο σημείο αυτό, πηγές.

Στη Μακεδονία οι Γερμανοί ανέλαβαν, στις 5 Ιουλίου 1943, και την άμεση άσκηση της πολιτικής διοίκησης, κυρίως για να αμβλύνουν τις εντυπώσεις από την είσοδο βουλγαρικής μεραρχίας. Στους επόμενους μήνες, ο Δρ. Μαξ Μέρτεν, παρόλο που στη γερμανική ιεραρχία ήταν μόνο «διοικητικός σύμβουλος», συμπεριφερόταν απέναντι στους Έλληνες συχνά δίκην παντοδύναμου «γκαουλάιτερ», ώσπου να εγκαταλειφθεί το πείραμα αυτό, μετά

Στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (20.12.1941) δημοσιεύεται Νομοθετικό Διάταγμα «περί συστάσεως Υπηρεσίας Συντονισμού και παρακολουθήσεως υποθέσεων Κρήτης».

από επέμβαση του Αρχηγείου Στρατού, τον Φεβρουάριο του 1944. Όσο για την Κρήτη, ο πρώτος διοικητής-«φρούραρχος» του νησιού, στρατηγός αεροπορίας Alexander Andrae, συμπαρατάχθηκε με τα σχέδια της ναυτικής ηγεσίας. Σε κάποιο βαθμό ίσχυε αυτό και για τον διάδοχό του, στρατηγό αλεξιπτωτιστών Bruno Bräuer. Είναι ενδεικτικό ότι και οι δύο, και ιδίως ο δεύτερος, προσπαθούσαν μεν να διατηρήσουν την «ησυχίαν και τάξιν» (όπως την εννοούσαν φυσικά), επιδιώκοντας όμως ταυτόχρονα και κάποιο τρόπο συναινεσης με τον ντόπιο πληθυσμό¹⁰.

Με το σκεπτικό αυτό, το Σεπτέμβριο του 1941, ο Αντρέ έθεσε προσωρινά τέλος στα αιματηρά «μέτρα εξιλασμού» (αντίποινα), αναγγέλοντας αμνηστία και άλλα μέτρα «ειρήνευσης»¹¹. Ταυτόχρονα φρόντισε να επεκταθούν οι αρμοδιότητες του Έλληνα «Υπουργού Γενικού Διοικητού Κρήτης»¹², γεγονός που του έδωσε εκτεταμένη ανεξαρτησία από την Αθήνα (και το «δικαίωμα» να υπακούει άμεσα στις εντολές του «Φρούραρχου»...). Εν γένει, ο Αντρέ έδινε ελάχιστη προσοχή στις δικαιοδοσίες και αρμοδιότητες του Κέντρου. Ακόμη και σε «δευτερεύοντα» θέματα, όπως στην αρχαιολογική έρευνα, επενέβαινε αυτοβούλως. Επισημαίνοντας ότι η Κρήτη τελούσε πλέον υπό γερμανική κυριαρχία, ο στρατηγός (όπως προηγουμένως και ο διοικητής της 5ης Ορεινής Μεραρχίας J. Ringel στο Ηράκλειο) έδωσε εντολές για διεξαγωγή ανασκαφών υπό τη δική του επίβλεψη, χωρίς να ζητήσει έστω την τυπική έγκριση της Ελληνικής Αρχαιολογικής

Γερμανοί αλεξιπτωτιστές επιβιβάζονται στο αεροπλάνο.

Υπηρεσίας. Με κάποια καθυστέρηση ακυρώθηκαν οι εντολές αυτές από τις κεντρικές γερμανικές υπηρεσίες, μετά από επίμονες συστάσεις της διεύθυνσης του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου που δεν ήθελε να διακινδυνεύσει τις μεταπολεμικές σχέσεις με τους Έλληνες συναδέλφους¹³.

Αλλά και τη δική του προϊσταμένη αρχή, τον Στρατιωτικό Διοικητή Νοτίου Ελλάδος, ο Αντρέ (και οι διάδοχοί του) δεν την αναγνώριζαν παρά σε ασήμαντους τομείς – π.χ. ως προς την φροντίδα για τον ανεφοδιασμό. Οι σχετικές διενέξεις θα συνεχιστούν έως το τέλος της κατοχής, ενώ εκ των πραγμάτων οι διοικητές του «Φρουρίου» εξασφάλιζαν κατ' ευθείαν ιεραρχική σύνδεση με το Στρατηγείο Νοτιοανατολικής Ευρώπης, δηλαδή ουσιαστικά ανεξαρτησία από την Αθήνα.

Στις αρχές του 1942, ο Αντρέ προχώρησε ακόμη περισσότερο όταν επιχείρησε να αυτονομήσει το νησί και οικονομικά από το «χάος της ηπειρωτικής Ελλάδας». Με επιχείρημα τη ραγδαία άνοδο των πληθωριστικών τάσεων της δραχμής, ο στρατηγός εισηγήθηκε την έκδοση ξεχωριστού κρητικού νομίσματος. Ενδεχομένως είχε επηρεασθεί από πρώτες πληροφορίες των ιταλικών αρχών κατοχής που τον Φεβρουάριο του 1942 αποφάσισαν την κυκλοφορία της «Ιονικής Δραχμής», μέτρο που το εφήρμοσαν δύο μήνες αργότερα στο

πλαίσιο του ευρύτερου σχεδίου προσαρμογής των Επτανήσων.

Η γερμανική πρεσβεία αντέδρασε όμως αρνητικά στην πρόταση του Αντρέ και έτσι, το Μάρτιο, εκείνος μετέβη στο Βερολίνο για να προωθήσει αυτοπροσώπως το σχέδιό του. Εκεί ανέπτυξε ότι, ελλείψει διαθέσιμου συναλλάγματος ή χρυσού, η εγγύηση για το νόμισμα της Κρήτης θα ήταν αφενός «το κύρος των αρχών κατοχής», αφετέρου, σε πιο απτό επίπεδο, η ντόπια παραγωγή, δηλαδή κυρίως το ελαιόλαδο. Για το σκοπό αυτό, εισηγήθηκε να ιδρυθεί «Τράπεζα Ελαίου». Το σχέδιο αυτό δίχασε τις υπηρεσίες στη γερμανική πρωτεύουσα, αφού ο στρατηγός πέτυχε να επηρεάσει ευνοϊκά το Ανώτατο Στρατηγείο της Βέρμαχτ (OKW), τον Διοικητή – αλλά όχι και τον αρμόδιο διευθυντή – της Reichsbank (Κεντρικής Τράπεζας του Ράιχ) και το Υπουργείο Οικονομικών. Αντίθετα, απορρίφθηκε το «πείραμά» του από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και από το Υπουργείο Εξωτερικών, όπου, αυτήν τη φορά, ελήφθη σοβαρά υπόψη η αρνητική γνωμάτευση του Άλτενμπουργκ, ο οποίος προειδοποίησε για «το πολιτικό κόστος» και άλλες ολέθριες επιπτώσεις μιας τέτοιας απόφασης¹⁴. Η άποψη αυτή του πρέσβη επικράτησε τελικά, και ο Αντρέ, μετά το ναυάγιο του μεγαλύτερου σχεδίου του, απέφυγε στο εξής τους υψηλούς τόνους.

Τέλη Μαΐου του 1942 καρποφόρησαν

πάντως παλαιότερες προσπάθειές του για την έκδοση ημερήσιας γερμανόφωνης εφημερίδας, της *Veste Kreta*¹⁵. Σε ένα από τα πρώτα φύλλα, ο διευθυντής συντάξεως υποσχέθηκε ότι η γερμανική φρουρά του νησιού «θα φροντίσει να ισχύει για πάντα το κύρος της Γερμανίας στις ακτές αυτές»¹⁶. Λίγες μέρες πριν, ο Αντρέ είχε βεβαιώσει σε «βαρυσήμαντο επιστολή» τον δοσίλογο νομάρχη Ιω. Πασσαδάκη ότι «εγώ και οι συνεργάται μου» «έχομεν εις την καρδίαν μας την επιθυμίαν της ευτυχίας της χώρας αυτής» (της Κρήτης). Μετά την υπόσχεση ότι μοχθούσε «να καταστήσωμεν δυνατήν την έναρξιν μιας εις το μέλλον διαρκώς αναπτυσσομένης προόδου του τόπου», ο στρατηγός συνέχιζε: «Ελπίζω ότι βραδύτερον, μίαν ημέραν, μετά πάροdon πολλών ετών και δεκαετηρίδων θα αναγνωρισθή ασφαλώς ότι, αι βάσεις της νέας ευτυχούς αναπτύξεως της νήσου Κρήτης ετέθησαν ήδη διαρκούντος του πολέμου υπό των Γερμανικών στρατευμάτων κατοχής. Ο Γερμανικός στρατός έχει εστραμμένους ήδη τους οφθαλμούς του προς την δημιουργίαν μιας μελλοντικής ενιαίας Ευρώπης και επιθυμεί όπως η Νήσος Κρήτη διατηρηθή ως εν πολύτιμον τμήμα της αναδημιουργηθησομένης αυτής Ευρώπης»¹⁷.

Εδώ πρέπει να επισημανθεί η συνεχιζόμενη σύγχυση και ταύτιση των εννοιών «Ευρώπη» και «Γερμανία» στα κείμενα της εποχής, σύγχυση που παρατηρείται έντονα και στο προγραμματικό υπόμνημα του OKM, δύο μήνες αργότερα. Όσο για τον Αντρέ, υπάρχουν ενδείξεις ότι άρχισε να απολαμβάνει έναν νέο ρόλο, σαν ένα είδος *Serenissimus* του 18ου αιώνα. Στην πιο πάνω επιστολή του, εξέφραζε την ευχαρίστησή του για το ότι οι Κρήτες προφανώς άρχιζαν να αναγνωρίζουν το έργο του, αφού «οπουδήποτε» εμφανιζόταν, ετύγχανε «φιλοφρόνων εκδηλώσεων», ενώ του προσεφέροντο «άνθη κατά την διέλευσιν του αυτοκινήτου» του. Ευχαρίστως δέχθηκε και την πρόταση Έλληνα κοινοτάρχη να ονομαστεί, τον Αύγουστο, η νέα οδός Τυμπάκι-Αγία Γαλήνη «General-Andrae-Strasse»¹⁸.

Την ίδια εποχή όμως, ο Αντρέ έπεσε στη δυσμένεια του στρατάρχη Γκαίριγκ, του αρχηγού της Λούφτβαφφε και υπεύθυνου του οικονομικού τετραε-

τούς προγράμματος. Αναπόφευκτα πλέον αντικαταστάθηκε από τον επίσης αεροπόρο στρατηγό Μπρόγερ. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί, ότι η Λούφτβαφφε, μετά το Ναυτικό, ήταν το όπλο που είχε το περισσότερο ενδιαφέρον να μετατρέψει την Κρήτη σε προκεχωρημένη βάση κατά των συμμαχικών θέσεων στη Βόρεια Αφρική, όπως δείχνουν οι απεγνωσμένες προσπάθειες για την ανέγερση του αεροδρομίου στο Τυμπάκι, αλλά και πολυάριθμα οχυρωματικά έργα. Την ίδια περίοδο γίνονταν πράξη και οι εντολές του Χίτλερ, ύστερα από τη σύσκεψη της 26 Αυγούστου 1942, για συστηματική ενίσχυση της Κρήτης σε έμπυχο και άψυχο υλικό, έτσι ώστε σύντομα το νησί να εξελιχθεί σε μια από τις πιο πυκνοκατεχόμενες περιοχές της Ευρώπης.

Παράλληλα συνέχιζε ο Μπρόγερ τις εκκλήσεις του προκατόχου του «προς τον κρητικόν λαόν», να «σκέπτονται ως πραγματικοί Κρητικοί» και «δια το καλόν του τόπου των», δηλαδή να μην παρσύρονται από ξενόφερτες ανατρεπικές προπαγάνδες, αλλά να φέρονται νομιμόφρονα προς τους Γερμανούς. Μια φορά τουλάχιστον προχώρησε και δημοσίως πιο πέρα, τονίζοντας, έστω με «χρησμό», την ιδιαιτερότητα της Κρήτης στα μελλοντικά σχέδια της Γερμανίας. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1943, διακήρυξε κατά λέξη: «Εκείνο που θα γίνη με την Κρήτη θα αποφασισθή μετά τον πόλεμον». Όταν τελικά εγκατέλειπε το νησί, υποδείκνυε στους στρατιώτες του, σε αποχαιρετιστήρια διαταγή, ότι η ανάπτυξη και διατήρηση «ευπρεπών και εγκάρδιων σχέσεων με τον κρητικό πληθυσμό» ήταν αναγκαία – αν και ορισμένοι δεν το καταλάβαιναν – και «θα επιφέρει κάποτε καρπούς». Όσο για την ελληνική πλευρά, υπάρχει μια ενδιαφέρουσα ένδειξη ότι εκείνοι που άρχιζαν να «καταλαβαίνουν» ή και να ανησυχούν (όχι μόνο για τις τρομοκρατικές πράξεις των κατακτητών, αλλά, το ίδιο, για τα «καλά λόγια» τους!) ήταν όχι οι τοπικές αντιστασιακές οργανώσεις ΕΟΚ και ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, αλλά η δοσίλογη κυβέρνηση των Αθηνών¹⁹.

Με δεδομένη την επίσημη «φιλελληνική» γραμμή της ναζιστικής Γερμανίας και το μόνιμο κίνδυνο μιας διαρροής, το «άγουρο» ζήτημα μιας ενδεχόμενης

Ο στρατηγός Στουντέντ και δεξιά ο στρατηγός Μύλλερ.

προσάρτησης της Κρήτης (ή οποιασδήποτε άλλης ελληνικής περιοχής) ήταν ταμπού να συζητηθεί στο επίπεδο των υπηρεσιών/αρχών εντός Ελλάδας, και οι παραβάσεις ήταν λίγες και σπανίως διατυπώθηκαν γραπτώς. Δεν πρέπει λοιπόν να εκπλήττει το γεγονός ότι στην πληθώρα των διασωθέντων τεκμηρίων της εποχής εντοπίζονται ελάχιστες ρητές αναφορές στο προκείμενο θέμα. Αυτός είναι άλλωστε ένας πρόσθετος λόγος ότι το ζήτημα αυτό είχε αγνοηθεί τόσο καιρό. Από την άλλη πλευρά όμως, ακόμα και σε δημοσιευμένο υλικό της εποχής εκείνης, μπορεί να βρει κανείς σχετικές ενδείξεις. Έτσι, μια προσεκτική μελέτη της *Veste Kreta*, αλλά και των ελληνόφωνων τοπικών εφημερίδων, φανερώνει σκόπιμα υπονοούμενα για τη δημιουργία ευνοϊκού «κλίματος».

Συχνά οι γερμανικές εκκλήσεις που απευθύνονταν προς τη «φυλή», το «λαό» της Κρήτης, προτρέποντας τους Κρήτες να πράξουν το καλό του τόπου, «της χώρας» τους, δημιουργούσαν έμμεσα την εντύπωση ότι επρόκειτο εδώ για ξεχωριστή οντότητα από τους Έλληνες, οι οποίοι ενίοτε αναφέρονταν παράλληλα. Η σύμπτωση και ταυτότητα των συμφερόντων της Κρήτης και του Ράιχ ήταν μια από τις μόνιμες φόρμουλες της γερμανικής προπαγάνδας, που παρατήρησε μάλιστα ότι «από την αρχή, η γερμανική στρατιωτική δι-

οίκηση ήταν περισσότερο κρητική από αρκετούς Κρητικούς, όταν ανέλαβε και διεξήγαγε με όλα τα μέσα τον αγώνα για την αυτο[!]συντήρηση της Κρήτης!

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν λ.χ. οι, έστω ανεπίσημες, προτροπές προς τους στρατιώτες, να μη χρησιμοποιούν στην επικοινωνία με τους Κρητικούς παραφθαρμένα ελληνικά ούτε καν το «απλοποιημένο γερμανικό», δηλαδή φραγκολεβαντίνικο ιδίωμα. Αντ' αυτού θα έπρεπε να εκφράζονται μόνο σε άπταιστα γερμανικά, «υποχρεώνοντας» έτσι τους ντόπιους να τα μάθουν – δηλαδή οι ίδιοι να μιμηθούν την πετυχημένη συμπεριφορά των Άγγλων στη δική τους αυτοκρατορία και σφαίρα επιρροής. Μια τέτοια επιβολή της γερμανικής γλώσσας, υπογραμμιζόταν, θα ήταν αναγκαία για την «επιρροή» του Ράιχ, στο χώρο αυτό, μετά τον πόλεμο²⁰.

Επιπλέον, το κρητικό τοπίο εθεωρείτο πιο οικείο από εκείνο της ηπειρωτικής Ελλάδας, και προκαλούσε νοσταλγικές αναμνήσεις, ιδίως στους «βουνίσσιους» Βαυαρούς και Αυστριακούς. Ανακάλυψαν, μάλιστα, ανάμεσα στους ντόπιους, αρκετούς ξανθούς, οι οποίοι ικανοποιούσαν ακόμα και τα πιο αυστηρά κριτήρια της ναζιστικής φυλετικής θεωρίας. Υπηρεσιακή έκθεση για την ενημέρωση των αξιωματικών διευκρίνιζε πως στα απόμακρα ορεινά χωριά του νησιού ζούσαν ακόμα «οι από φυλετικής απόψεως πιο καλοί και καθαροί άν-

θρωποι με υψηλή και ρωμαλέα κορμοστασιά». Ο Έρχαρτ Καίστνερ, λογοτέχνης τον οποίο ο Μπρόγκερ είχε απαλλάξει απ' όλα τα στρατιωτικά καθήκοντα για να συγγράψει βιβλίο για την Κρήτη, συμπέρανε ότι π.χ. στην περιοχή της Σαμαριάς είχαν επιβιώσει «γνήσιοι Δωριείς». Υποστήριξε δηλαδή ότι στην Κρήτη υπήρχε άμεση εθνική συνέχεια από τους αρχαίους χρόνους, κάτι που είχε απορρίψει για την υπόλοιπη Ελλάδα.

Μια «ανταπόκριση» από την Κρήτη, αφιερωμένη στον πρώτο χρόνο «ανοικοδόμησης» του νησιού, δημοσιεύθηκε με τον κολακευτικό υπότιτλο: «Ένας δυνατός και επιμελής λαός αποκτά με την εργασία το μέλλον του». Η σύγκριση με τους υπόλοιπους Έλληνες απέβη και πάλιν ευνοϊκή για τους Κρητικούς. Ο ανταποκριτής ανέπτυξε ότι ακόμα και με δεδομένη τη συνήθεια «καλλιεργημένων» κύκλων να ανάγουν επιεικώς την «κάποια κούραση που χαρακτηρίζει τη στάση του ελληνικού λαού, στην ιδιότητα της Ελλάδας ως λίκνου κάθε κουλτούρας, δηλαδή σε ένα είδος εξάντλησης, η νήσος Κρήτη σε καμιά περίπτωση δεν έχει ανάγκη από μια τέτοια δικαιολογία. Η Κρήτη είναι μάλιστα η αρχέγονη πατρίδα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ήταν η καθεαυτή ρίζα από την οποία άνθισε η περίοδος της αρχαιοελληνικής ακμής, και παρ' όλα αυτά οι Κρητικοί αποτελούν έναν δυνατό, υγιή και εργατικό λαό. Ακόμα και το εμπόριο εμπνέει περισσότερη εμπιστοσύνη απ' ό,τι στις πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας».

Διαποτισμένος από ένα κράμα ρατσιστικής σύγχυσης και ιστορικού ρομαντισμού, μπορούσε κανείς να συμπεράνει ακόμη και κάποια φυλετική συγγένεια με ορισμένα στοιχεία τουλάχιστον του ντόπιου πληθυσμού, αφού μάλιστα ο ίδιος ο Χίτλερ έβλεπε τους Γερμανούς σαν τους «πραγματικούς» απογόνους και κληρονόμους των αρχαίων Ελλήνων, ενώ δεν έλειπαν οι υπαινιγμοί ότι οι «ρωμαλέοι μαχητές» της Βέρμαχτ είχαν κατεβεί στην Ελλάδα για να διεκδικήσουν αυτή την «κληρονομιά». Ως ίσως πιο κραυγαλέο παράδειγμα, ο Α. Romain, διευθυντής της Γερμανικής Σχολής Αθηνών και καθηγητής Πανεπιστημίου, είχε εκφράσει από νωρίς και δημοσίως τις ευχαριστίες του στο

Η στιγμή της πτώσης του αλεξιπτωτιστή.
Εξώφυλλο του γερμανικού
προπαγανδιστικού περιοδικού *Signal*.

«μεγαλοφυή» Φύρερ, διότι είχε αναζωογονήσει την πολιτισμική αποστολή των αρχαίων Ελλήνων. Και εκείνοι, όπως ρητά υπογράμμισε, είχαν έρθει από τον Βορρά, περνώντας από τα ίδια βουνά, τις ίδιες διαβάσεις, όπως αργότερα ο Μέγας Αλέξανδρος και τελικά η Βέρμαχτ. Και τότε οι υποταγμένοι ιθαγενείς πληθυσμοί είχαν προφανώς εκλάβει την κάθοδο αυτή «ως ξένη εισβολή, ως αρπαγή της ελευθερίας», αλλά τελικά συμμορφώθηκαν με αυτές τις κοσμογονικές αλλαγές. Συνεχίζοντας τους παραλληλισμούς, ο Romain προέβαλε την «ελπίδα» του, ότι και αυτή τη φορά, τα ντόπια θύματα της εισβολής, οι Έλληνες δηλαδή, θα κατανοούσαν τελικά την «κοσμοϊστορική σημασία» και «ανάγκη» αυτής της «επανάληψης» που επίσης θα εγκαινίαζε νέες γόνιμες περιόδους²¹.

Τα σενάρια της ρατσιστικής εθελουφλίας ευδοκιμούν όμως πρωτίστως στο λυκόφως των στρατιωτικών θριάμβων. Μετά την τελική ήττα του Άφρικα-Κωρ, και ιδίως μετά την ιταλική κατάρρευση τον Σεπτέμβριο του 1943, οι ενδείξεις για εδαφικές βλέψεις ως προς την Ελλάδα, βασιζόμενες είτε σε «κοσμοϊστορικές επαναλήψεις», είτε στην ωμή

δύναμη των όπλων και μόνο, λιγότευαν αρκετά. Προείχαν πλέον πιο άμεσες ανάγκες.

Με την εντύπωση των τότε συμμαχικών επιτυχιών, όπως της εύκολης κατάληψης πολλών ιταλοκρατούμενων νησιών στο Αιγαίο, ο διάδοχος του Ράιντερ, ναύαρχος Νταίνιτς, έκανε μάλιστα στροφή 180 μοιρών, ευθυγραμμίζοντας με τον στρατάρχη Weichs, διοικητή των γερμανικών δυνάμεων Νοτιοανατολικής Ευρώπης: από κοινού οι αρχηγοί πρότειναν την «έγκαιρη εκκένωση των προκεχωρημένων θέσεων στα νησιά του Αιγαίου συμπεριλαμβανομένης και της Κρήτης». Ο Χίτλερ, ναί μεν αναγνώριζε την ορθότητα των στρατιωτικών επιχειρημάτων, τα απέρριπτε ωστόσο, επειδή οι «αναπόφευκτες» πολιτικές επιπτώσεις μιας αποχώρησης θα ήταν ολέθριες: όχι μόνον η Τουρκία, αλλά και οι μικρότεροι εταίροι του Ράιχ στο χώρο αυτό, που η στάση τους οριζόταν από την «πίστη στη γερμανική δύναμη», θα αναμετρούσαν πλέον τη μεταπήδηση στο συμμαχικό στρατόπεδο.

Φυσικά, η άποψη του Χίτλερ επικράτησε και επιβραβεύτηκε μάλιστα με στρατιωτικές επιτυχίες, δηλαδή την ανάκτηση όλων των χαμένων νησιών. Δεν είναι του παρόντος να εξετασθεί αν οι καρποί της νίκης αποδείχθηκαν τελικά δηλητηριασμένοι, εφόσον επέφεραν τη «σπατάλη» πολύτιμων εφεδρειών σε ανθρώπους και υλικό στην «περιφέρεια», απ' όπου δεν είχαν παρά ελάχιστη δυνατότητα να επηρεάσουν τις εξελίξεις. Με τον αέρα της απροσδόκητης νίκης, η γερμανική προπαγάνδα επιχείρησε πάντως μια τελευταία «επίθεση καλής θελήσεως» για εντυπωσιασμό της ελληνικής κοινής γνώμης, επωφελούμενη μάλιστα από την αποσκίρτηση των Ιταλών. Διατυμπάνισε λοιπόν πως επιτέλους είχε αναιρεθεί η «υποθήκη» των ιμπεριαλιστικών ιταλικών ορέξεων, ενώ η Γερμανία, ως γνωστόν, ποτέ δεν έτρεφε τέτοιες φιλοδοξίες στα Βαλκάνια «και ιδιαιτέρως στην Ελλάδα». Σαν θεαματική «απόδειξη», άρθηκαν τα ιταλικά μέτρα προσάρτησης των Ιονίων Νήσων, και εκεί όπου οι Γερμανοί εποφθαλμιούσαν το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας, ξαφνικά τάχθηκαν υπέρ της «απελευθέρωσης» της «αλύτρωτης»

Κύπρου, και υπαινίχθηκαν ακόμη και την Ένωση με τα Δωδεκάνησα. Απέβη όμως άκαρπη και η προσπάθεια αυτή: στο τελευταίο έτος της κατοχής η τρομοκρατία πήρε οριστικά τη θέση της «πειθούς».

Ωστόσο, οι αναπάντεχες νίκες στο αρχιπέλαγος είχαν επαναφέρει την αισιοδοξία στο ΟΚΜ, όπου –και όχι μόνο– συζητούνταν νέα σχέδια για μελλοντική γερμανική ηγεμονία στη Μεσόγειο, μιας που είχε εκλείψει ο «Άξονας» και δεν χρειαζόταν πλέον να λογαριασθεί ο ανασταλτικός παράγων της ιταλικής *preponderanza*. Αφού, όμως, το βάρος τίθεται στη Δυτική Μεσόγειο και λείπουν εντελώς οι πρακτικές συνέπειες, θα περιοριστώ εδώ στην εκτενέστατη έκθεση του ναυάρχου Saalwächter, η οποία, στα κύρια μέρη της, συντάχθηκε τον Οκτώβριο του 1944. Τον μήνα αυτό, όταν η Βέρμαχτ είχε ήδη εκκενώσει όλες σχεδόν τις κατεχόμενες περιοχές της Ελλάδας, όταν είχαν αποσκιρτήσει οι δορυφόροι στη Σόφια και στο Βουκουρέστι, ο ναύαρχος αρεσκόταν να ιεραρχεί τις γερμανικές αξιώσεις –αποικίες και ναυτικές βάσεις από τη Γροιλανδία έως τις Κανάριες Νήσους και το Ντακάρ– μετά την «τελική νίκη» του Ράιχ... Στη Μεσόγειο θεωρούνταν και πάλι η Κρήτη, η Κύπρος (και η Χάιφα) «κατάλληλες» βάσεις²².

Το απόσταγμα των ψευδαισθήσεων του ναυάρχου συντάσσονταν, συμπληρώνονταν και ανασκευάζονταν τον ίδιο ακριβώς καιρό, όπου παιζόταν στην Κρήτη παράσταση-παρωδία των πάλαι ποτέ ναζιστικών βλέψεων. Δέκα χιλιάδες Γερμανοί που, ελλείψει μεταφορικών μέσων, δεν πρόλαβαν να ενωθούν στην ηπειρωτική Ελλάδα με τον όγκο των αποχωρούντων συναδέλφων τους, είχαν παραμείνει αναγκαστικά πίσω. Οχυρώνονταν στην ευρύτερη περιοχή Χανίων, σε μια μικρογραφική εκδοχή του άλλοτε «Φρουρίου» τους. Εκεί, λόγω της οριστικής κατάρρευσης της δραχμής (την οποία ακόμα δεν στήριζαν τα μέτρα της κυβέρνησης Παπανδρέου που είχε επιστρέψει στην Αθήνα), οι αποκομμένοι Γερμανοί εφάρμοζαν, με τριετή «καθυστερήση», τα σχέδια του Αντρέ, δηλαδή ένα ξεχωριστό μέτρο συναλλαγής για την τελευταία

Κρητικά Νέα, 16.5.1941. Πρωτοσέλιδο το άρθρο του Μιλτιάδη Πορφυρογένη με τίτλο «Ηνωμένοι προς την νίκη».

«οχυρά θέση» που τους είχε μείνει: τε-νεκέδες με λάδι χρησιμοποιεσαν για τα με-γάλα ποσά, τσιγάρα για τα μικρά²³.

Οι «αιχμάλωτοι που φρουρούσαν τους εαυτούς τους»²⁴ δεν βρήκαν όμως λύτρωση ούτε με το επίσημο τέλος του πολέμου: στις 8 Μαΐου του 1945, η βρετανική παρουσία στο νησί δεν ήταν αρ-κετά ισχυρή για να εξασφαλισθεί η πα-ράδοση και έπειτα η προστασία των Γερμανών (και του οπλισμού τους), έτσι ώστε εκείνοι, για δύο επιπλέον μή-νες αποτελούσαν τους τελευταίους οπλοφόρους της Βέρμαχτ, σκιάδεις υπάρξεις σε πράξη θεάτρου του παρα-λόγου, αφού ο Κόκκινος Στρατός είχε καταλάβει την επίδοση «παγκόσμια πρωτεύουσα» ενώ, μετά την αυτοκτο-νία του Χίτλερ, ο τελευταίος καγκελά-ριος του φθίνοντος Ράιχ είχε συνθηκο-λογήσει άνευ όρων. Κατά ειρωνική σύ-μπτωση, εκείνος ήταν ο αρχηγός του ΟΚΜ, ναύαρχος Νταίνιτς...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Adolf Hitler, *Monologe im Führerhauptquartier 1941-1944*, επιμ. Werner Jochmann, Μόναχο 1980, σ. 39 (5/6 Ιουλίου 1941). Την εξαιρετική εκτίμηση (και συνεπώς τις βλέψεις του) για την Κριμαία –τις «Ινδίες της Ευρώπης», τη «δεύτερη Αυστρία», τον

«γερμανικό Νότο»!– ο Χίτλερ εξέφραζε συχνότατα στον στενό του κύκλο (βλ. *Monologe* και *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*, επιμ. Henry Picker, Μόναχο 1981, και τα δύο *passim*).

2. Κυριώτερη πηγή είναι τα στενογραφημένα πρωτόκολλα των μονολόγων με τους οποίους ο Χίτλερ απασχολούσε τους συνδαιτυμόνες στο αρχηγείο του, μέχρι το Σεπτέμβριο 1942. Έπειτα, μετά την ψυχολογική ρήξη με τον επικεφαλής του επιτελείου του, Jodl, και άλλους (στρατιωτικούς) συνεργάτες, κατήγγινε το θεσμό των κοινών γευμάτων (Α. Hitler, *Monologe...*, ό.π., σ. 9 κ.εξ.).
3. *Hitlers Tischgespräche...*, ό.π., σ. 272 (8 Μαΐου 1942). Ο Χίτλερ αφιέρωσε προφανώς αρκετή ώρα για το θέμα αυτό, το μόνο που αναφέρει ο στενογράφος για το μεσημεριανό γεύμα της ημέρας εκείνης. (Πβ. τις περισσότερες άλλες μέρες, όπου ο Χίτλερ μεταπηδούσε από το ένα θέμα στο άλλο). Η λογική του άνω επιχειρήματος παρουσιάζει πάντως κενά, αφού το ενδεχόμενο μιας γειτνίασης με το Ράιχ στη Μαύρη Θάλασσα (μετά το ποθητό «Anschluss» της Κριμαίας ως «δεύτερης Αυστρίας») και το επακόλουθο, έστω «μόνον οικονομικό ενδιαφέρον» της Γερμανίας στα Δαρδανέλια (*Tischgespräche*, ό.π., σ. 290)

- θα ανησυχούσε την Άγκυρα ασφαλώς περισσότερο από μια γερμανική βάση στην Κρήτη.
4. Δύο μέρες αργότερα, εξόρκιζε ο Χίτλερ τον Μουσολίνι να μη σπαταληθεί αυτή η «μοναδική στιγμή», που προφανώς αποτελούσε μια ανεπανάληπτη «ιστορική καμπή» του πολέμου. Μια αποφασιστική επίθεση «στην καρδιά της Αιγύπτου» θα είχε συνέπειες παγκόσμιας σημασίας, αφού θα κινδύνευε «να καταρρεύσει όλο το ανατολικό οικοδόμημα της Βρετανικής αυτοκρατορίας». (Η επιστολή έχει δημοσιευθεί, σε ιταλική μετάφραση, στο: Ugo Cavallero, *Comando Supremo. Diario 1940-43 del Capo di S.M.G.*, Μπολόνια 1948, σ. 277 κ.εξ.). Οι ελπίδες του Χίτλερ αποκτούν μια κάποια υπόσταση, αν παραβληθούν με τους αντίστοιχους φόβους του Τσώρτσιλ μετά την πτώση του Τομπρούκ: «one of the heaviest blows I can recall during the war» (Winston S. Churchill, *The Second World War*, τ. 7, Λονδίνο 1964, σ. 346 κ.εξ.)
5. Η γερμανική λέξη είναι *Besitz* που, κατά πρώτο λόγο, σημαίνει *ιδιοκτησία*...
6. Σταχυολογώ δύο παραδείγματα: τον Σεπτέμβριο του 1941, ο Χίτλερ αξίωνε πως το Βερολίνο έπρεπε να γίνει «το πραγματικό κέντρο της Ευρώπης»: ένα μήνα αργότερα προδίκαιζε ήδη την ανάδειξή του σε «πρωτεύουσα του κόσμου». Πβ. A. Hitler, *Monologe...*, ό.π., σ. 69 (25 Σεπτεμβρίου 1941) και σ. 102 (21/22 Οκτωβρίου 1941). Βλ. νωρίτερα υπαινιγό στο *Mein Kampf*, passim, στο «Δεύτερο Βιβλίο» του που δεν δημοσιεύθηκε όσο ζούσε (*Hitlers Zweites Buch. Ein Dokument aus dem Jahre 1942*, επιμ. Gerhard L. Weinberg, Στουτγάρδη 1961), και ιδίως την προγραμματική απόρρητη αγόρευση του Χίτλερ προς τα νέα στελέχη του κόμματος, σχετικά με «την ιστορία και το μέλλον της Γερμανίας», στις 23 Νοεμβρίου 1937 (*Hitlers Tischgespräche...* ό.π., σ. 481-502).
7. *Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939-1945*, επιμ. Gerhard Wagner, Μόναχο 1972, σ. 409 (26 Αυγούστου 1942)· πβ. και την έκθεση της 28 Ιουλίου 1942. Σοβαρό ρόλο έπαιζε πιθανώς και το επιχείρημα του ΟΚΜ ότι κάθε προώθηση της ιταλικής επιρροής θα επηρέαζε αρνητικά τις γερμανικές σχέσεις με Τούρκους και Βουλγάρους που έχαιραν της ιδιαίτερας εκτίμησης του

- Χίτλερ. Εκείνος θεωρούσε τους «Ανατολίτες», όπως και τους «Πρώσους των Βαλκανίων» «εξαιρετικούς στρατιωτικούς» (Hildegard v. Kotze [επιμ.], *Heeresadjutant bei Hitler 1938-1943*, σ. 120 [26 Μαρτίου 1942]), σε αντίθεση με τον «μέσο Ιταλό» τον οποίο έβλεπε «απλώς φαγά και όχι πολεμιστή» (*Hitlers Tischgespräche...*, ό.π., σ. 450 [22 Ιουλίου 1942]).
8. Με τη δεδομένη της, τρόπον τινά, μικτής διοίκησης, οι Ιταλοί αντιδρούσαν αρνητικά σε κάθε πρωτοβουλία γερμανικών υπηρεσιών να επεκτείνουν τις αρμοδιότητές τους. Τέτοια περίπτωση ήταν ιδίως, τον Νοέμβριο του 1942, η προσπάθεια του γερμανού «Ναυάρχου Αιγαίου» να αναλάβει μόνος του τη διοίκηση του λιμανιού για τον καλύτερο συντονισμό του ανεφοδιασμού της Κρήτης... (Rainer Eckert, «Die wirtschaftliche Ausplünderung Griechenlands durch seine deutschen Okkupanten vom Beginn der Besetzung im April 1941 bis zur Kriegswende im Winter 1942/43», *Jahrbuch für Geschichte*, τ. 36, 1988, σ. 252). Βλ. επίσης: Bundesarchiv, Potsdam: φάκ. 09.01/68610: τηλεγρ. 912/19.3.43· φάκ. 09.01/68611: τηλεγρ. 1079/5.4.43.
9. Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τ. Α', Αθήνα 1988, σ. 102, 104. – Τον Οκτώβριο του 1941, οι Χίτλερ, Χίμμελρ και ανώτατοι αξιωματούχοι της Βέρμαχτ συζητούσαν την ανάγκη της βίαιας μετακίνησης των «αλλοφύλων» (Εβραίων) από τις βαλτικές χώρες, τη Λευκορωσία και τη Θεσσαλονίκη (H. v. Kotze, *Heeresadjutant...*, ό.π., σ. 111 [2 Οκτωβρίου 1941]). Ο συνειρμός αυτός παρουσιάζει ενδιαφέρον, εφόσον, τουλάχιστον, οι δύο πρώτες περιοχές ήταν ανάμεσα στους κύριους στόχους των γερμανικών βλέψεων για τη μεταπολεμική «Νέα Τάξη».
10. Στο σημείο αυτό, οι δύο βρίσκονταν σε αντίθεση με το διάδοχό τους F. W. Müller, ο οποίος εφαρμόζε μια σκληρότερη παραλλαγή της Pax Germanica, αφού, βέβαια, είχε αναλάβει καθήκοντα σε μια περίοδο γενικής όξυνσης του πολέμου (τέλη Ιουνίου του 1944). Η μεταπολεμική μεταχείρισή τους από την ελληνική δικαιοσύνη έδειχνε κάποια, αν και όχι πλήρη αντιστοιχία

- προς τον τρόπο με τον οποίο είχαν συμπεριφερθεί. Έκτακτο Στρατοδικείο θα καταδικάσει, το Δεκέμβριο του 1946, τον Αντρέ (σε τέσσερες φορές) ισόβια, τον Μύλλερ παμψηφεί στην ύστατη των ποινών, ενώ τον Μπρόγερ μόνον με 3 προς 2 ψήφους σε θάνατο, δίνοντας στον ανώτατο άρχοντα ένα εύλογο πρόσχημα για απονομή χάριτος. Τον Απρίλιο όμως του 1947, μετά από τον ξαφνικό θάνατο του Γεωργίου, ο Παύλος που τον διαδέχθηκε στο θρόνο, επηρεάστηκε αρνητικά από τη Φρειδερίκη, επειδή «βασιλική χάρη για ναζί στρατηγό» θα έδινε λαβή για συνειρμούς με την καταγωγή της και θα γινόταν πρώτο θέμα της αριστερής συνθηματολογίας. Έτσι, οι δύο στρατηγοί εκτελέστηκαν στις 20 Μαΐου 1947, έκτη επέτειο της γερμανικής εισβολής στην Κρήτη. Σύντομα όμως οι καιροί αλλάζουν, και ο Αντρέ επωφελήθηκε από την προσέγγιση Βόννης-Αθηνών, εξαιτίας του ψυχρού πολέμου, στην ίδια όχθη και μάλιστα στην «πρώτη γραμμή» της νέας παγκόσμιας αντιπαράθεσης. Αντιμέτωποι με την επίκαιρη «κόκκινη απειλή», το δυσάρεστο πρόσφατο παρελθόν γίνεται πλέον βάρος, και η ιστορική μνήμη θεωρείται πολυτέλεια, αν όχι ύποπτη. Όταν όμως, παρά τη γενική αβρότητα προς τους νέους συμμάχους στην ΟΔΓ, η κυβέρνηση Πλαστήρα δίσταζε να αποφυλακίσει τον Αντρέ, επενέβη (μετά από παράπονα της γερμανικής πρεσβείας) το βασιλικό ζεύγος. Λίγες εβδομάδες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1952, ο στρατηγός αφέθηκε ελεύθερος (βλ. H. Fleischer, «Der Neubeginn in den Deutsch-Griechischen Beziehungen nach dem Zweiten Weltkrieg und die "Bewältigung" der jüngsten Vergangenheit», στον τόμο: *Griechenland und die Bundesrepublik Deutschland im Rahmen Nachkriegseuropas*, Θεσσαλονίκη, IMXA, 1991, σ. 98).
11. *Ημερήσιον Δελτίον Ανακοινώσεων διά την Κρήτην*, 17, 18, 25, 27 Σεπτεμβρίου 1941, κ.ά.
12. Ελληνική Πολιτεία, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, τχ. Α', φ. 326, 1 Οκτωβρίου 1941: ΝΔ 530 «περί ορισμού εκτάκτου αρμοδιότητος του Γενικού Διοικητού Κρήτης» («λόγω των κρατουσών εν Κρήτη εξαιρετικών συνθηκών»), κ.ά. Βλ.

επίσης Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg, φάκ. RW 40/132: «Die politisch-wirtschaftlichen Verhältnisse in Griechenland seit dem Balkanfeldzug», 67/42a, 12.7.1942 geh.

13. Βλ. για τις ανασκαφές αυτές πολυάριθμες εκθέσεις στο αρχείο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών, φάκ. 43. Επίσης, μεταξύ άλλων, εφ. *Veste Kreta*, 18 Φεβρουαρίου 1943· εφ. *Παρατηρητής*, 24 Φεβρουαρίου 1943. Για το θέμα αυτό, έκανε ανακοίνωση η Julia Hiller von Gärtringen στο συμπόσιο του Πανεπιστημίου Κρήτης για τα πενήνταχρονα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, (Ρέθυμνο, Νοέμβριος 1991). Πβ. και H. Fleischer, *Neubeginn...*, ό.π., σ. 92.
14. Bundesarchiv Koblenz, φάκ. R 2/14569, φάκ. 49-61. Επίσης: Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Βόννη, (στο εξής: PAAA), φάκ. R 27320, φάκ. 45 κ.εξ.: συμπληρωματικά στοιχεία από συνεντεύξεις με τους Αντρέ και Άλτενμπουργκ. Τον Ιούνιο του 1944, ο τότε διοικητής Κρήτης επανέφερε την πρόταση που όμως απορρίφθηκε εκ νέου (PAAA, R 27320: Neubacher 264/3.7.44).
15. Το όνομα είναι προγραμματικό, αφού *Veste* (η αρχαϊζουσα μορφή της λέξης *Festung*) σημαίνει *Φρούριο*. Λανθασμένη λοιπόν είναι η απόδοση *Δυτική Κρήτη* που δίνεται στο Δ. Δημητράκος, *Κώστας Μητσotάκης, Πολιτική Βιογραφία*, τ. Α', Αθήνα [1989], σ. 217. Πριν από την *Veste Kreta*, για κάποιο διάστημα είχε εκδοθεί ένα δίγλωσσο *Ημερήσιον Δελτίον Ανακοινώσεων διά την Κρήτην* (*Mitteilungsblatt für Kreta*).
16. *Veste Kreta*, 2 Ιουνίου 1942.
17. εφ. *Παρατηρητής*, 23 Μαΐου 1942.
18. *Veste Kreta*, 25 Αυγούστου 1942.
19. Στο μόνο άρθρο του Ν.Δ. 2204 της 8 Ιανουαρίου 1943 «συνίσταται παρά τω Υφυπουργείω Πρωθυπουργού ιδία υπηρεσία φέρουσα τον τίτλον "Υπηρεσία Υποθέσεων Ανατολικής Μακεδονίας, Κρήτης και Δυτικής Θράκης"»... «αρμοδία να μελετά και παρακολουθῇ τα ζητήματα, άτινα προκύπτουσιν εκ της εν Ανατολική Μακεδονία, Κρήτη και Δυτική Θράκη Κατοχής και να εισηγῇται τα ενδεικνύόμενα προς τακτοποιήσιν αυτών μέτρα»... «Αι λεπτομέρειαι εφαρμογῆς της παρούσης παραγράφου κανονίζονται εις εκάστην περίπτωσιν δι' αποφάσεως

του Προέδρου της Κυβερνήσεως ή του παρ' αυτώ Υφυπουργού», (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, τχ. Α' φ. 59, 18 Μαρτίου 1943). Ενδεικτική είναι η μνεία της Κρήτης μαζί με τις δύο περιοχές οι οποίες de facto είχαν ήδη αποκοπεί από τον κορμό της χώρας.

20. *Veste Kreta*, 1 και 10 Αυγούστου 1943. Ο ίδιος ο Γκαίμπελς αναγνώριζε την «ανωτερότητα» των Άγγλων –λόγω μεγαλύτερης πείρας!– στη διοίκηση κατεκτημένων εδαφών: Joseph Goebbels, *Tagebücher aus den Jahren 1942-3*, επιμ. L. P. Lochner, Ζυρίχη 1948, σ. 346.
21. *Deutsche Nachrichten für Griechenland*, 15 Μαΐου 1941. Βλ. επίσης: H. Fleischer, *Neubeginn...*, ό.π., σ. 83. Παρών, στην πρώτη σειρά του ακροατηρίου, ήταν άλλωστε ο τότε αντιπρόεδρος της δοσίλογης κυβέρνησης των Αθηνών, καθηγητής Λογοθετόπουλος.
22. Η καταγραφή της έκθεσης άρχισε τέλη Σεπτεμβρίου και συμπληρώθηκε μέχρι και το Φεβρουάριο του 1945! Δημοσιεύεται ολόκληρη από τον Gerhard Schreiber, («Zur Kontinuität des Gross- und Weltmachtstrebens der Deutschen Marineführung», *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, τ. 2, σ. 149-157).
23. «Οι γερμανικές αρχές κατοχής υιοθετούν γρήγορα κι αυτές το ανταλλαχτικό σύστημα στις συναλλαγές τους με ιδιώτες. Ορίζουν επίσης σε είδος (λάδι ή τοιγάρα) την πληρωμή για την κατανάλωση νερού και ηλεκτρικού ρεύματος»... «Από το Δεκέμβρη [1944] όμως εφαρμόζουν ένα σύστημα πιο επιστημονικό και πιο πραχτικό. Ιδρύουν μια «Τράπεζα ελαίου» και εκδίδουν «διατακτικές ελαίου» που παίρνουν τη θέση νομίσματος» (Σταύρος Γ. Βλοντάκης, *Η Οχυρά Θέσις Κρήτης*. Αθήνα 1976, σ. 292). Μετά από τα Δεκεμβριανά όμως, με την άδεια των Γερμανών, άρχισε η εισαγωγή της νέας δραχμής που πρώτα κυκλοφορούσε παράλληλα, ενώ από το Μάρτιο του 1945 αντικατέστησε, επίσημα τουλάχιστον, τη συναλλαγή σε είδος.
24. Έτσι τους χαρακτηρίζει, ήδη στις 8 Νοεμβρίου 1944, η εφημερίδα *Kreta Post*, που εκδιδόταν από τις συμμαχικές υπηρεσίες με τη βοήθεια γερμανών αυτομόλων. Πβ. Σ. Βλοντάκης, ό.π., σ. 378 κ.εξ.: «Οι αιχμάλωτοι δυνάστες (ή: η αγγλογερμανική κατοχή)»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

JACQUELINE DE ROMILLY

της Γαλλικής Ακαδημίας

Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ

Το πρώτο έργο
της συγγραφέως

JACQUELINE DE ROMILLY

Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ
ΚΑΙ Ο ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ
ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Μετάφραση
Λύντια Στεφάνου

«Η ζωή και η ιστορία δεν
κάνουν τίποτε άλλο παρά να
επιβεβαιώνουν καθημερινά
τον Θουκυδίδη»

Ανδρέας Παναγόπουλος
Καθημερινή 1/8/2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της «Μάχης της Κρήτης»

του Γιώργου Μαργαρίτη

Η μάχη της Κρήτης δεν θα μπορούσε να περιληφθεί στις μεγάλες μάχες του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. Οι 60.000 στρατιώτες που πήραν μέρος στη μάχη αυτή –42.000 από την συμμαχική πλευρά, 28.000 στρατεύματα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και σχεδόν 14.000 Έλληνες, ενώ περίπου 18 με 20.000 ήσαν οι επιτιθέμενοι– βρίσκονται οπωσδήποτε κάτω από τους μέσους όρους των μαχών του πολέμου, όσο τουλάχιστον αφορά στους συμμετέχοντες. Ο αριθμός των θυμάτων ήταν μεν σημαντικός, για μια τόσο σύντομη –τετραήμερη ουσιαστικά– μάχη, δύσκολα όμως μπορεί να συγκριθεί με τους ανάλογους μέσους όρους του πολέμου.

Οι απώλειες των υπερασπιστών ανήλθαν σε 4 έως 5.000 νεκρούς από τους οποίους οι 2.000 ήσαν ναύτες του βρετανικού ναυτικού, 1.800 στρατιώτες των αυτοκρατορικών στρατευμάτων και πολλοί Έλληνες, στρατιώτες και πολίτες. Σε αυτούς προστίθενται 2.000 τραυματίες και 12.000 βρετανοί στρατιώτες αιχμάλωτοι στα χέρια του εχθρού. Η πλευρά των επιτιθέμενων έχασε 5 έως 6.000 στρατιώτες – νεκρούς και τραυματίες. Από αυτούς οι 4.750 ήσαν αλεξιπτωτιστές, σώμα επίλεκτο που ως τότε είχε πετύχει σημαντικά κατορθώματα με μικρό κόστος. Ένα χρόνο πριν, για παράδειγμα, η από τον αέρα κατάληψη του βελγικού οχυρού Εμπέν Εμαέλ είχε κοστίσει 6 νεκρούς και 15 τραυματίες. Η συνέχεια ωστόσο έμελλε να είναι πολύ πιο αιματηρή· κανείς όμως δεν το γνώριζε αυτό τον Μάιο του 1941. Το Σώμα των Αλεξιπτωτιστών της Λούφτβαφε άφησε πολλές χιλιάδες νεκρούς και αιχμαλώτους στην Τυνησία, στα 1943, στο Μόντε Κασσίνο της Ιταλίας και στη μάχη της Νορμανδίας, το καλοκαίρι του 1944.

Το άλλο ειδικό σώμα του γερμανικού στρατού, τα ορεινά στρατεύματα που εξαιτίας του ελαφρού και εύκολα μεταφερόμενου οπλισμού τους χρησιμοποιήθηκαν ως αερομεταφερόμενες μονάδες στη μάχη της Κρήτης, έχασαν εκεί περισσότερους από χίλιους άνδρες, στον αέρα, στο έδαφος, στη θάλασσα. Οι βαριές απώλειες ήταν και γι' αυτούς ασυνήθιστες. Στις τριήμερες συγκρούσεις στη Γραμμή Μεταξά και στην υπόλοιπη εκστρατεία στην Ελλάδα, τον Απρίλιο του 1941, το ίδιο σώμα είχε απώλειες μόλις 150 νεκρούς. Φυσικά λίγες εβδομάδες αργότερα, στο ρωσικό μέτωπο οι ίδιες αυτές μονάδες πρόσφεραν πραγματικές εκατόμβες. Τον Αύγουστο του 1941 στο Ουμάν τα ίδια στρατεύματα έχασαν 6.000 άνδρες σε λίγες μόνο μέρες.

Όσον αφορά στην καταστροφή υλικού, οι απώλειες υπήρξαν μεγάλες, όχι όμως καθοριστικές ή ιδιαίτερα επώδυνες για κάποια από τις δύο πλευρές. Στη θάλασσα οι Βρετανοί έχασαν τρία καταδρομικά και έξι αντιτορπιλικά, ενώ 13 άλλα πλοία υπέστησαν ζημιές. Η υπεροχή όμως σε σχέση με το ανή-

μπορο από τις ελλείψεις ιταλικό ναυτικό δεν ανατράπηκε και δεν υπήρξαν στρατηγικές συνέπειες από τη φθορά. Κάτι ανάλογο συνέβη και στη γερμανική αεροπορία. Οι κυριώτερες απώλειες ήσαν εδώ σε μεταγωγικά αεροπλάνα, όπλο που δεν ήταν άμεσα αναγκαίο στα νέα μέτωπα του πολέμου. Τα όπλα και τα εφόδια ενός βρετανικού εκστρατευτικού σώματος χάθηκαν για δεύτερη φορά μέσα σε λίγες εβδομάδες, η Αγγλία όμως είχε πλέον όλο τον καιρό –και όση συνδρομή των Ηνωμένων Πολιτειών χρειαζόταν– για να αποκαταστήσει όσα έλλειπαν. Στον τομέα των υλικών τίποτε δεν κρίθηκε στη μάχη της Κρήτης.

Το πιο σημαντικό όμως στην αποτίμηση της μάχης αυτής είναι οι συνέπειές της στο πολεμικό μέτωπο της Μεσογείου, όπου πλέον ανήκε. Το ενδιαφέρον στην υπόθεση ήταν ότι επιπτώσεις σχεδόν δεν υπήρξαν. Η γερμανική επένδυση στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου σταμάτησε απότομα καθώς όλο το ενδιαφέρον στράφηκε προς την Ανατολή και τις ρωσικές πεδιάδες. Οι τολμηρές, έως τυχοδιωκτικές ιδέες για επιθέσεις στην διώρυγα του Σουέζ, για επέμβαση στην Κύπρο, στο Ιράκ ή στη Συρία, δεν έφθασαν ούτε στο επίπεδο των σχεδίων. Οι τεχνικές δυνατότητες της γερμανικής αεροπορίας ήσαν τόσο μικρές –ένα μεταγωγικό Ju-52 δεν μπορούσε να μεταφέρει στο Ιράκ παρά μόνο το ίδιο του το βάρος, στην Κύπρο δε ή στο Σουέζ, εξαιτίας των πρόσθετων καυσίμων, μπορούσε να μεταφέρει μόνο δύο ή τρεις αλεξιπτωτιστές!– ώστε η κατάληψη της Κρήτης σε τίποτα δεν άλλαξε την αδυναμία του Άξονα στις περιοχές αυτές. Επρόκειτο τελικά για μία μάχη χωρίς επαύριο. Η μόνη δικαίωση των απωλειών για την απόκτηση του νησιού ερχόταν από τις πάγιες φοβίες του γερμανικού επιτελείου σχετικά με

την ασφάλεια των πετρελαίων της Ρουμανίας. Η τρομερά επιθετική αυτή επιχείρηση ήταν στη μεγάλη σκακιέρα του πολέμου μία καθαρά αμυντική κίνηση.

* * *

Παρόλα αυτά καινοτομίες σε τρία επίπεδα κατέστησαν την μάχη αυτή σημαντική και σε κάποιο βαθμό προφητική ως προς την εξέλιξη του πολέμου. Το πρώτο από αυτά ήταν καθαρά τεχνικό. Η σύγκρουση στην Κρήτη απέδειξε, για πρώτη φορά στην πολεμική ιστορία, ότι η κατάληψη ενός μεγάλου εχθρικού στόχου ήταν δυνατή μόνο από τον αέρα. Θα έπρεπε φυσικά να τηρηθούν πολλές επιφυλάξεις καθώς η ίδια μάχη απέδειξε πόσο επικίνδυνο, έως τυχοδιωκτικό ήταν ένα τέτοιο εγχείρημα. Η επιχείρηση, παρά την έκπληξη που προκάλεσε, πολλές στιγμές κινδύνευσε να αποτύχει, ενώ τελικά η έκβαση της σύγκρουσης κρίθηκε από την αναμέτρηση της γερμανικής αεροπορίας με το βρετανικό ναυτικό. Στη συνέχεια του πολέμου η περίπτωση της Κρήτης ελάχιστα χρησίμευσε ως παράδειγμα. Οι μετέπειτα από αέρος επιχειρήσεις –από την πλευρά των Συμμάχων οπωσδήποτε, καθώς τέτοιου είδους εγχειρήματα προϋποθέτουν την μονοκρατορία στον αέρα– σχεδιάστηκαν σε άμεση σχέση με ευρύτερες αμφίβιες ή χερσαίες επιχειρήσεις. Πραγματικά, όπου οι αλεξιπτωτιστές στηρίχθηκαν γρήγορα από χερσαίες δυνάμεις, όπως στη Νορμανδία, πέτυχαν το στόχο τους. Αντίθετα, όπου άργησε η επαφή με τις στρατιωτικές δυνάμεις που προχωρούσαν από το έδαφος, η επιχείρηση κατέληξε σε καταστροφή. Η μάχη του Άρνεμ, προς το τέλος του πολέμου, ήρθε να επιβεβαιώσει το πόσο επισφαλής ήταν η χρήση αερομεταφερόμενων στρατευμάτων.

Τα άλλα πεδία καινοτομιών είχαν περισσότερο σχέση με την τοπική κοινωνία της Κρήτης, γύρω από την οποία εξελίχθηκε η σύγκρουση. Βρισκόμασταν τότε στην αρχή του πολέμου και φαινόμενα όπως η ένοπλη αντιφασιστική αντίσταση, δεν είχαν εμφανιστεί. Η εχθρότητα με την οποία ο τοπικός πληθυσμός υποδέχθηκε τα στρατεύματα εισβολής ήταν κάτι το ασυνήθιστο και καθώς συνοδευόταν από μαχητικές ενέργειες, αιφνιδίασε τους γερμανούς επιτελείς. Η όλη επιχείρηση αποδεί-

Την πρώτη ημέρα των επιχειρήσεων ο ουρανός γέμισε με αλεξιπτωτα...

χθηκε τόσο εύθραυστη που η πρόσθεση ενός μη αναμενόμενου παράγοντα, όπως η εμφάνιση ενόπλων πολιτών, μπορούσε να ανατρέψει τους σχεδιασμούς.

Στην πράξη, η ανάμιξη των Κρητών στην σύγκρουση ελάχιστα μπορούσε να επηρεάσει το τελικό αποτέλεσμα. Ανοργάνωτοι, ανεκπαιδευτοί και με φτωχό οπλισμό, οι ένοπλοι πολίτες δεν αποτελούσαν απειλή για οργανωμένα στρατιωτικά σώματα. Οι τακτικές όμως επιπτώσεις από την εμφάνισή τους δεν ήσαν ασήμαντες. Στην ουσία καταργούσαν αυτό που στην στρατιωτική τακτική λέγεται κενός χώρος. Το έδαφος δηλαδή που δεν κατέχουν οι δυνάμεις των αντιπάλων και μέσα από το οποίο μπορούν να πραγματοποιηθούν κινήσεις και ελιγμοί· το οποίο μάλιστα, ιδιαίτερα σε επιχειρήσεις αυτής της μορφής, ήταν απόλυτα απαραίτητο για την συγκέντρωση, την ξεκούραση, την αναδιοργάνωση και τη συγκρότηση των αερομεταφερόμενων ομάδων, καθώς και το άπλωμα των συστημάτων επικοινωνιών και των σημείων του ανεφοδιασμού τους. Στην ουσία γύρω από το πεδίο της κύριας μάχης η ανάμιξη των πολιτών δημιουργούσε ένα εξίσου επικίνδυνο χώρο, στον οποίο παραμόνευε ο κίνδυνος και το απρόσμενο. Ο περιορι-

σμός των τακτικών δυνατοτήτων των γερμανικών τμημάτων ήταν αφόρητα ενοχλητικός, χρονοβόρος και πολυέξοδος σε προσπάθειες ή σε αίμα, αν όχι και αποφασιστικός για τη συνέχεια.

Η απρόσμενη αυτή τροπή προκάλεσε την επόμενη, θλιβερή καινοτομία. Ο πόλεμος, να το ξαναπούμε, αν και βρισκόταν στον δεύτερο χρόνο του, δεν είχε ακόμα την απόλυτη βίαιη μορφή που θα έπαιρνε στη συνέχεια. Οπωσδήποτε η συμπεριφορά των γερμανικών στρατευμάτων στην Πολωνία, ιδιαίτερα ενάντια στον εβραϊκό πληθυσμό, προείδε για τη συνέχεια, η λογική όμως των μαζικών αντιποίνων σε βάρος του άμαχου πληθυσμού δεν είχε γίνει ακόμα κυρίαρχη ή αυτονόητη. Οι αγριότητες λοιπόν των αερομεταφερόμενων στρατευμάτων –που οι θρύλοι τα ήθελαν «ιπποτικά» και «πολιτισμένα»– ενάντια στους αμάχους αποτελούσαν μία σοβαρή καινοτομία στα πράγματα του πολέμου. Η λογική των «αντιποίνων» έφερε ολόκληρα χωριά –χωρίς διάκριση και χωρίς αναζήτηση «ενόχων»– μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Από αυτή την πλευρά, η μάχη της Κρήτης αποτέλεσε σταθμό στην πορεία του απόλυτου «εκβαρβαρισμού» του πολέμου.

Η «νέα τάξη πραγμάτων» στο νησί

της Χρυσούλας Α. Μαυρακάκη

Ο ίδιος ο Χίτλερ λαμβάνοντας υπόψη του πόσο θα μπορούσε να ωφελήσει το Ράιχ η παρουσία της Κρήτης στην επικράτειά του, διέταξε στα τέλη του φθινοπώρου του 1942 την οργάνωσή της σε ισχυρότατο «Φρούριο». Στόχος ήταν η μετατροπή της κατεχόμενης Κρήτης –μαζί με τα Δωδεκάνησα και την Πελοπόννησο – σε σημείο υπεράσπισης όχι μόνο του ελλαδικού χώρου, αλλά της βαλκανικής χερσονήσου γενικότερα. Αμέσως ξεκίνησε η συστηματική οργάνωση του νησιού. (Η ανατολική Κρήτη –περίπου ο σημερινός νομός Λασιθίου συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής της Άνω Βιάννου– ήταν υπό την κατοχή της ιταλικής μεραρχίας Σιένα.)

Εικόνα από την κατεστραμμένη Κάνδανο.

Ος ανώτατος άρχων της μεγαλονήσου ορίστηκε ο Διοικητής του Φρουρίου Κρήτης, ο οποίος είχε την έδρα του στην πρωτεύουσα, τα Χανιά. Η παρουσία των ιταλικών κατοχικών δυνάμεων στο ανατολικό τμήμα του νησιού δεν αποτέλεσε ιδιαίτερο εμπόδιο, μια και για «όλα τα τακτικά ζητήματα

τα σχετικά με την ενιαία άμυνα του νησιού» τον τελευταίο λόγο είχε ο Διοικητής του Φρουρίου Κρήτης. Προκειμένου να δημιουργήσουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης στον κατεχόμενο λαό οι γερμανικές αρχές έδιναν σε ορισμένες περιπτώσεις στους ντόπιους το δικαίωμα εκλογής των εκπροσώπων τους· τούτο όμως είχε αυστηρά τοπικό χαρακτήρα.

Αν και η πλειοψηφία των τοπικών διοικητικών οργάνων ήταν Έλληνες, η μορφή της διοίκησης δεν παρεμείνε αναλλοίωτη, όπως ήταν πριν τον πόλεμο. Στις σχέσεις μεταξύ ελληνικών και γερμανικών αρχών ήταν φυσικό να δημιουργούνται τριβές, αφού επρόκειτο για σχέσεις κατεχόμενου-κατακτητή, και μάλιστα μεταξύ δύο λαών με εντελώς διαφορετική ψυχολογία και ψυχολογική σύνθεση.

Σε μια από τις πρώτες διατάξεις που εξέδωσε ο Στρατιωτικός Διοικητής Κρήτης μετά την κατάληψη του νησιού δήλωνε ότι σε περιπτώσεις αδικημάτων που θα διαπράττονταν σε κατεχόμενη περιοχή θα εφαρμόζοταν ο Γερμανικός Ποινικός Κώδικας. Οι αλλαγές στην δικαιοσύνη δεν περιορίζονταν μόνο στην επιβολή του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα, αλλά διευρύνονταν και σε άλλα πεδία. Επαναπροσδιορίστηκαν, στην ουσία, οι έννοιες του δικαίου· κατά συνέπεια μια πράξη, που ενώ λίγο καιρό πριν εθεωρείτο καθ' όλα νόμιμη και παρέμενε ατιμώρητη, μπορούσε σύμφωνα με τις κατοχικές αρχές να αποτελεί ποινικά κολάσιμη ενέργεια, που διωκόταν με ιδιαίτερη σφοδρότητα. Νέες μορφές παρανομίας αναδύθηκαν, ενώ αξιόποινες πράξεις που αφορούσαν στην καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κατεχόμενου πληθυσμού δεν τιμωρούνταν επαρκώς, ή δεν τιμωρούνταν καθόλου. Παράνομες ή τουλάχιστον κολάσιμες δεν αξιολογούνταν από τις αρχές κατοχής πράξεις βίας, αρπαγές και δηώσεις, που διαπράττονταν από στελέχη της γερμανικής Βέρμαχτ σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού, εφόσον αυτές αποσκοπούσαν στην τρομοκρατία ως μέσο για την επιβολή της γερμανικής ισχύος ή την εξασφάλιση των μέσων διαβίωσης των κατοχικών δυνάμεων στο νησί (επιτάξεις, κλοπές, αρπαγές κ.τ.λ.). Με πρόσημα δήθεν την απονομή δικαιοσύνης και την προστασία του κρητικού λαού

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Κρήτης προειδοποιεῖται νὰ μὴ φεύγῃ ὅταν πλησιάζῃ Γερμανικὴ περίπολος. Ὅστις τρέπεται εἰς φυγὴν διακινδυνεύει τὴν ζωὴν του, δεδομένου ὅτι κάθε Γερμανικὴ περίπολος ἔχει δικαίωμα νὰ πυροβολῇ ἐναντίον παντός, ὁ ὁποῖος δὲν σταματᾷ.

Φωτογραφία που τράβηξε γερμανὸς στρατιώτης ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση σε ελαιῶνα στο χωριὸ Κοντομαρί. Δεξιά, ἀνακοίνωση στὸν Τύπο, Αὐγούστου '41.

ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ ἐχθρὸ (Ἀγγλοὺς, μπολσεβίκους, Εβραίους) οἱ ναζιστικὲς ἀρχές τῆς κατοχῆς ἐνεργώντας με ἀπόλυτῃ ἀσυνδοσία διέπραξαν ἀνοσιουργήματα, τὰ ὁποῖα συνεχίστηκαν σὲ ὅλῃ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς. Οἱ ἀσύνδοτες αὐτὲς ἐνέργειες ὀφειλονταν ἐπιπλέον στὸ ἀσαφές περιεχόμενο καὶ στὴ μὴ περιχάραξη σύμφωνα με τὸ Διεθνὲς Δίκαιο κάποιων βασικῶν ἐννοιῶν καὶ ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης.

Στις συνηθέστερες τῶν περιπτώσεων τιμωροῦνταν ὁ ἐλληνικὸς λαὸς γιὰ πράξεις ἢ παραλείψεις που ἔθιγαν τὰ συμφέροντα τῶν δυνάμεων κατοχῆς καὶ κατ' ἐπέκταση τοῦ ἐθνοσοσιαλιστικοῦ κράτους (π.χ. ἡ παράβαση τοῦ νόμου περὶ παροχῶν τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1939 στρεφόμεναι ἐναντίον τῶν διαμενόντων στὸ νησί κατοχικῶν δυνάμεων, ἐνῶ ἡ ἀρνήσις ἐργασίας στὰ ἔργα στρατηγικῆς σημασίας στὴν Κρήτη παρακώλυε τὴν οχύρωσή της σὲ σημεῖο ἀμύνης τῶν ναζιστικῶν δυνάμεων, πράξη που ἀντιστρατευόταν τὰ συμφέροντα τοῦ Ράιχ). Ἀλλὰ καὶ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς, οἱ τιμωρίες ἦταν αὐθαίρετες καὶ ἀδικαιολόγητα σκληρές. Μάλιστα κάποιες φορές ὀρισμένοι συλληφθέντες γιὰ παράβαση τῶν «πολεμικῶν νόμων» προσάγονταν στὸ Τακτικὸ Γερμανικὸ Στρατοδικεῖο, που εἶχε συσταθεῖ στὰ Χανιά τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1941 καταργώντας τὰ Ἑκτακτὰ Στρατοδικεῖα. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι παρουσιάζονταν ἐνώπιον δικαστηρίου, οἱ «ἐναγόμενοι» στερούνταν στὴν οὐσία τὸ στοιχειώδες δικαίωμα τῆς υπεράσπισής τους, μίας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπρόκειτο γιὰ δίκες-παρωδίες. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπίφαση

δικαιοσύνης τὰ περιθώρια ἀντίδρασης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἦταν μηδαμινά.

Συχνὰ οἱ τιμωρίες στους ἀντιφρονούντες ἢ σὲ ὅσους δε συμμορφωνόταν στὸν νέο τρόπο ζωῆς που ἐπέβαλαν οἱ ἀρχές τῆς κατοχῆς, ἐκτελοῦνταν ἐπὶ τόπου (ξυλοδαρμὸς ἢ ἐν ψυχρῷ ἐκτέλεση). Ὁ σκοπὸς ἦταν νὰ τρομοκρατηθεῖ ὁ πληθυσμὸς καὶ νὰ ἐδραιωθεῖ ἐτσι ἡ ναζιστικὴ κυριαρχία χωρὶς νὰ ἀφήνονται περιθώρια ἀντίδρασης καὶ ἀντίστασης στὸ καθεστῶς. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύουν οἱ ἐκτελέσεις πολιτῶν που ἐγίναν με ἐξωφρενικὰ ἀσήμαντες, σχεδὸν ἀνύπαρκτες ἀφορμές. Μία γενικὴ εἰκόνα τοῦ νέου τρόπου ζωῆς στὸν ὁποῖο ὑποχρεώθηκαν οἱ κατακτημένοι, μπορεῖ νὰ σχηματίσει κανεὶς μέσα ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους διατάξεις που ἐκδίδονταν κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς ἀρχές τοῦ νησιοῦ, στὶς ὁποῖες παρουσιάζονταν τὰ νέα «δικαιώματα» καὶ οἱ «υποχρεώσεις» τους.

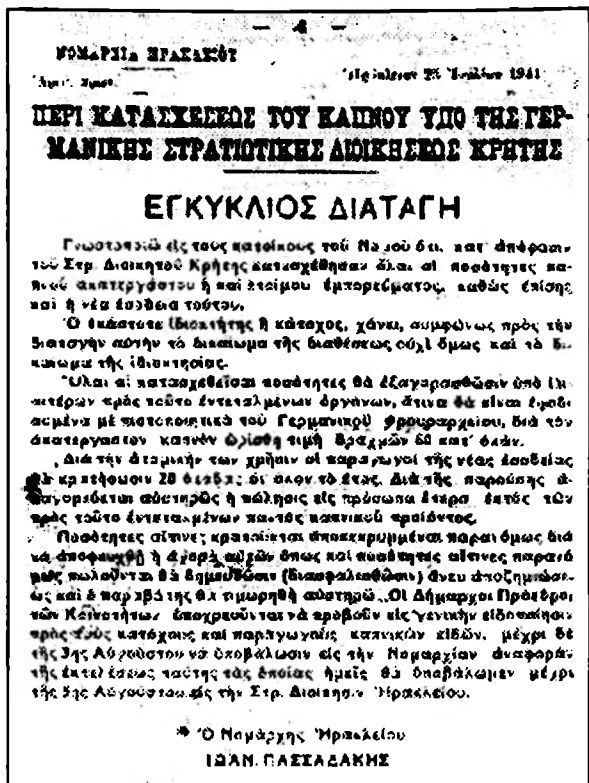
ΠΕΡΙΧΑΡΑΚΩΣΗ ΤΩΝ «ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ»

Ἡ ναζιστικὴ κατοχὴ χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὸν σημαντικὸ περιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Βασικὴ ἐπιδίωξη τῶν κατοχικῶν δυνάμεων καὶ στὴν Κρήτη ἦταν τόσο ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλεύθερης διακίνησης, ὅσο καὶ ὁ ἐλέγχος τῶν πράξεων τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, οὕτως ὥστε οἱ ἐνέργειές του νὰ μὴν ὑπονομεύσουν τὶς κατοχικὲς δυνάμεις στὸ νησί, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέον με τὴν καθημερινή του συμπεριφορὰ νὰ ἀποδεικνύει καὶ ἐμπράκτως πλήρη ὑποταγὴ στὸν κατακτητὴ. Με τὸν τρόπο αὐτὸ οἱ ἀρχές θὰ πετύχαιναν νὰ δημιουργήσουν ἓνα κλίμα ἀσφαλείας,

το ὁποῖο θὰ τους ἐπέτρεπε νὰ ἀφοσιωθοῦν στὴ στρατηγικὴ οχύρωση τῆς Κρήτης ὡς «προμαχῶνα» τοῦ γερμανικοῦ Ράιχ.

Ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο ἄλλωστε γιὰ ἓνα ολοκληρωτικὸ καθεστῶς, τὰ δικαιώματα τῶν κατακτημένων περιορίστηκαν στὸ ἐλάχιστο· κάποιον μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς που ἐπέζησαν τῆς τετράχρονης κατοχῆς, ὑποστηρίζουν ὅτι τίποτα δὲν ἔμεινε τὸ ἴδιο στὴ ζωὴ τους. Ἀντίθετα, οἱ περιορισμοί, οἱ ἀπαγορεύσεις καὶ οἱ υποχρεώσεις τοῦ πληθυσμοῦ υπερίσχυσαν καλύπτοντας ὅλες σχεδὸν τὶς πτυχές τῆς καθημερινότητος καὶ ἀλλάζοντας ἐτσι ριζικὰ –καὶ με τὴ βία– τους μέχρι τότε ρυθμοὺς ζωῆς. Στις διατάξεις τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, που ἔφεραν τὴν υπογραφή τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητῆ τῆς μεγαλονήσου καὶ ἀπευθυνόταν σὲ ὅλοκληρο τὸ γερμανοκρατούμενο τμήμα τῆς, θίγονταν ἀναλυτικὰ τὰ κυριότερα ἐπιμέρους ζητήματα, στὰ ὁποῖα ἔπρεπε ἄμεσα νὰ πειθαρχήσει ὁ κρητικὸς πληθυσμὸς. Φυσικὰ ἀκολούθησαν ἀμέτρητες ἄλλες διατάξεις, που δημοσιεύονταν στὸν τύπο τῆς ἐποχῆς, καὶ στὶς ὁποῖες προσδιορίζονταν οἱ λεπτομέρειες τῶν ἀνωθεν ἐπιβεβλημένων νέων συνθηκῶν ζωῆς. Κάποιες ἀπὸ τὶς διατάξεις που ἀφορούσαν συγκεκριμένα ζητήματα (π.χ. τὴ θέσπιση τῆς ἀστυνομικῆς ὥρας) μεταβάλλονταν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνάλογα με τὶς περιστάσεις καὶ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν συγκεκριμένους στόχους τῆς Βέρμαχτ.

Ἡ θέσπιση τῆς ἀστυνομικῆς ὥρας ἀποτελέσε μίαν ἀπὸ τὶς πιο βαριές ἀπαγορεύσεις, ἡ ὁποία στὴν οὐσία δὲν ἄρ-

Ο Νομάρχης Ηρακλείου Ι. Πασσαδάκης το καλοκαίρι του 1941 εκδίδει «Εγκύκλιον Διαταγήν» σύμφωνα με την οποία κατάσχεται ολος ο καπνός παραγωγών και εμπόρων.

θηκε καθόλου σε όλη τη διάρκεια της κατοχής! Η απαγόρευση ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών αφορούσε κυρίως τις νυχτερινές ώρες, αλλά τα όριά της δεν ήταν σταθερά· κατά κανόνα η αστυνομική ώρα ξεκινούσε μόλις σκοτεινίαζε και έληγε νωρίς το πρωί. Στόχος των κατοχικών δυνάμεων με την απαγόρευση αυτή, η οποία είχε επιδράσεις και σε άλλες δραστηριότητες που συνεπακόλουθα περιορίστηκαν, ήταν μεταξύ άλλων να αποφύγουν τυχόν απόπειρες του κρητικού πληθυσμού για οργάνωση τοπικής αντίστασης ή επικοινωνίας με τα ήδη υπάρχοντα αντάρτικα κινήματα. Ιδιαίτερα επίφοβη για τους κατακτητές ήταν η ενδεχόμενη επικοινωνία μεταξύ του επαρχιακού κυρίως πληθυσμού με τους διαρκώς μετακινούμενους αντάρτες· έτσι, προσπαθώντας να εφαρμόσουν την τακτική του «διαίρει και βασίλευε» απομόνωσαν με τον τρόπο αυτό τον πληθυσμό των χωριών και των αστικών κέντρων (εξ ου και η περιορισμένη λειτουργία των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών και τηλεφωνικών υπηρεσιών). Ένας βασικός παράγοντας που συνέβαλε στη μεταβλητότητα των ορίων της αστυνομικής ώρας ήταν οι πράξεις δολιοφθοράς εναντίον των κατακτητών, για την τιμω-

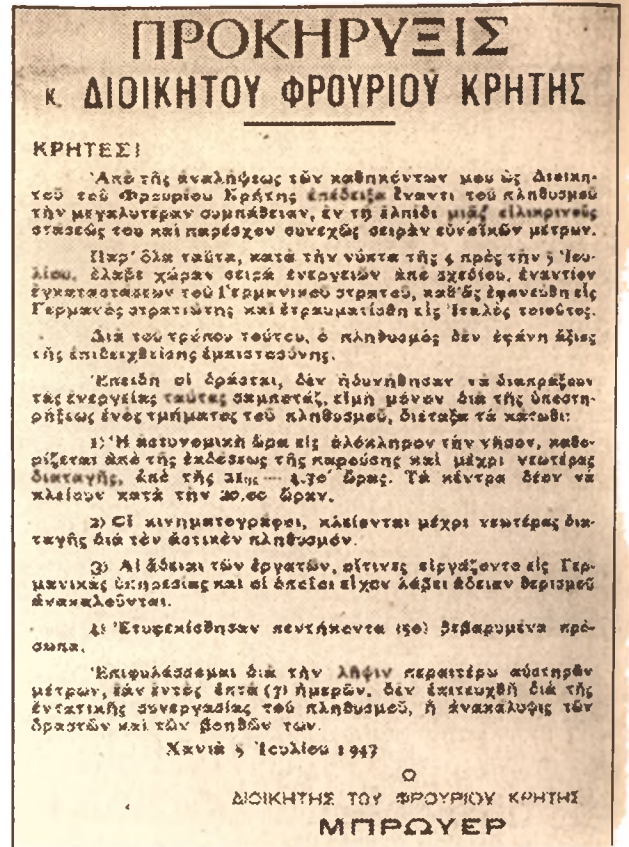

Το καλοκαίρι του 1943 είναι κρίσιμο για τους κατακτητές. Τα μέτρα σκληραίνουν. Ο στρατηγός Μπρώγιερ (αριστερά) διέταξε νέα «αστυνομική ώρα», κλείσιμο των κινηματογράφων και ανάκληση των «αδειών δερισμού» και γνωστοποίησε ότι «ετυφεκίσθησαν πενήντα βεβαρυμένα πρόσωπα»...

ρία των οποίων επιβάλλονταν στον ελληνικό πληθυσμό απαγορεύσεις, περιορισμοί, ή καμιά φορά (ανάλογα με το μέγεθος της καταστροφής από το σαμποτάζ) ιδιαίτερα σκληρές και απάνθρωπες ποινές.

Κατά τη διάρκεια της αστυνομικής ώρας απογορευόνταν ρητά η κυκλοφορία των πολιτών στο δρόμο και στην ύπαιθρο, είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις (εργαζομένους στην Πυροσβεστική, Χωροφυλακή και γιατρούς μόνο εν ώρα καθήκοντος)· διαφορετικά συλλαμβάνονταν ή και εκτελούνταν επί τόπου. Αξίζει να επισημανθεί ότι στις ελληνικές γιορτές και αργίες παραχωρούνταν «ελευθερίες» στον κατεχόμενο λαό από τις αρχές κατοχής, που παρουσιάζονταν ως δείγμα «καλής θέλησης».

Υποχρεωτικός καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας ήταν ο γενικός συσκοτισμός σπιτιών και καταστημάτων. Οι ένοικοι ή οι ιδιοκτήτες τους όφειλαν να τα συσκοτίζουν απόλυτα. Τα τζάμια των κατοικιών ή τα φώτα καλύπτονταν με χοντρές κουρτίνες, αδιαφανές χαρτόνι ή άλλου είδους μέσα, ούτως ώστε να μην διαπερνά το φως. Πέραν τούτου απαγορεύονταν η χρήση φαναριών ή οι φω-

τιές κάθε είδους σε εξωτερικό χώρο τη νύχτα. Η ύπαρξη φωτιάς που θα διαπιστώνονταν από τη δύση έως την ανατολή του ηλίου, εθεωρείτο ότι ήταν σημάδι επικοινωνίας μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού και για το λόγο αυτό η απαγορευτική διάταξη ήταν κατηγορηματική· ύψιστο (!) χρέος των κατοίκων ήταν να σπεύσουν για την κατάσβεσή της.

Από τον περιορισμό της κυκλοφορίας των πολιτών κατά τις νυχτερινές ώρες επηρεάστηκε και η λειτουργία των καταστημάτων, εστιατορίων, κέντρων διασκέδαστων κ.λπ., τα οποία έκλειναν μια ώρα περίπου πριν από την έναρξη της αστυνομικής ώρας. Ιδιαίτερα οι ώρες λειτουργίας των καφενείων περιορίστηκαν περισσότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα καταστήματα. Περιθώρια παράβασης μιας τέτοιας εντολής δεν υπήρχαν ούτε στο ελάχιστο, αφού η ποινή για τους αντιρρησίες ήταν ιδιαίτερα σκληρή (αποστολή σε αγγαρεία). Ο θεσμός του καφενεϊού θεωρήθηκε ότι αποσπούσε τους άνδρες από την εργασία τους για αρκετές ώρες και διώχτηκε στα χρόνια της γερμανικής κατοχής ως παράγοντας ανασταλτικός της παραγωγής· έτσι το ωράριο λειτουργίας τους περιορίστηκε στις λιγοστές εκείνες ώρες που δεν θεωρούνταν επί-

BEKANNTMACHUNG

- 1) Alle Gemeindeglieder Kretas sind ohne Ansehen des Berufes, Alters und Geschlechts verpflichtet, nach Aufforderung durch eine deutsche Dienststelle oder den Bürgermeister jede Arbeit zu leisten (Verordnung des Militärbehaltshabers v. Kreta vom 20.6.41 über die Einführung der Arbeitspflicht auf Kreta).
- 2) Alle Gemeinden sind verpflichtet, auf Aufforderung einer deutschen Dienststelle eine festgesetzte Zahl von Arbeitskräften zu stellen.
- 3) Die Entlohnung der Arbeitskräfte erfolgt nach der fuer Kreta geltenden Dienst- und Lohnordnung.
- 4) Gemeinden oder Arbeitspflichtige, die die Verpflichtung zur Stellung von Arbeitskräften nicht erfüllen oder der Arbeitsaufforderung nicht nachkommen, werden mit Naturalkontributionen oder mit Geld- und Gefängnisstrafen und Verwahrung in Arbeitslagern bzw. Konzentrationslagern bestraft.

DER KOMMANDANT DER FESTUNG KRETA

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

- 1) Όλοι οι δημόται Κρήτης είναι υποχρεωμένοι να κατα-
λύουν παντός είδους έργασιον κατόπιν προσλήσεως
υπό Γερμανικής Υπηρεσίας ή του Δήμαρχου ήτοι
αρίστου επαγγέλματος, ηλικίας και φύλου, (διαταγή του
Στρατιωτικού Διοικητού Κρήτης από 20/6/41 ανα-
φορικά εισαγωγής της υποχρεωτικής εργασίας εν Κρή-
τη).
- 2) Άπαντες οι Κοινότητες υποχρεούνται να διαθέτουν ώρι-
μους αριθμὸν εργατῶν ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ μὲς Γερμανικῆς
Υπηρεσίας.
- 3) Ἡ πληρωμὴ τῶν εργατῶν θὰ γίνῃται συμφώνως πρὸς τοὺς
ἐν Κρήτῃ ἱσχυόντας μισθολογικοὺς βεβαιωσμούς.
- 4) Κοινότητες ἢ ἰδιώται πρὸς ἔργασιον οἵτινες εἴναι θὰ
ἐκπληροῦν τὰς ἀπαιτήσεις τῶν διὰ τὴν διάθεσιν ἐρ-
γατῶν ἢ δὲ προσέρχονται πρὸς ἔργασιον θὰ τιμω-
ροῦνται δι' εἰσφοράς εἰς εἶδος ἢ διὰ χρηματικῶν ποι-
νῶν καὶ φυλακίσεως καὶ διὰ ἐπιτάξεως τῶν εἰς Στρα-
τόπεδα Συγκέντρώσεως.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Κρητικοί σε αγγαρεία εκτελούν δημόσια έργα. Δεξιά δίγλωσση «γνωστοποιήσις» για την υποχρεωτική αγγαρεία με την οποία γίνονταν η κατασκευή δρόμων και άλλων έργων. «Όλοι οι δημόται Κρήτης είναι υποχρεωμένοι [...] ανεξαρτήτως επαγγέλματος, ηλικίας και φύλου», ορίζει ο γερμανός Διοικητής.

σημα εργάσιμες, και συνεχώς μειωνό-
ταν.

Με καχυποψία αντιμετωπιζόνταν από τους αρίους κατακτητές και οι χαρτο-
παικτικές λέςχες. Οι πόρτες τους ήταν
ερμητικά κλειστές για τα μέλη των ανω-
τέρων κοινωνικών στρωμάτων, ενώ και
για τις υπόλοιπες κατηγορίες πολιτών η
είσοδος επιτρεπόταν μόνο σε όσους εί-
χαν προμηθευτεί ειδικό δελτίο. Με
απειλή την απόλυσή τους αν συλλαμβά-
νονταν, απαγορεύτηκαν γενικά τα τυ-
χερά παιχνίδια στους δημοσίους υπαλ-
λήλους και στις συζύγους τους, με την
αιτιολογία ότι αμαύρωναν τη συνολική
εικόνα του δημοσίου υπαλλήλου. Εκτός
αυτού αυστηροί περιορισμοί είχαν τε-
θεί και στην κατανάλωση συγκεκριμέ-
νων ειδών πολυτελείας (ποτών και τσι-
γάρων). Μέχρι και στη χρήση του τσι-
γάρου είχαν τεθεί περιοριστικοί όροι
και η κατανάλωσή του έπρεπε να συνο-
δεύεται από ειδικό δελτίο καπνιστή!

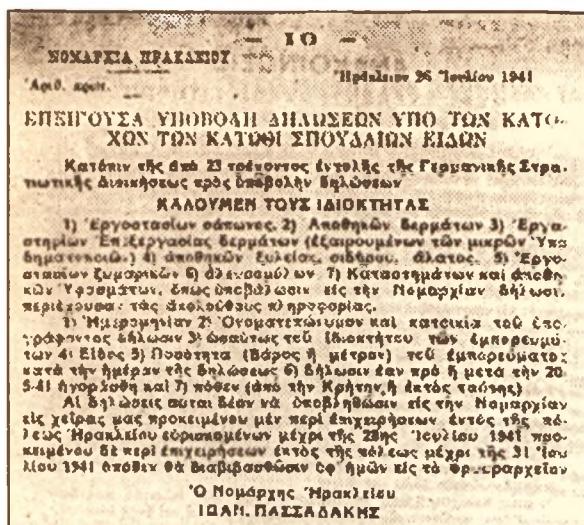
Στο πλαίσιο της οχύρωσης της Κρήτης
σε «Φρούριο» για το Ράιχ πολλές πε-
ριοχές εκκενώθηκαν από τους κατοί-
κους τους, προκειμένου να μετατρα-
πούν σε αμιγή φυλάκια άρτια οργανω-
μένα με σκοπό την απόκρουση ενδεχό-
μενης συμμαχικής απόβασης από το νό-
το. Οι κάτοικοι μετακινήθηκαν με τη

βία, ενώ μόνο πρόσκαιρα παραχωρού-
νταν από τους κατακτητές περιορισμέ-
νες «άδειες» για τη μετάβασή τους στις
περιοχές αυτές· αυτό κυρίως όταν
επρόκειτο για τη συγκομιδή του ελαιο-
κάρπου ή άλλων γεωργικών προϊό-
ντων.

Προκειμένου να απομακρύνουν όσο
γινόταν περισσότερο το ενδεχόμενο
οργάνωσης μαζικής αντίστασης αλλά
και άλλων «παρασιτικών ενεργειών»
εκ μέρους του πληθυσμού, οι ναζιστι-
κές αρχές κατοχής προχώρησαν από
νωρίς στον «αφοπλισμό» των κατοίκων
από «επικίνδυνα αντικείμενα». Με ένα
καταιγισμό κατασχέσεων που χαρα-
κτήρισε τη πρώτη περίοδο μετά την κα-
τάληψη του νησιού και που περιελάμ-
βανε κατασχέσεις ραδιοφώνων, πο-
μπών, ταχυδρομικού, τηλεγραφικού
και τηλεφωνικού υλικού και συσκευών,
όπλων και εκρηκτικών υλών, οι δυνά-
μεις κατοχής επιχείρησαν να περιορί-
σουν τις «ύποπτες» δραστηριότητες του
πληθυσμού. Η διαταγή της γερμανικής
διοίκησης (FK 606) για όσους πολίτες
είχαν στην κατοχή τους ραδιοφωνικές
συσκευές ήταν σαφής και αφορούσε
ολόκληρο το νησί: το σύνολο των ρα-
διοφώνων που ανήκαν σε απλούς πολί-
τες –και όχι στις γερμανικές αρχές–

έπρεπε να παραδοθεί άμεσα στις αρμό-
διες Κράις- και Φελντκομμαντατούρ.
Αλλά και από τα ραδιόφωνα που παρέ-
μειναν στη διάθεση των αρχών, επιτρε-
πόταν μόνο η ακρόαση γερμανικών και
–εννοείται φυσικά– κατευθυνόμενων
ελληνικών εκπομπών. Διωκτέα μέχρις
εσχάτων (ποινή θάνατος) ήταν και η
κατοχή ασυρμάτου.

Οι σημαντικές ελλείψεις και περιορι-
σμοί στις ταχυδρομικές, τηλεγραφικές
και τηλεφωνικές υπηρεσίες παρακώ-
λυαν σοβαρά τη μεταξύ του πληθυσμού
επικοινωνία. Η κατάσταση που δημι-
ουργήθηκε εξυπηρετούσε απόλυτα τα
γερμανικά συμφέροντα. Διαφωτιστι-
κές ως προς το βαθμό λειτουργίας των
υπηρεσιών αυτών είναι οι αναλυτικές
εκθέσεις για την κατάσταση κάθε νο-
μού, που ήταν υποχρεωμένος ο νομάρ-
χης να υποβάλλει κάθε μήνα στη Γενική
Διοίκηση Κρήτης στα Χανιά. Σύμφωνα
με την έκθεση του νομάρχη Ηρακλείου
της 15ης Σεπτεμβρίου του 1941, μόνον η
Ταχυδρομική Υπηρεσία λειτουργούσε
– εξ ανάγκης, αν και η μεταφορά από
και προς την επαρχία ταχυδρομικών
επιστολών και δεμάτων ήταν υποτυπώ-
δης λόγω της έλλειψης καυσίμων για τα
αυτοκίνητα. Η δυνατότητα δε αποστο-
λής τηλεγραφημάτων καθώς και η τηλε-

**Ο Νομάρχης Ηρακλείου Ι.
Πασσαδάκης καλεί τους
επιχειρηματίες να υποβάλουν
λεπτομερειακά στοιχεία για τις
επιχειρήσεις και τα εμπορεύματά τους.
Καλοκαίρι 1941.**

φωνική επικοινωνία του πληθυσμού με την Αθήνα ή με άλλα σημεία του νησιού ήταν ανύπαρκτη! Τις μορφές επικοινωνίας αυτές διαχειριζόνταν αποκλειστικά οι γερμανικές αρχές. Προς αποφυγή ενδεχόμενης απόπειρας επικοινωνίας μεταξύ του κρητικού πληθυσμού, απαγορεύτηκε ρητά ακόμη και η διατήρηση ή η εκπαίδευση ταχυδρομικών περιστεριών! Ανώδυνη θεωρήθηκε μόνο η ενημέρωση μέσω των δοσιλογικών εντύπων. Το λουκέτο στις προκατοχικές εφημερίδες, η κατάσχεση των τυπογραφικών μηχανημάτων, αλλά και η νέα γραμμή που επιβλήθηκε στον –τύποις μόνο– ελληνικό ημερήσιο τύπο της κατοχής, εξασφάλισαν τον απόλυτο έλεγχο της τέταρτης εξουσίας από το κατοχικό καθεστώς. Οι εφημερίδες που κυκλοφορούσαν στην Κρήτη ήταν ο *Παρατηρητής* στα Χανιά και ο *Κρητικός Κήρυξ* στο Ηράκλειο.

Όπως προείπαμε, κόκκινο πανί για τους κατακτητές αποτελούσαν τα υπό την κατοχή των ελλήνων πολιτών όπλα και στρατιωτικά είδη εν γένει. Απαγορεύτηκε ρητά από τον Φρούραχο η αγοραπωλησία ή κατοχή στρατιωτικού ρουχισμού, εξοπλισμού, στρατιωτικών αυτοκινήτων ή ακόμα και ανταλλακτικών! Οι στρατιωτικές στολές παρέμεναν στα χέρια των απλών πολιτών μόνον αν τις έβαφαν άλλο χρώμα (έτσι ώστε να μην διακρίνεται το χακί) και αφαιρούσαν τα διακριτικά τους. Στο πλαίσιο του γενικότερου αφοπλισμού που διατάχθηκε, κλήθηκαν όλοι οι κά-

τοικοί της νήσου να παραδώσουν ό, τι όπλα είχαν στην κατοχή τους (με εξαίρεση τα οικογενειακά κειμήλια που δεν ήταν πλέον χρησιμοποιήσιμα). Αξίζει να επισημανθεί ότι, προκειμένου να έχει η διάταξη αυτή όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απήχηση στο λαό, οι γερμανικές αρχές δήλωναν ότι δεν θα ζητούνταν τα στοιχεία του κατόχου του όπλου. Αυτό όμως αποδείχθηκε ότι ήταν άλλη μια ψευδής υπόσχεσή τους.

Αρκετά φειδωλή και κάποτε απαγορευμένη ήταν και η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και νερού, όπου υπήρχε η σχετική υποδομή· φυσικά εδώ μιλούμε μόνο για τα αστικά κέντρα. Κανένα ελληνικό σπίτι ή κατάστημα δεν είχε το δικαίωμα (στις αρχές του 1942) να ηλεκτροδοτηθεί. Αυτό ήταν προνόμιο που απολάμβαναν τότε αποκλειστικά και μόνο οι κατοχικές αρχές. Αργότερα βέβαια επετράπη και στον κατεχόμενο πληθυσμό η κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος αλλά και πάλι με αυστηρούς περιορισμούς. Η μηνιαία κατανάλωση δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει τις 5 ΩXB! Αντίστοιχο ήταν και το πρόβλημα της ύδρευσης, αν και δεν φαίνεται να είχε την ίδια έκταση. Μολαταύτα δεν έλειπε και εδώ η επιβολή προστίμων, ακόμα δε και η διακοπή παροχής, όταν γινόταν υπερβολική κατανάλωση του νερού του υδραγωγείου.

Σφοδρότερες ήταν οι διώξεις και αυστηρότερες οι ποινές όταν επρόκειτο για οποιαδήποτε μορφή λαϊκής εκδήλωσης. Στις πρώτες θέσεις της «μαύρης λίστας» των κατοχικών δυνάμεων βρισκόταν –μαζί με την παροχή βοήθειας και προστασίας σε άγγλους αιχμαλώτους– οι (φιλο-)κομμουνιστικές διαδηλώσεις. Επιπλέον καταργήθηκαν και όλοι οι προϋπάρχοντες σύλλογοι, ομοσπονδίες κ.τ.λ., ενώ παράλληλα απαγορεύτηκε η σύσταση νέων. Δεν ήταν όμως μόνο οι πολιτικές συγκεντρώσεις ή οι συνδικαλιστικές ομοσπονδίες οι μοναδικές εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής που είχαν απαγορευτεί. Με διαταγή του Φρουραρχείου απαγορεύτηκε λ.χ. για όλη την Κρήτη η «θορυβώδης» τέλεση μνημοσύνων ή τέλεση γάμων τη νύχτα!

Η ολοκληρωτική καθυπόταξη του κρητικού λαού συνεπαγόταν και τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του σε επιμέρους ζητήματα. Γίνονταν συστάσεις

ακόμα και στους πεζούς για το πως έπρεπε να βαδίζουν στον δρόμο και να μην σταματούν –μεμονωμένα ή κατά ομάδες– σε πεζοδρόμια, δρόμους ή πλατείες παρεμποδίζοντας την κυκλοφορία. Έστειλναν μάλιστα σε αγγαρεία όσους έβρισκαν να στέκονται ή να περιφέρονται άσκοπα στους δρόμους. Επιβεβλημένος ήταν και ο στρατιωτικός χαιρετισμός, τον οποίο ήταν υποχρεωμένοι οι άνδρες να απευθύνουν –παραμερίζοντας συγχρόνως– σε υψηλούς αξιωματούχους των αρχών κατοχής, αν τυχόν τους συναντούσαν στο δρόμο. Οι ποινές για όσους δεν απέτιναν «ανάλογον σεβασμόν» εκτελούνταν συνήθως επί τόπου (ξυλοδαρμός)! Το παραμικρό θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για να ξεσπάσει η οργή των Γερμανών στον κρητικό πληθυσμό.

Μεταξύ των υποχρεώσεων που δημιουργήθηκαν στα χρόνια της κατοχής για τους κατεχομένους απέναντι στους κατακτητές, ήταν και η υποβολή από τις νομαρχίες του νησιού στον Διευθυντή της Διοικήσεως μηνιαίας αναλυτικής αναφοράς για την κατάσταση του πληθυσμού, στην οποία θίγονταν ζητήματα πολιτικά, οικονομικά, επισιτιστικά, συγκοινωνιακά κ.λπ., που εντάσσονταν στο πλαίσιο του ελέγχου των δραστηριοτήτων των ελληνικών αρχών.

Οι ρυθμιστικές διατάξεις που εκδόθηκαν από τις γερμανικές αρχές κατοχής αμέσως μετά την κατάληψη και αφορούσαν σε λεπτομέρειες της καθημερινότητας των πολιτών, δεν ήταν βέβαια το μείζον θέμα για την γερμανική κατοχική πολιτική. Παρά το γεγονός αυτό η αγνόηση ή παράβασή τους επέσυρε σοβαρότατες τιμωρίες και ποινές έως και θανατική καταδίκη. Τούτο συνέβαινε προφανώς επειδή όλες αυτές οι διατάξεις-προσαρμογές της προκατοχικά ισχύουσας κατάστασης, αποτελούσαν τη βάση πάνω στην οποία θα θεμελιωνόταν η ναζιστική κυριαρχία στο νησί.

Η Χρυσούλα Α. Μαυρακάκη είναι πτυχιούχος Γερμανικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το κείμενό της είναι απόσπασμα από την πτυχιακή της εργασία με θέμα *Η καθημερινή ζωή στην κατεχόμενη Κρήτη (1941-1945)*. Επιμελητής καθηγητής: Dr Hagen Fleischer.

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Τα δάκρυα του Ξενάκη

Γράφει στις αυτοβιογραφικές του σημειώσεις ο Ιάνης Ξενάκης: «Νέος πήγα στον τύμβο των Μαραθωνομάχων κι έκλαψα». Φαίνεται ότι αυτά τα δάκρυα έστω και ετεροχρονισμένα, κάρπισαν συνειδήσεις κι έδωσαν καρπούς.

Τελικά μετά την παγκόσμια κατακραυγή η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή απαγόρευσε να γίνουν έργα στον ιερό τόπο του Μαραθώνα. Και τώρα πού θα πεταχτούν οι επίσημες αποφάσεις των κ.κ. Λαλιώτη και Βενιζέλου, πού θα καταχωνιαστούν οι μελέτες και οι εισηγήσεις των «ειδικών» συμβούλων τους; Το διεθνές χαστούκι ήχησε πολύ δυνατά στις αλαζονικές παρείες των εγχώριων ηγητόρων μας. Οι οποίοι πάντως δεν εισάκουσαν την πανελλήνια κατακραυγή αλλά βέβαια υποτάχθηκαν πειθήνια στο βέτο των ανωτέρων τους: Δυστυχώς αυτό το αλλοπρόσαλλο πνεύμα ισχύει σε κάθε δραστηριότητα της δημόσιας διοίκησης. Από τη μια η στρατηγική του σοκ (π.χ. οι «πρωτοβουλίες» για το ασφαλιστικό ή το νομοσχέδιο για την ανωκατωποίηση των ΤΕΙ-ΑΕΙ κ.λπ.) κι απ' την άλλη το ήθος -φευ, και το ύφος- του «αποφασίζομεν και διατάσσομεν» (π.χ. η «αξιοποίηση» του Σχοινιά). Αυτό είναι το leitmotiv του εκσυγχρονισμού: κατέχουμε την αλήθεια, διαθέτουμε τη γνώση, ενεργούμε ως πεφωτισμένοι δεσπότες, χωρίς διάλογο... Έλα όμως που σιγά-σιγά οι σκλάβοι ξυπνάνε, που οι συλλογικότητες αφυπνίζονται, που οι πολίτες δεν υποτάσσονται στην κριτική αυθαιρεσία και στο «αλάθητο» των εκσυγχρονιστών σωτήρων. Έλα που τα κυβερνητικά ηλεκτροσόκ δεν πιάνουνε πλέον, ούτε περνάνε τα ex cathedra διατάγματα. Το Πασόκ πνέοντας τα λοίσθια βιώνει την υστερόχρονη οίησή του, τον ξεπερασμένο από τις περιστάσεις αυταρχισμό του. Ε, δεν πειράζει. Τα δάκρυα του Ξενάκη με προφητικό τρόπο έρχονται ν' ανακουφίσουν τους πολλούς και να αποκαλύψουν τους λίγους. Αυτούς που έθεσαν τους νόμους της Αγοράς πάνω από τον ρυθμό και την ετυμηγορία της Ιστορίας. Αυτούς που αντιμετωπίζουν τον τόπο και τη μνήμη του ως ποσοτικό μέγεθος τρεχούμενης συναλλαγής. Αυτούς τέλος των οποίων ο εξωνημένος ορθολογισμός δεν αναγνωρίζει καμία φρικίαση χρόνου, κανένα ρίγος ιστορικής μνήμης.

Στέφανος Προτεστάκις

Ανθρώπινα εκθέματα

Αρκούν 24 κάμερες και 48 μικρόφωνα για να καταγράψουν τα πάντα από τη ζωή δώδεκα ανθρώπων κλεισμένων σ' ένα σπίτι χωρίς τη δυνατότητα επικοινωνίας με τον έξω κόσμο; ΑΣΦΑΛΩΣ ΝΑΙ απαντά ο ΑΝΤ1 ο οποίος ξεκινά εντός των ημερών τις προετοιμασίες για την δημιουργία ενός τηλεοπτικού προγράμματος στα χνάρια του Big Brother που πρωτοεμφανίστηκε στην γερμανική τηλεόραση για να κατακτήσει σύντομα τα μεγαλύτερα τηλεοπτικά δίκτυα ανά τον κόσμο. Δώδεκα άνθρωποι θα «δανείσουν» για 112 ημέρες τις ζωές τους στους παραγωγούς του καναλιού, στις κάμερες και τα μικρόφωνα τους, τα οποία τοποθετημένα σε κάθε σημείο του σπιτιού θα καταγράφουν είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο κάθε κίνηση τους, συμπεριφορά ή λόγο. Όποιος έχει δει έστω και μια από τις «πιπεράτες» σκηνές των αντίστοιχων ξένων προγραμμάτων δεν θα δυσκολευτεί να καταλάβει πως πρόκειται για την πλέον κτηνώδη καταστρατήγηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από την εποχή των ρωμαϊκών αρένων. Το έκθεμα είναι ο άνθρωπος, η ιδιωτική του ζωή το υλικό που τον καθιστά άξιο γι' αυτό το ρόλο. Ντεμπόρ, Ντεμπόρ πόσο δίκιο είχες! Θα επανέλθουμε.

Κ.Ν.

Π Ρ Ο Τ Ε Ι Ν Ο Υ Μ Ε

- Οι πορσελάνες των Σεβρών θεωρούνται τα πιο ωραία δείγματα κεραμικής της Ευρώπης ως προς την κομψότητα, την εκλέπτυνση, την πλούσια διακόσμηση, την ποικιλία στις μορφές και στα χρώματα. Πάνω από 100 πορσελάνες εξιστορούν πιστά την εξέλιξη της κεραμικής στη Γαλλία μέσα από τις τεχνικές, το στιλ και τις αισθητικές τάσεις από την αρχή του 17ου αιώνα, στην έκθεση που φιλοξενεί το Μουσείο Μπενάκη και που θα διαρκέσει ως τις 3 Ιουνίου.

- **Εγκαινιάστηκε** στην αίθουσα τέχνης Τερρακότα (Χρ. Σμύρνης 13, Θεσσαλονίκη), η έκθεση του Γιάννη Ψυχοπαίδη «Πρόσωπα». Η έκθεση είναι μια πρόταση για μια πινακοθήκη φανταστικών πορτρέτων. Αποτελείται από μια ενότητα έργων διαφορετικών τεχνικών με κεντρικό θέμα το ανθρώπινο πρόσωπο, συγκεντρωμένα από το 1996 μέχρι σήμερα. Η έκθεση θα διαρκέσει ως τις 2 Ιουνίου.

- **Φωτογραφίες** της Ελένης Μουζακίτη και της Maria Friberg εκτίθενται στο κέντρο σύγχρονης τέχνης «Ιλεάνα Τούντα» (Αρματολών και Κλεφτών 48, Αθήνα). Ο άνθρωπος και αυτή τη φορά αποτελεί το πεδίο της αναζήτησης για τις καλλιτέχνιδες, σαν μορφή και ύπαρξη. Η διάρκειά της έκθεσης είναι μέχρι τις 9 Ιουνίου.

- **Έργα video** πολλών ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών παρουσιάζονται στην έκθεση «Beyond Origin, Πέρα από Καταγωγή», που εγκαινιάζεται στις 30 Μαΐου στην Ελληνοαμερικανική Ένωση (Μασσαλίας 22) και θα διαρκέσει ως τις 30 Ιουνίου. Η εγκατάσταση της τηλεόρασης και της νέας αισθητικής που αυτή δημιούργησε και προπαγάνδισε, δημιούργησε ένα νέο είδος παγκόσμιας τηλε-οπτικής κοινωνίας και η **video art** γεννήθηκε σαν μια από τις «γλώσσες» που εξέφραζε την γενιά των media, της νέας κουλτούρας και της κατανάλωσης. Έχοντας πια αυτή «ενηλικιωθεί» ως «μέσο έκφρασης», οι καλλιτέχνες που την υπηρετούν δείχνουν περισσότερο ενδιαφέρον για την ποιητική της εικόνας και της γλώσσας παρά για την κριτική του μέσου.

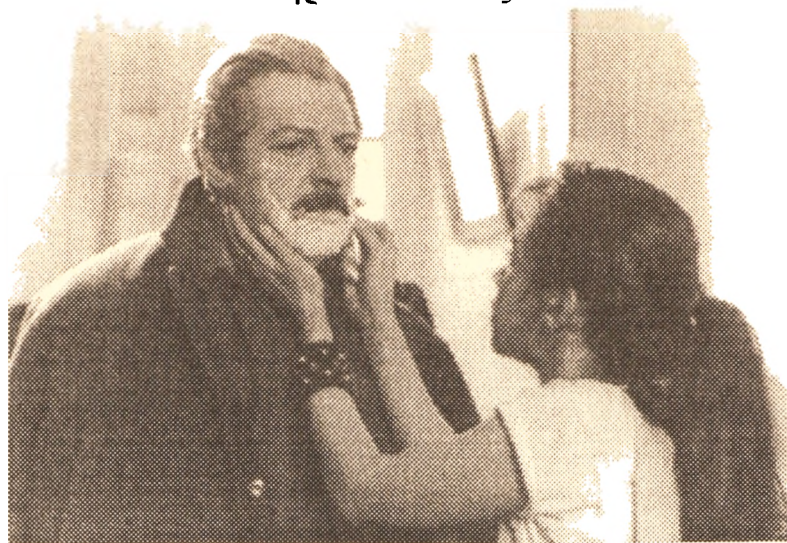

- Το 1ο Ευρωπαϊκό Φεστιβάλ Τζαζ πραγματοποιείται στην Τεχνόπολη στο Γκάζι από τις 24 έως τις 27 Μαΐου με συμμετοχή αξιόλογων μουσικών σχημάτων από τις χώρες της Ευρώπης.

Η Γιορτή της ΠΕΚΚ

Τις εκδηλώσεις εορτασμού για τα 25 χρόνια από την ίδρυσή της Πανελλήνιας Ένωσης Κριτικών Κινηματογράφου φιλοξενεί το Τριανόν Filmcenter. Θα προβληθούν σε ένα ενιαίο πρόγραμμα οι ταινίες που βραβεύθηκαν από την ΠΕΚΚ την εικοσιπενταετία που μας πέρασε στο πλαίσιο του φεστιβάλ Θεσσαλονίκης. Οι εκδηλώσεις ξεκινούν την

Παρασκευή 18 Μαΐου με συναυλία της Φένιας Παπαδόδημα με τραγούδια από τον κινηματογράφο και ολοκληρώνονται στις 31 Μαΐου.

ΈΛΛΗΝΕΣ ΗΘΟΠΟΙΟΙ

Το σύνολο των ελλήνων ηθοποιών από τον 18ο αιώνα μέχρι εκείνους που γεννήθηκαν το 1940 περιλαμβάνει το εξάτομο λεξικό που ολοκλήρωσε πρόσφατα ο Θόδωρος Έξαρχος. Νηφάλιος, συστηματικός, ενημερωμένος και κυρίως ακαταπόνητος ο Έξαρχος μπορεί να υπερηφανεύεται πως παρέδωσε στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό μια πολύτιμη εργασία και ταυτόχρονα τίμησε το θέατρο που υπηρετεί και ως ηθοποιός με τον πλέον δημιουργικό τρόπο.

Σεβασμός στον Βράχο της Ακρόπολης!

Εκπρόσωποι της Κίνησης Πολιτών έστειλαν πριν λίγες ημέρες επιστολή προς τον υπουργό Πολιτισμού Ευ. Βενιζέλο στην οποία εκθέτουν τις αντιρρήσεις της Κίνησης για την κυοφορούμενη ανέγερση Μουσείου Ακρόπολης στον χώρο του Μακρυγιάννη. Ο υπουργός απαξίωσε να απαντήσει. Η Κίνηση Πολιτών δημοσιοποίησε την επιστολή την οποία και δημοσιεύουμε ολόκληρη:

Κύριε Υπουργέ,

Είμαστε βέβαιοι ότι γνωρίζετε τα επιχειρήματα στα οποία στηρίζεται η αντίθεσή μας στην οικοδόμηση του νέου Μουσείου της Ακρόπολης στη θέση Μακρυγιάννη, όπως άλλωστε και σε οποιαδήποτε άλλη θέση κοντά στην Ακρόπολη που θα επηρέαζε το τοπίο της και θα προκαλούσε, ενδεχομένως, καταστροφές στις ακόμα θαμμένες αρχαιότητες.

Τα επιχειρήματα αυτά έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί δημοσίως, αλλά και σε αρμόδια όργανα της πολιτείας από διακεκριμένους αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες και άλλους ειδικούς.

Σε αυτά δεν δόθηκε ποτέ απάντηση ούτε από το Υ.Π.Π.Ο., αλλά ούτε και από τις άμεσα εμπλεκόμενες στο θέμα της ανέγερσης του Μουσείου αρχαιολογικές υπηρεσίες.

Αντιθέτως, ακούμε συνεχώς να διακηρύσσεται, με κάποια αλαζονεία, ότι η απόφαση της κυβέρνησης είναι ειλημμένη και ότι το Μουσείο θα κατασκευαστεί οπωσδήποτε, και μάλιστα εν τάχει, στην επιλεγείσα θέση Μακρυγιάννη.

Είναι λυπηρό ότι σε ένα τόσο σοβαρό θέμα, που αφορά στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς αυτού του τόπου, αγνοήθηκαν οι ενστάσεις αρμόδιων επιστημόνων και δεν ακολουθήθηκε, ως όφειλε, η διαδικασία του διαγωνισμού ιδεών για τη θέση, που είναι η μόνη διαδικασία που θα διασφάλιζε την εγκυρότητα αλλά και την αποδοχή της επιλογής. Δεν θα προβούμε εδώ στην αναλυτική παρουσίαση της επιχειρηματολογίας μας. Θα περιοριστούμε απλώς σε κάποιες υπομνήσεις.

Υπάρχει ίσως από την πλευρά της πολιτείας και των αρχαιολογικών υπηρεσιών μια στενή αντίληψη για το τι διαλαμβάνεται, προκειμένου για την Αθήνα, στον όρο Ακρόπολη. Αλλιώς

δεν εξηγούνται οι σχετικοί με το Μουσείο χειρισμοί.

Ως Ακρόπολη δεν νοούνται μόνο τα επί του Βράχου Μνημεία. Ο ίδιος ο Βράχος δεν λειτουργεί απλώς ως μία φέρουσα γεωφυσική έξαρση. Αποτελεί στοιχείο με εξαιρετικά ισχυρή ιστορική σήμανση και μετέχει οργανικά στην ενότητα φύση-τέχνη που εδώ συγκροτούν μιαν άρρηκτη μορφή. Απαιτεί, επομένως, ως μέρος του όλου, την αντίστοιχη προς τα μνημεία που φιλοξενεί, μεταχείριση. Το ίδιο συμβαίνει και με το άμεσο περιβάλλον του, που αποτελεί συστατικό στοιχείο του συνόλου. Αυτό σημαίνει ότι δεν επιδέχεται και την παραμικρή προσθήκη, πόσο μάλλον το ογκώδες Μουσείο που σχεδιάζετε να οικοδομήσετε, ακριβώς στις παρυφές του. Μια τέτοια προσθήκη θα αποτελούσε καίριο τραυματισμό του. Τραυματισμό, μάλιστα, που καθιστά ακόμα πιο βίαιο η κατά πέντε μέτρα αύξηση του ύψους του κτηρίου την οποία εισηγηθήκατε πρόσφατα στη Βουλή. Σημειώνουμε εδώ ενδεικτικά ότι το νέο Μουσείο θα έχει συνολικά περίπου δεκαπλάσιο εμβαδόν από τον Παρθενώνα και ύψος διπλάσιο από αυτό που θα είχαν οι κιονοστοιχίες του αν σώζονταν ακέραιες.

Η μορφολογία όμως της Ακρόπολης είναι δεδομένη και πρέπει να παραμείνει αδιατάρακτη. Κάθε αλλοίωση θα αποτελέσει πρώτης τάξης βανδαλισμό.

Αλλά η αισθητική διάσταση του θέματος, από μόνη της ικανή να ακυρώσει την υφιστάμενη επιλογή, φαίνεται είτε ότι αγνοείται είτε ότι περιφρονείται τόσο από τις εμπλεκόμενες αρχαιολογικές υπηρεσίες όσο και από το Υ.Π.Π.Ο.

Η εμμονή στη θέση Μακρυγιάννη και μετά την ανακάλυψη σημαντικών αρχαιοτήτων που φωτίζουν τη ζωή της πόλης στη διαδρομή των αιώνων και τη σχέση της Ακρόπολης μαζί της, καθώς τα ευρήματα εκκινούν από τη μεσοελλαδική και την τελική νεολιθική περίοδο και καταλήγουν –σύμφωνα με τους αρχαιολόγους– στον έβδομο μεταχριστιανικό αιώνα, και ενώ αναγνωρίζεται ότι «**τα νέα ευρήματα μετέβαλαν άρδην τις προηγούμενες παραδοχές για τη διαθεσιμότητα του οικοπέδου**», αποτελεί λογικό και ψυχολογικό παράδοξο.

Πραγματικά, οι εμπλεκόμενες αρχαιολογικές υπηρεσίες, αντί να διεκδικήσουν τη διάσωση και διεύρυνση του ανασκα-

φικού πεδίου ολοκληρώνοντας το ανασκαφικό έργο στη θέση Μακρυγιάννη προκειμένου να φέρουν στο φως και άλλα στοιχεία που θα πλουτίσουν την εικόνα της νότιας περιοχής της πόλης κατά την αρχαιότητα, δείχνουν να δυστροπούν και να αποστρέφονται το ενδεχόμενο αυτό. Αντίθετα, επείγονται να προχωρήσουν το έργο του Μουσείου, στην ίδια πάντα θέση, παρά τις καταστροφές και αποκρύψεις αρχαίων που θα επιφέρει. Έχουν μάλιστα κατατάξει, με κριτήρια που δεν έχουν γίνει γνωστά, τις αρχαιότητες σε τρεις κατηγορίες. Σε διατηρητέες, ημιδιατηρητέες! και καταστρεπτέες. Ενώ προτείνουν τη θεμελίωση του Μουσείου μέσα στο χώρο που οι ίδιες χαρακτηρίζουν διατηρητέο, προφανώς αγνοώντας την τεχνική πλευρά του προβλήματος και θεωρώντας ότι είναι εφικτές σημειακές μόνο επεμβάσεις.

Θυμίζουμε ότι η ολιγότερον οχλούσα θέση της Κοίλης, που είχε επίσης προταθεί, εγκαταλείφθηκε –σωστά κατά τη γνώμη μας– διότι προεβλέπετο ότι και εκεί θα βρεθούν αρχαιότητες. Στη θέση, όμως, Μακρυγιάννη όπου οι αρχαιότητες δεν εικάζονται απλώς, αλλά έχουν ήδη έρθει στο φως, ακολουθούνται άλλα κριτήρια.

Έτσι, θα έχουμε το πρωτοφανές:

Μουσείο που προορίζεται να διαφυλάττει και να προβάλλει αρχαιότητες, να χτίζεται πάνω σε αρχαιότητες που καταστρέφει.

Νομίζουμε ότι ο από μέρους μας σχολιασμός παρέλκει.

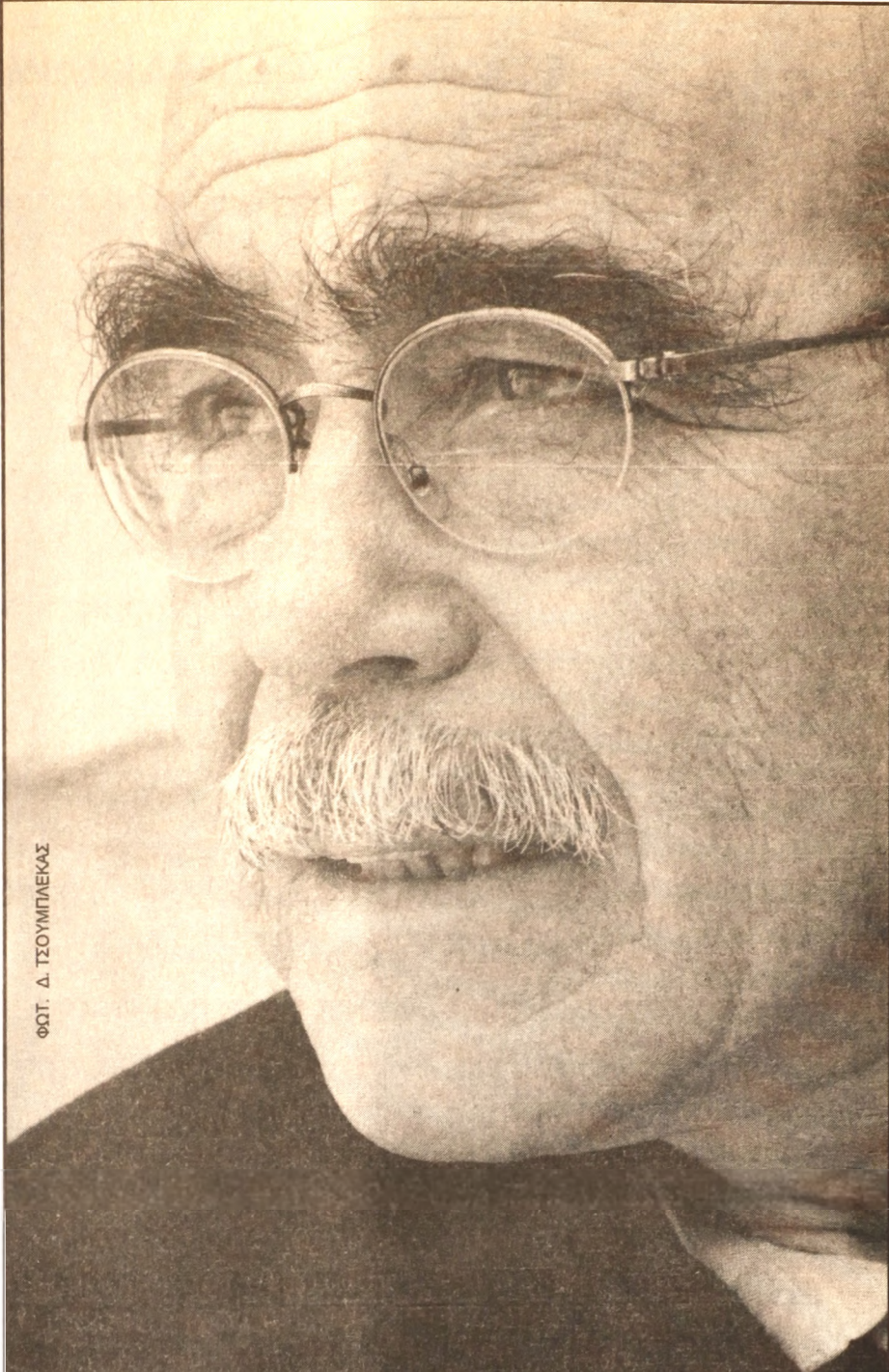
Κύριε Υπουργέ,

Η εμμονή της κυβέρνησης να προβεί στην οικοδόμηση του Μουσείου στη θέση Μακρυγιάννη δεν αποτελεί ασφαλώς ένδειξη σεβασμού των πολιτισμικών αξιών που γεννήθηκαν σ' αυτή τη χώρα και που το Υπουργείο σας έχει την αρμοδιότητα και υποχρέωση να προστατεύει, όχι όμως και να τις διαχειρίζεται «διανοία κυρίου». Δημιουργεί, επιπλέον, η εμμονή αυτή, τον κίνδυνο της χλευαστικής αντιμετώπισης της χώρας μας από τη διεθνή κοινότητα των ανθρώπων του πολιτισμού, ενώ, επιπρόσθετα, παρέχει ισχυρά επιχειρήματα στους σημερινούς κατόχους των Γλυπτών του Παρθενώνα που φιλοδοξείτε να επαναπατρίσετε, εναντίον της επιστροφής τους. Επιχειρήματα, που, φανταζόμαστε, θα συναντήσετε μεγάλη δυσκολία να αντιμετωπίσετε πειστικά. Θεωρούμε, επομένως, ότι ένας ακόμα λόγος προβληματισμού για σας προσωπικά και την κυβέρνηση, θα πρέπει να είναι η διαφύλαξη του κύρους της χώρας και η θωράκιση –με την αποφυγή λαθεμένων ενεργειών– του αιτήματος της επιστροφής των Γλυπτών.

Δεν θα πρέπει να λησμονείτε ότι η Ακρόπολη έχει γίνει κοινό, πανανθρώπινο κτήμα. Ως οικουμενική αξία δεν μπορεί να υφίσταται τη διαχείριση στην οποία την υποβάλλουν τοπικές σκοπιμότητες και συγκυριακές πολιτικές επιδιώξεις των εκάστοτε ελληνικών κυβερνήσεων.

Εν ανάγκη, θα πρέπει να της παρασχεθεί προστασία από τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς. Γνωρίζετε άλλωστε καλύτερα παντός άλλου, τις υποχρεώσεις, δεσμεύσεις και ευθύνες που έχει αναλάβει η Ελληνική Πολιτεία προσυπογράφοντας όλες σχεδόν τις Διεθνείς Συμβάσεις, για την προστασία και διαφύλαξη της πολιτισμικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς.

Με εξαιρετική τιμή
Εκπρόσωποι της Κίνησης Πολιτών

ΦΩΤ. Δ. ΤΣΟΥΜΠΛΕΚΑΣ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

Ημερολόγιο
1836-2011

Περιπέτειες βίου, στοχασμοί, ένα προσωπικό ημερολόγιο ίσως, πάνω απ' όλα όμως λογοτεχνία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΩΚΕΑΝΙΔΑ

Μέσα σ' ένα δροσερό και ηλιόλουστο Απρίλη η Κωνσταντινούπολη γιόρτασε την 20η, υποδειγματική, διοργάνωση του κινηματογραφικού της φεστιβάλ. Η σκληρή οικονομική κρίση που για μια ακόμη φορά βασανίζει κυρίως τις λαϊκές μάζες της γείτονος χώρας, γίνεται φανερή στον επισκέπτη μόλις πάει στα ανταλλακτήρια συναλλάγματος. Ένα εκατομμύριο διακόσιες πενήντα χιλιάδες τουρκικές λίρες το αμερικανικό δολάριο. Παρά ταύτα, η αχανής Κωνσταντινούπολη παραμένει ολοζώντανη, πανέμορφη και μαγευτική. Το ίδιο και η Istiklal Caddesi: μέρα νύχτα κοσμοβριδής, πολύχρωμη, πολυδόρυβη, σημείο αναφοράς πολιτισμών και τρόπων ζωής. Εξακολουθούν να την διατρέχουν μύθοι και ιστορίες ενώ το παρόν ωδεί βίαια την πραγματικότητα σε ραγδαίες αλλαγές, με πρωταγωνίστρια τη διελκυστίνδα ανάμεσα στο παλιό και το καινούργιο. Και δεν μπορεί παρά να μένεις γεμάτος θαυμασμό μπροστά σ' αυτή τη δύναμη της ζωής που ελάχιστα μέρη της γης μπορούν να σε κάνουν να την αισθανθείς με τόση ενάργεια όση στην Κωνσταντινούπολη. Η συντήρηση και η υπέρβαση παρούσες ταυτόχρονα στο προσκήνιο της καθημερινότητας με εναλλασσόμενους τους ρόλους του νικητή και του ηττημένου.

Το σινεμά του γείτονα...

Ο κινηματογράφος παραμένει από τους εναργέστερους τρόπους έμπνευσης, καταγραφής και ερμηνείας αυτού του ολιστικού καλειδοσκοπίου σε αντίθεση προς την τηλεόραση η οποία εξακολουθεί (χαρακτηριστικά μάλιστα στην Τουρκία) να «χαϊδεύει» αποκοιμιστικά την πλάτη της λαϊκής ραστώνης. Και είναι άξιο θαυμασμού το πώς ο τουρκικός κινηματογράφος κατορθώνει, σε σημαντικό μέρος της παραγωγής του και από διαφορετικούς δρόμους, να προσεγγίζει με εντιμότητα και κατανόηση την πολιτική, την κοινωνική και την ιστορική του πραγματικότητα. Συχνά τολμηρός, «ριψοκίνδυνος», κριτικός, αυτοσαρκαστικός, κάποτε με γκροτέσκους τρόπους που παραπέμπει στην πονηριά των παραμυθιών της Ανατολής. Εντούτοις, και ταυτόχρονα, έντιμος, «αθώς» και βαθύτατα ανθρώπινος. Αυτό, βέβαια, δεν πάει να

πει ότι δεν υπάρχουν και κακές τουρκικές ταινίες. Καμιά, μικρή ή μεγάλη, κινηματογραφία δεν παράγει μόνο αριστουργήματα. Είναι οι συσχετισμοί και άλλου είδους συγκρίσεις που κάνουν τη διαφορά. Είδαμε π.χ. ταινίες στην Κωνσταντινούπολη που πολύ θα θέλαμε να είχαμε το ανάλογό τους και στην Ελλάδα.

* * *

Παρά τον διεθνή του χαρακτήρα, την ενδιαφέρουσα επιλογή των ξένων ταινιών που διαγωνίσθηκαν και τα εξίσου ενδιαφέροντα αφιερώματα και τις ρετροσπεκτίβες (Μ. Καρνέ, Μ. Μαστρογιάννι, Ρ. Κόρμαν, Αφοί Ταβιάνι κ.ά.) που με ποιότητα και γνώση επιμελήθηκε η αξιοθαύμαστη Διευθύντρια του Φεστιβάλ Χουλιά Ουτσανσού, ευλόγως εμείς επιλέξαμε να παρακολουθήσουμε αποκλειστικά το τουρκικό τμήμα του Φεστιβάλ με τις πρόσφατες παραγωγές. Βλέπεις, ο κινηματογράφος του

γείτονα παρουσιάζει πολλαπλό ενδιαφέρον. Είναι ένα μεγάλο ανοιχτό παράθυρο που σου επιτρέπει να δεις την καθημερινή ζωή του, τα προβλήματά του (συχνά όμοια με τα δικά σου) και τους τρόπους που τα αντιμετωπίζει. Πάνω δε απ' όλα, σε βοηθάει να τον κατανοήσεις. Και η κατανόηση είναι μια σίγουρη πυξίδα. Είναι πολλοί αυτοί που ισχυρίζονται –κι από τις δυο μεριές– ότι τους δυο λαούς, τους Έλληνες και τους Τούρκους, τους δένουν αισθήματα «μίσους και λατρείας». Πιο σωστά, νομίζουμε εμείς, το μεγάλο απόθεμα δυσπιστίας. Πέρα από την πολιτική διάσταση των πραγμάτων –η οποία βέβαια «είναι άλλου παπά ευαγγέλιο»– εμείς είμαστε πεπεισμένοι ότι αυτή η αυθεντικά λαϊκή τέχνη, όπως είναι ο κινηματογράφος, παραμένει ένα σπουδαίο εργαλείο προσέγγισης (μέσα από την αλληλοκατανόηση) των λαών, χάρη στα δικά του εκφραστικά μέσα: την παγκόσμια γλώσσα της εικόνας, τη σύζευξη ρεαλισμού και ποίησης, τα κοινά παραμυθοδράματα της καθημερινότητας που ενδιαφέρουν και συγκινούν όλους μας.

Αυτά που πιστεύουμε ότι χαρακτηρίζαν τις τουρκικές ταινίες μυθοπλασίας που είδαμε, ήταν ότι ενώ «ευρωπαϊζαν» στους τρόπους, δηλαδή στο «φαινόσθαι», το «είναι», δηλαδή το περιεχόμενο, παρέμενε βαθύτατα εθνικό. Γι' αυτό, όπως άλλωστε συμβαίνει –από άλλους βέβαια δρόμους– π.χ. και με τον ιρανικό κινηματογράφο, ο τουρκικός είναι σε σημαντικό βαθμό και ουσιαστικά πολιτικός κινηματογράφος, αφού κατορθώνει μέσα από τις τρέχουσες κοινωνικές ιστορίες να αναδεικνύει το πολιτικό τους περιεχόμενο. Αυτές οι διαστάσεις του κινηματογράφου της γείτονος χώρας γίνονται φανερές στη σεναριακή δομή και την ανάπτυξή του, πλούσια σε γεγονότα, σε λεπτομέρειες που οικοδομούν τον κύριο θεματικό άξονα της ταινίας.

* * *

Από τις εννέα ταινίες μυθοπλασίας που περιελάμβανε το τουρκικό τμήμα οι επτά διαγωνίζονταν ενώ οι υπόλοιπες δύο όχι. Δεν γνωρίζουμε γιατί στο Διεθνές Διαγωνιστικό Τμήμα, σε αντίθεση με προηγούμενες χρονιές, δεν μετείχε καμιά τουρκική. Οι δυο που προβλήθηκαν εκτός διαγωνισμού, δηλαδή

το *Abuzer Baklava* (πρόκειται για ονοματεπώνυμο) του Tunç Basaran και το *Αθέμιτο παιχνίδι* του Nesli Cölgecen (ελληνοτουρκική συμπαραγωγή με τη συμμετοχή της Δήμητρας Ματσούκα και του Νίκου Σεργιανόπουλου), δεν πρόσφεραν ιδιαίτερα (ποιοτικά) ερείσματα για πιο εκτενή αναφορά.

Αντίθετα, παρά τις φανερές αδυναμίες της (αφηγηματικές, ερμηνείας, μοντάζ) η ταινία του Ahmet Cardirci *Renkli Türkçe* (*Έγχρωμο-Στα Τουρκικά*), το θέμα της οποίας αναφερόταν στη «χρυσή» εποχή των κινηματογραφικών αιθουσών που πρόβαλαν αποκλειστικά ταινίες πορνό και στον κόσμο που σύχναζε σ' αυτές, είχε στιγμές αυθεντικές ενός νοσταλγικού σινεφιλισμού. Αν ο Ali Özgentürk είχε αποφύγει τον πειρασμό να ενδώσει στην υπερβολή του μελό αρκετά πριν το τέλος της ευαίσθητης ταινίας του *Balalayka*, θα είχαμε να κάνουμε με μια από τις πιο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις παρουσίας του θέματος των λεγόμενων οικονομικών μεταναστών και μάλιστα της εξόδου νέων γυναικών από την πρώην Σοβιετική Ένωση και τη γνωστή κατάληξη που τις περιμένει στις άγριες αγορές λευκής σαρκός. Από κει και πέρα ακολούθησαν τέσσερις ταινίες αριστουργήματα –στα μέτρα μιας μικρής, περιφερειακής κινηματογραφίας όπως είναι η τουρκική– και δεν έχει αξιολογική σημασία η σειρά παράθεσής τους. Στο κέντρο της ταινίας του Serdar Aker *Dar alanda kisa paslasmalar* (*Οφσάντ*) βρίσκεται μια μικρή επαρχιακή ποδοσφαιρική ομάδα ερασιτεχνικής κατηγορίας η οποία προσπαθεί να κερδίσει το πρωτάθλημα της κατηγορίας της προκειμένου να μεταταχθεί στην επαγγελματική. Μέσα και γύρω από την ζωή της ομάδας δρουν και εμπλέκονται μαζί της πλήθος άνθρωποι και η δική τους ζωή με ένα πλούτο γεγονότων –οικείων μας– που μετατρέπουν αυτή την ηθογραφία σ' έναν έξοχο συμβολισμό της αδιάκοπης προσπάθειας αναβάθμισης της ίδιας της τουρκικής κοινωνίας. Η προσπάθεια του καινούργιου να βγει, σπάζοντας το «τσόφλι» του παλιού. Την ίδια εικόνα δείχνει και η ταινία του Semih Kaplanoglu *Herkes kendi evinde* (*Μακριά από το σπίτι*), όπου το «σπίτι» εδώ σημαίνει την πατρώα εστία. Ο ηλικιωμένος Νασούι γυρίζει ύστερα από χρό-

Σκηνή από την ταινία του Semih Kaplanoglu *Μακριά απ' το σπίτι*.

νια απουσίας στην πατρίδα του (αυτοεξόριστος στη Σ. Ένωση), ο ανηψιός του Σελίμ ετοιμάζεται να μεταναστεύσει στις Η.Π.Α., ενώ η νεαρή Ρωσίδα Όλγα αναζητά καταφύγιο στα τουρκικά λιμάνια.

Η συγκυριακή διασταύρωση της ζωής τους, πρόσκαιρη όπως θα αποδειχτεί, θα αναδείξει αυτό το μέγιστο πρόβλημα των ανέστιων που αναζητούν είτε την πατρίδα της νοσταλγίας, είτε αυτήν της φυγής, του Ελντοράντο, είτε της άρνησης να έχουν τίποτε άλλο στο στόχο τους παρά την ουτοπική Γη της Επαγγελίας στο πρόσωπο π.χ. ενός πατέρα περιπλανώμενου Ιουδαίου. Μεγάλο θέμα, σπουδαία ταινία. Είναι και εδώ που η σύγχρονη Τουρκία αναζητά τις ισορροπίες της ανάμεσα στο παλιό και το καινούργιο. Με αυτό το «καινούργιο» και τις σκοτεινές του πλευρές ασχολείται με τρόπους συναρπαστικούς και αυτόχρονα «τολμηρούς» η ταινία του Dervis Zaim *Filler ve cimen* (*Ελέφαντες και γρασίδι*). Με πρόσχημα (εύλογο) το γνωστό πολιτικό σκάνδαλο «Susurluk» η ταινία ψάχνει και αποκαλύπτει δε-

Σκηνή από την ταινία του Dervis Zaim *Ελέφαντες και γρασίδι*.

σμούς ανάμεσα σε πολιτικούς, τη μαφία (των ναρκωτικών) και την αστυνομία. Χυμώδης, άγρια, απροφάσιστη, ρι-

ζοσπαστική και εντούτοις στους κινηματογραφικούς της τρόπους αυθεντικά λαϊκή, προσιτή και χρήσιμη. Τη ζηλέψαμε την ταινία για λογαριασμό του ελληνικού αποχαυνωμένου σινεμά. Εμείς μόνο να «παρλάρουμε» ξέρουμε για «διαπλεκόμενα»... Τη σινεφιλική μας αγάπη την «έκλεψε» ο απίστευτος *Komser Sekspir* (*Κομμισάριος Σαίξπηρ*) του Cinan Cetin. Ο Cemil ένας σκληρός και αδιάλλακτος αξιωματικός της αστυνομίας· χήρος, ζει με τον πατέρα του

Σκηνή από την ταινία του Cinan Cetin *Κομμισάριος Σαίξπηρ*.

και με τη μικρή κόρη του η οποία προσβάλλεται από κακοήγη λευχαιμία. Επιθυμία της άρρωστης είναι να παίξει σε τηλεοπτικό διαγωνισμό τη *Χιονάτη και τους επτά νάνους*. Οι αντικειμενικές δυσκολίες δεν του προσφέρουν άλλη λύση από το να μετατρέψει τον Αστυνομικό Σταθμό σε χώρο σκηνοθετικής διδασκαλίας του έργου, με συντελεστές διάφορους κρατούμενους και για νάνους επτά χαμίνια από το δρόμο. Το σενάριο (προς τιμήν του) θέλει πολλές σελίδες για να περιγραφούν όσα απίστευτα συμβαίνουν, το πλήθος των συνεχών ανατροπών, η αστείρευτη φαντασία που οδηγεί τους κινηματογραφικούς τρόπους σε αποθέωση. Αυθεντικός Σαίξπηρ των εικόνων, κάπου ανάμεσα σε *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας* και *Ημέρωμα στρίγγλας*. Ένα έξοχο ποίημα αγάπης, μεταμορφώσεων και πορείας προς τον ανθρώπινο εξευγενισμό. Όπου η συγκίνηση διεκδικεί τίτλους ευγενείας και καθαρότητας. Οι Χίλιες και Μία Νύχτες στις αρχές του αιώνα μας. Το *Melekler Evi* (*Το σπίτι των αγγέλων*) του Ömer Kavur δεν το είδαμε αφού δεν προλάβαμε τη μοναδική προβολή αλλά ούτε VHS υπήρχε της ταινίας στο φεστιβάλ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Η ομάδα μιμικής «Πλεύσις», μια ομάδα νέων ανθρώπων που ψάχνει τρόπο έκφρασης μέσα από τους δύσβατους δρόμους της τέχνης, στην πεντάχρονη έως τώρα πορεία της κάνει μια πρόταση για μια διαφορετική προσέγγιση της δραματικής τέχνης. Έως τις 27 Μαΐου παρουσιάζει στο Αερίκο δύο πολύ αγαπημένα παραμύθια του Όσκαρ Ουάιλντ: *Το Αηδόνι και το τριαντάφυλλο* και τον *Ευτυχισμένο πρίγκιπα*.

Σαν τον καλό βωβό κινηματογράφο...

Στο πρώτο ένα αηδόνι αγαπά ένα νεαρό φοιτητή που γνωρίζει τον έρωτα για πρώτη φορά. Η αγαπημένη του όμως είναι αδιάφορη απέναντί του και ο μόνος τρόπος να την κατακτήσει θα ήταν προσφέροντάς της ένα κόκκινο τριαντάφυλλο, που είναι ωστόσο δύσκολο να βρεθεί μέσα στο χειμώνα. Το αηδόνι τρυπιέται στην τριανταφυλλιά και βάφει με το αίμα του το λευκό τριαντάφυλλο. Η θυσία του ωστόσο θα αποδειχθεί μάταιη, αφού η κοπέλλα θα το πετάξει στο δρόμο και απελπισμένος ο φοιτητής θα το ποδοπατήσει.

Στο δεύτερο παραμύθι ο πρίγκιπας είναι ευτυχισμένος γιατί ζει σε έναν ψεύτικο, ουτοπικό κόσμο, μακριά από την αλήθεια. Το ίδιο και το χελιδόνι που φεύγει μόλις πλησιάζει ο χειμώνας για μέρη ζεστά και ζει σ' ένα αιώνιο καλοκαίρι. Όντα κλεισμένα στην δική τους ύπαρξη, που αγνοούν την πραγματικότητα. Όταν ο πρίγκιπας θα βγει από την σφαίρα που είναι κλεισμένος και θα αντικρίσει την δυστυχία και τον πόνο του κόσμου, θα απαρνηθεί τα πλούτη του και

θα τα μοιράσει, ενώ το χελιδόνι, παρόλο που το καλοκαίρι πέρασε, θα μείνει κοντά του και θα πεθάνει από το κρύο.

Κοινός άξονας στα δύο παραμύθια η θυσία και η ματαιότητά της. Ο συμβολισμός είναι εμφανής: σε μια εποχή σκληρή και απρόσωπη όπως η σημερινή τα «πουλιά» που θυσιάζονται είναι άχρηστα, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς πως η θυσία τους δεν εκτιμάται ούτε από αυτούς για τους οποίους έγινε. Στη βάση των ιστοριών υπάρχει λοιπόν ένα μεγάλο ερώτημα: χρησιμεύει σήμερα η θυσία; Η απάρνηση του εαυτού μας προκειμένου να υπηρετήσουμε και να δοθούμε ολοκληρωτικά σ' αυτό που αγαπάμε και πιστεύουμε, έχει κάποιο νόημα; Η ομορφιά που προκύπτει από μια τέτοια πράξη θα τσαλαπατηθεί στο τέλος στα λασπόνερα σαν το κόκκινο τριαντάφυλλο ή το παγωμένο χελιδόνι;

Την σκηνοθετική ευθύνη ανέλαβε ο Αντώνης Κουτρομπής, που φρόντισε για ένα τρυφερό αποτέλεσμα και φώτισε τα παραμύθια προβάλλοντας κυρίως την ποιητική τους διάσταση. Οι ερμηνευτές Ηλίας Μιμής (φοιτητής, χελιδό-

νι β'), Όλγα Γερογιαννάκη (τριανταφυλλιά, πρίγκιπας), Κατερίνα Σταματοπούλου (κοπέλα), Θένια Κουτρομπή (ποιητής-αηδόνι), Μαίρη Τσαρέα (καλαμιά), Αντώνης Κουτρομπής (χελιδόνι α') χωρίς εντυπωσιασμούς και υπερβολές, με κινήσεις απλές, απαλές, ρυθμικές, εσωτερικές, με σώματα ευφάνταστα και εκφραστικά που πάλλονται, σώματα-πομπούς, μετέτρεψαν το κοινό σε δέκτη που δέχθηκε τις δονήσεις και την προβληματική τους.

Την παράσταση έντυσε ζωντανή μουσική από φλάουτο (Στεφανία Κατσαρού) και βιολοντσέλο (Ιρίνα Δημάκη), κομμάτια κυρίως αυτοσχεδιαστικά αλλά και γνωστά μοτίβα. Μουσική πλήρως εναρμονισμένη με την κίνηση αλλά και την εσωτερική κατάσταση που καλείται να εκφράσει.

Ο λόγος δεν λείπει ούτε στιγμή από την παράσταση αυτή. Δίνεται με ενέργεια μέσα από την σύμπραξη της μουσικής και της κίνησης. Δοκιμάζοντας νέους τρόπους επικοινωνίας, αναπτύσσοντας μια ιδιαίτερη σωματική γλώσσα και συνδυάζοντας τεχνικές του θεάτρου (μιμική και παντομίμα) και στοιχεία του χορού γίνεται μια προσπάθεια επικοινωνίας με τους ανθρώπους και την προβληματική τους.

Η εικαστική επεξεργασία του σκηνοκού έγινε από την Βάσω Ψαράκη, η οποία προσπάθησε να «μαζέψει» λίγο τον απρόσωπο και κρύο χώρο του Αερίκου. Ιδιαίτερα επιτυχημένη είναι η πολλαπλή και κάποτε απροσδόκητη χρήση των αντικειμένων, κάτι που η ομάδα «Πλεύσις» συνηθίζει στις παραστάσεις της.

Τα κοστούμια (συμβολικά και τρυφερά) και το μακιγιάζ επιμελήθηκε η Μαρία Καταροπούλου, ενώ οι φωτισμοί, που επιτρέπουν το παιχνίδι με τις σκιές, είναι του Παναγιώτη Μανούση.

Η ταυτότητα και ο σκοπός της ομάδας «Πλεύσις», μιας από τις ελάχιστες ομάδες μιμικής στη χώρα μας, νομίζω ότι ορίζεται με σαφήνεια μέσα από το στόχο του Augusto Boal που υπάρχει στο ενημερωτικό της φυλλάδιο: «*Το θέατρο γεννιέται όταν ο άνθρωπος ανακαλύπτει ότι μπορεί να παρατηρήσει τον εαυτό του. Βλέποντας τον εαυτό του ο άνθρωπος διακρίνει αυτό που είναι, ανακαλύπτει αυτό που δεν είναι και φαντάζεται αυτό που μπορεί να γίνει.*»

ΕΙΡΗΝΗ ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ

Η διασκευή του μυθιστορήματος της Ευγενίας Φακίνου *Το έβδομο ρούχο* υπήρξε παλιό όνειρο του Δημήτρη Μαυρίκιου. Το αποτέλεσμα όμως ήταν, δυστυχώς, κατώτερο από αυτό που σίγουρα ο ίδιος επιθυμούσε.

Το πρόβλημα της διασκευής

ση, αυτογνωσίας και υπαρκτικής αναγνωρίσεως, ζητά το μύθο πίσω από την ιστορία και τη μαγεία μέσα στο ρεαλισμό. Η Φακίνου πρέπει να μιλήσει μέσα από εκείνη τη μαγική ψυχοτροπία που αναγνωρίζεται ακόμα και στο ρυθμό που έχει η αφήγηση ενός γέροντα.

Πιστεύω ότι παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των συντελεστών της η παράσταση πάσχει για κάποιους λόγους στον πυρήνα της, δηλαδή στη διασκευή του έργου της Φακίνου από τον Μαυρίκιο. Οι λόγοι αυτοί αφορούν και σε άλλες, ανάλογες διασκευές για το θέατρο του αφηγηματικού λόγου. Το γεγονός ότι στην περίπτωση αυτή έχουμε να κάνουμε με έναν αναγνωρισμένα ταλαντούχο και έμπειρο σκηνοθέτη, με αναγκάζει να ασχοληθώ σ' αυτό το σύντομο κριτικό σημείωμα μόνο με το πρόβλημα της διασκευής, με λύπη παραβλέποντας (αλλά όχι υποτιμώντας) τη σκηνική εργασία των υπολοίπων συντελεστών.

Το μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου *Το έβδομο ρούχο* αποτελεί έναν κρίκο σε μια από βιβλίο σε βιβλίο αλυσιδωτή περιπλάνηση της συγγραφέως πάνω στο υπαρκτιστικό ζήτημα της ελληνικότητας. Στο *Έβδομο ρούχο* η νεότερη γενιά (Ρούλα), αποκομμένη και «γυμνή» από το παρελθόν της, ορφανή και κατ' επίφασιν αδιάφορη, «φορώνας» αταίριαστα ήθη και λόγια, θα περιπλανηθεί μέσα στο παρελθόν της και, τελικά, μέσα στον εσωτερικό της κόσμο, για να ανακαλύψει στις Ρίζες (χωριό όπου μένει η Μάνα) τη ρίζα της, πικρή και γλυκιά, τη ρίζα αυτή που πέταξε άνθη, αγκάθια και καρπούς.

Η επιστροφή αυτή αποτελεί για τη Φακίνου αφορμή για να σχεδιάσει το βουβό έπος των γυναικείων ψυχών – των περισσότερο βασανισμένων και υποταγμένων. Μια τέτοια περιπλάνη-

Δυστυχώς η διασκευή του Δημήτρη Μαυρίκιου δίνει γενικά την αίσθηση ότι είναι διασκευή για το θέατρο «δευτερης τάξης» ή μάλλον, για να χρησιμοποιήσω το γνωστό κλισέ, μια προδοσία της προδοσίας του αρχικού κειμένου. Ο Μαυρίκιος δίνει την εντύπωση πως στην ουσία αντί να δραματοποιήσει το μυθιστόρημα μετέφερε στη σκηνή ένα σενάριο κινηματογράφου.

Η διαφορά είναι τεράστια και φαίνεται στη σκηνοθεσία. Μια υπερφορτωμένη «όψη» ενός κυρίως εσωτερικού δράματος, μια υπερβολική σκηνική πολυτοπικότητα, με το μισό θέατρο να μη βλέπει τις μισές σκηνές πίσω από τις κολόνες του τελείως ακατάλληλα διαμορφωμένου θεάτρου (ο γράφων είναι παθών!). Θέλετε άλλη μια απόδειξη του αποτελέσματος; Στην παράσταση που είδα η Αλέκα Παϊζη κάποια στιγμή έπαιξε πλάτη στο μισό κοινό. Μου φαίνεται απολύτως δικαιολογημένη. Δεν ήξερε ποια κάμερα την «παίρνει».

Η διασκευή (και η παράσταση) πάσχει από το πρόβλημα της δραματικής οικονομίας. Σκεφτείτε, για παράδειγμα, το πρόσωπο της Ελένης, της άλλης παραφύδας της Μάνας. Στην παράσταση είναι κάποια που σχεδόν αναγκαστικά αφιερώθηκε στο δέντρο (δέντρο μαγικό και ομιλούν), καταδικαζόμενη σε μια μυστική όσο και μοναχική κοινωνία με τη φύση. Έτσι απλά! Ποιος αλήθεια δόκιμος συγγραφέας θα έβαζε ένα τέτοιο «τρομερό» πρόσωπο να εμφανίζεται παρεμπιπτόντως στο έργο του; Δυστυχώς δεν έχουν όλοι διαβάσει από τα

πριν το έργο της Φακίνου. Και τέτοιες ανοικονόμητες δόσεις δραματικότητας στο θέατρο δεν καταπίνονται εύκολα.

Η διασκευή του Μαυρίκιου όμως πάσχει και από έλλειψη δραματικής σαφήνειας. Το μισό κοινό της παράστασης που παρακολούθησα ρωτούσε το άλλο μισό για να του εξηγήσει τι βλέπει. Ποια είναι τώρα η Ρίτσα; Ποιανού εγγονή; Πόσες γιαγιάδες έχει το έργο; Άλλη Αννούλα είναι τώρα αυτή; Και αυτή η Ρούλα τι απότομη μεταστροφή στο τέλος!... Η πανάρχαια πρόκληση με το θέατρο είναι πως έχεις σχετικά λίγους τρόπους για να γίνεις κατανοητός και μάλιστα να γίνεις κατανοητός όπου χρειάζεται, εδώ και τώρα. Όταν δεν τους σέβεσαι, το θέατρο πολύ απλά σε εκδικείται. Φυσικά ούτε λόγος για δεύτερο και τρίτο επίπεδο ανάγνωσης του έργου. Το κείμενο της Φακίνου απογειώνεται – η διασκευή του Μαυρίκιου υπερίπταται.

Το αποτέλεσμα είναι το έργο της Φακίνου να μεταφέρεται τελικά στον αναγνώστη αδικημένο από το ίδιο του το ύφος. Ως ένας «μαγικός ρεαλισμός» με κινηματογραφικές ταχυδακτυλουργίες στη θέση της μαγείας και με ήθη μαγκιόρων νεανίδων στη θέση του ρεαλισμού.

Δεν αμφιβάλω ότι η παράσταση του Μαυρίκιου πιθανόν να γίνει εμπορική επιτυχία. Έχει αρκετό κλάμα, ωραία εφέ, ατού τη φοβερή και τρομερή Αλέκα Παϊζη, όπως και μια ομάδα αξιόλογων συντελεστών. Έχει την προηγούμενη επιτυχία (καλλιτεχνική!) του *Γυάλινου κόσμου*. Και φυσικά έχει έτοιμο κοινό, όσους έχουν παρεξηγήσει την προσπάθεια του Μαυρίκιου και τους στόχους του και ζητούν να δουν θέατρο σε συσκευασία κινηματογράφου.

Αν τα λέω αυτά είναι επειδή εκτιμώ αυτή την προσπάθεια του σκηνοθέτη και την αγάπη του για το έργο της Φακίνου, επειδή παραμένουν στην παράσταση κάποιες στιγμές ειλικρινούς εντάσεως και επειδή είμαι σίγουρος πως όλοι όσοι δούλεψαν για την παράσταση κόπιασαν πολύ για το τελικό αποτέλεσμα.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Επιθυμώ να επανέλθω στην παράσταση του *Καθαροί*, πια για να διευκρινίσω ότι το θαυμάσιο πρόγραμμα επιμελήθηκε η θεατρολόγος Κατερίνα Καρά.

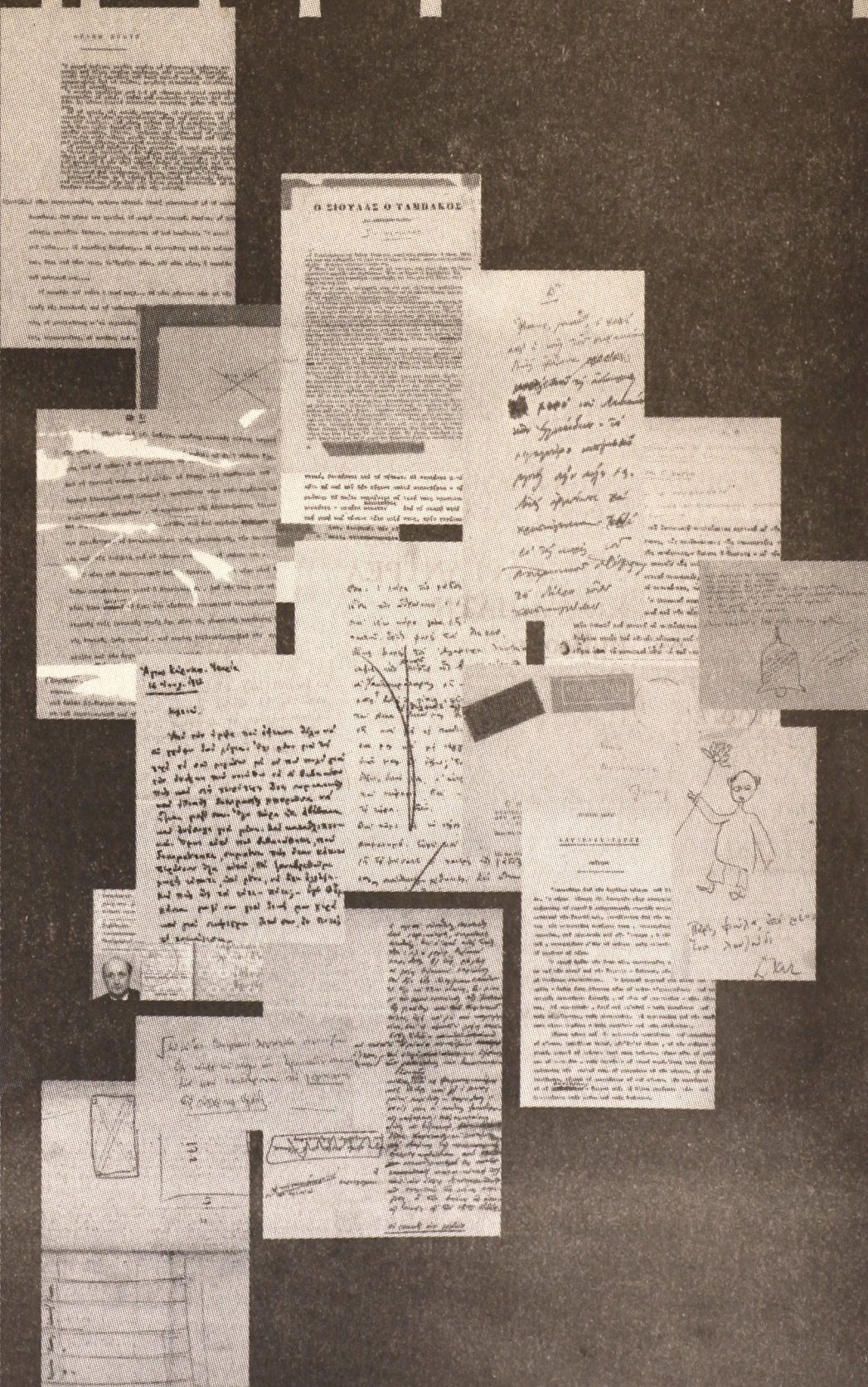
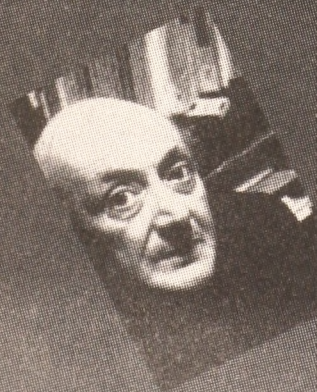

ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ

491 δελτία
(1930-1975)

για τόν Δημήτρη Χατζή

Από τὰ Ἀρχεῖα Σύγχρονης
Κοινωνικῆς Ἱστορίας,
τὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη
Széchényi τῆς Οὐγγαρίας,
δημόσιες καὶ
ιδιωτικὲς πηγές.

Μαύρη Λίστα

ΜΠΑΟΥΝΤΟΛΙΝΟ

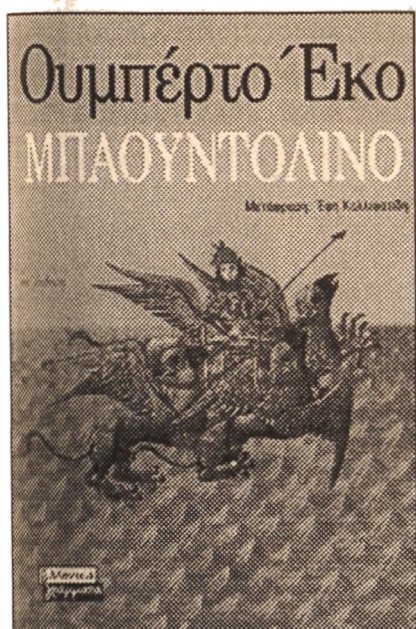
Ουμπέρτο Έκο

Μετάφραση:

Έφη Καλλιφατίδη

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Αθήνα 2001, σελ. 610

Στην περιοχή του νοτίου Πεδεμοντίου (βορειοδυτική Ιταλία), ο μικρός Μπαουντολίνο, ένας ευφάνταστος και δαιμόνιος χωρικός, θα γοητεύσει τον Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα και θα γίνει θετός του γιος. Γεννημένος ψεύτης θα ευτυχήσει να δει τις επινοήσεις του να πραγματοποιούνται σε ιστορικά γεγονότα. Ο ήρωας αφηγείται την ιστορία του στον ιστορικό του Βυζαντίου Νικήτα Χωνιάτη, τις ημέρες που η Κωνσταντινούπολη καίγεται και η σταυροφορία την λεηλατούν, και ανακαλύπτει πράγματα για τον ίδιο, την ζωή του και την ιστορία, τα οποία ποτέ πριν δεν είχε αντιληφθεί. Τέταρτο μυθιστόρημα του διάσημου ιταλού συγγραφέα, που επιστρέφει για μια ακόμη φορά στον αγαπημένο του Μεσαίωνα για να αφηγηθεί μια ιστορία που ξεπερνά τα όρια της ιπποτικής περιπέτειας, της αστυνομικής πλοκής και της ιστορικής μυθιστορίας και καταλήγει σε υπαρκτικό οδοιπορικό

ενός παράξενου ανθρώπου. Φιλόδοξος και τολμηρός για μια ακόμη φορά, ο Έκο που παραδοσιακά αντιμετωπίζεται πολύ θετικά από το ελληνικό κοινό, περιπλέκει γύρω από μια σειρά σχετικά σύντομων ιστοριών, τον κόσμο του ήρωα και δημιουργεί μια αφήγηση που αν μη τι άλλο μοιάζει ικανή να κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον του αναγνώστη από την αρχή μέχρι το τέλος. Μια προσεκτικότερη ανάγνωση θα μας επιτρέψει σε κάποιο από τα επόμενα τεύχη να ασχοληθούμε με το *Μπαουντολίνο* εκτενέστερα, γεγονός που ίσως επιφέρει μετατοπίσεις από αυτά τα αρχικά συμπεράσματα. Αλλά μέχρι τότε κανείς δεν πρέπει να αμφισβάζει πως πρόκειται για ένα βιβλίο αντάξιο της φήμης του συγγραφέα του.

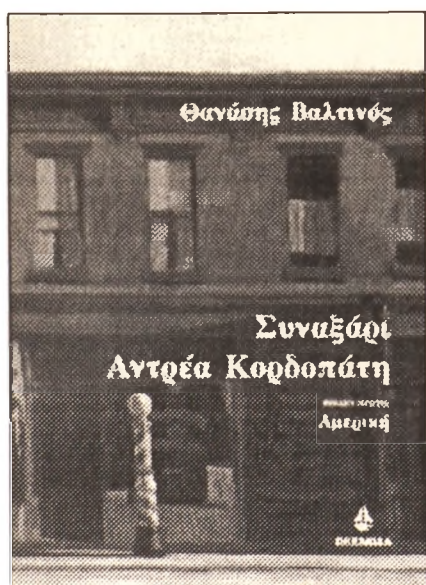
ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΑΝΤΡΕΑ ΚΟΡΔΟΠΑΤΗ

Βιβλίο πρώτο: Αμερική

Θανάσης Βαλτινός

Εκδόσεις Ωκεανίδα

Αθήνα 2001

Έργο που πρωτοδημοσιεύτηκε πριν από τριανταεπτά χρόνια (1964) στο περιοδικό *Ταχυδρόμος*, το *Συναξάρι Ανδρέα Κορδοπάτη* (Βιβλίο Πρώτο: Αμερική)

αφηγείται τις περιπέτειες ενός πάμπτωχου πελοποννησίου αγρότη, ο οποίος στις αρχές του 20ου αιώνα επιχειρεί να εγκατασταθεί στη Γη της Επαγγελίας, την Αμερική, για να γλυτώσει από τις προαιώνιες στέρσεις, τη μοίρα του τόπου του. Ο Βαλτινός, ένας από τους ελάχιστους έλληνες συγγραφείς της γενιάς του που διαθέτει το χάρισμα της ακριβολογίας και της αμεσότητας, χωρίς να απομακρύνεται στιγμή από τα όρια μιας ζωντανής και πλούσιας λογοτεχνικής γλώσσας δημιουργεί ιστορίες που περικλείουν εξίσου αποτελεσματικά τις συλλογικές και ατομικές μνήμες ενός ολόκληρου λαού. Το σημαντικότερο ωστόσο σ' αυτόν τον συγγραφέα είναι πως τα επιτεύγματά του προέρχονται από κοινά, κοινότατα υλικά που στα χέρια των περισσότερων ομότεχνων του μοιάζουν άχρηστα και χωρίς ενδιαφέρον.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ Σωκρατικοί στοχασμοί: από τον Πλάτωνα στον Φουκώ

Αλέξανδρος Νεχαμάς

Μετάφραση: Βαρβάρα

Σπυροπούλου

Εκδόσεις Νεφέλη

Αθήνα 2001, σελ. 338

Αντίθετα με τους περισσότερους φιλοσόφους της εποχής μας, ο Μονταίν, ο Νίτσε, ακόμη και ο Φουκώ, ήταν οι τελευταίοι ίσως στοχαστές για τους οποίους η φιλοσοφία υπήρξε κάτι περισσότερο από μια θεωρητική επιστήμη. Υπέρμαχοι της ατομικότητας, αφοσιωμένοι στην ιδέα της θεμελίωσης ενός αυθεντικού και ανεπανάληπτου βίου, οι

φιλόσοφοι αυτοί έγραψαν σε ένα απολύτως προσωπικό, άμεσα αναγνωρίσιμο και μοναδικό ύφος, γεγονός που επέτρεψε σε πολλούς ομολόγους τους να τους αμφισβητήσουν ή ακόμη και να τους απορρίψουν, παρότι η περίπτωσή τους ομοιάζει με κείνη του Σωκράτη, που στην εποχή του εφοδίασε τους έλληνες και ρωμαίους φιλοσόφους με το πρότυπο του γνήσιου φιλοσοφικού βίου. Το ενδιαφέρον λοιπόν εστιάζεται στην ανάγκη ορισμένων στοχαστών να επιστρέψουν στο σωκρατικό πρότυπο. Γιατί όμως χρειάζονται κάποιο πρότυπο; Και γιατί ο Σωκράτης, όπως σκιαγραφείται από τους πλατωνικούς διαλόγους, είναι τόσο κατάλληλος ως πρότυπο; Ο συγγραφέας απαντά: Είναι η ειρωνία που χαρακτηρίζει τον Σωκράτη σε σχέση με τους άλλους χαρακτήρες των πλατωνικών διαλόγων: σαν μια μάσκα που εμποδίζει να δει κανείς τι κρύβεται πίσω της – πίσω από την ειρωνία μπορεί να κρύβονται τα πάντα ή τίποτα. Βιβλίο που αντιμετωπίσθηκε ιδιαίτερα θετικά από την διεθνή κριτική, *Η Τέχνη του βίου* διαθέτει την ικανότητα να μιλά για την φιλοσοφία

με λογοτεχνικό τρόπο, γεγονός που κάνει την ανάγνωσή του γοητευτική για ένα μεγαλύτερο από τα συνηθισμένα κοινό.

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΤΡΕΛΟΥ ΓΕΡΟΥ

Τζουνιτσιρο Τανιζάκι
Μετάφραση: Παναγιώτης Ευαγγελίδης
Εκδόσεις Καστανιώτη
Αθήνα 2001, σελ. 262

Ένας ηλικιωμένος άντρας που διακατέχεται από σεξουαλικές εμμονές, φλέγεται από πάθος για τη νύφη του, παλιά χορεύτρια του μιούζικ χολ και μάλλον ελαστική σε θέματα ερωτικής ηθικής. Εκείνη με πολλή μαεστρία εκμεταλλεύεται το πάθος του και του αποσπά χρηματικά ποσά προσφέροντάς του μόνο κάποιες υποτυπώδεις σεξουαλικές εκδουλεύσεις και οδηγώντας τον σιγά σιγά στην τρέλα. Εκπληκτικό βιβλίο (το τελευταίο που έγραψε ο μεγάλος ιάπωνας συγγραφέας) που πραγματεύεται τα θέματα της νιότης και του γήρατος, του έρωτα και του θανάτου, του παλιού και του καινούργιου με την ιδιαίτερη οπτική του Τανιζάκι, γνωστού στο ελληνικό κοινό και από τα βιβλία του *Το πορτρέτο της Σούνκιν*, *Σβά-*

στικά, *Οι αδελφές Μακινόκα*. Γραμμένο με την μορφή ημερολογίου, αποτυπώνει βήμα βήμα την πορεία ενός ηλικιωμένου ανθρώπου μέσα από τις εμμονές του, τον φетиχισμό του και την ερωτική επιθυμία του. Με αρκετά βιογραφικά στοιχεία το μυθιστόρημα αποτελεί κατά κάποιο τρόπο καθρέφτη των τελευταίων χρόνων του Τανιζάκι, που όπως μας πληροφορεί ο μεταφραστής στο επίμετρό του υπήρξε πράγματι ερωτευμένος με μια πολύ νεότερη γυναίκα του στενού του περιβάλλοντος, γεγονός που αποτέλεσε την αφετηρία για το γράψιμο του βιβλίου. Παρά το σημαντικό έργο του ωστόσο, ο Τανιζάκι δεν θεωρείται από τους συμπατριώτες του ένας εκ των μεγάλων συγγραφέων ίσως εξαιτίας της θεματολογίας που επιλέγει να πραγματευτεί και αποκλίνουν φανερά από τα κυρίαρχα κοινωνικά μοντέλα της ιαπωνικής

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Το χρονικό μιας επανάστασης 1960-1967
Η ιστορία της γενιάς του 1-1-4 και των

«Λαμπράκηδων»

Φώντας Λάδης

Εκδόσεις Εξάντας
Αθήνα 2001, σελ. 264

Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον καλλιτεχνικό και πολιτικό πορτρέτο του Θεοδωράκη κατά την περίοδο 1960-1967 και μια προσπάθεια ενδοσκόπησης της αμέσως επόμενης απ' αυτόν γενιάς αποτελεί το βιβλίο του Φώντα Λάδη. Νεανικό κείμενο (ο συγγραφέας την περίοδο που το έγραψε ήταν μόλις 25 ετών και ζούσε στην Ιταλία) βασισμένο στην προσωπική εμπειρία, τις αφηγή-

σεις φίλων και την έρευνα ενός πλήρους αρχείου εφημερίδων, η εργασία του Λάδη αφενός δονείται από την ένταση της εποχής που περιγράφει και αφετέρου χρωματίζεται από τον θαυμασμό για το εκτόπισμα της προσωπικότητας και της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας του μεγάλου καλλιτέχνη, ο οποίος μοιάζει να αντιλαμβάνεται τον σημαντικό ρόλο του ακόμη και στις πιο καθημερινές του στιγμές. Ασφαλώς τίμια και αξιόλογη προσπάθεια, ικανή να γοητεύσει ακόμη και εκείνους που λόγω ηλικίας δεν έζησαν τα όσα περιγράφονται.

Η ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΑ

Ίβο Άντριτς

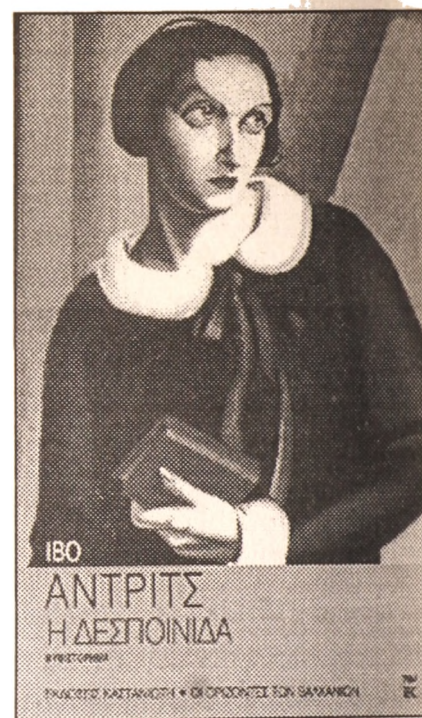
Μετάφραση: Χρήστος Γκούβης

Εκδόσεις Καστανιώτη

Αθήνα 2001, σελ. 268

Ένας μεγάλος συγγραφέας είναι πάντα ένας μεγάλος συγγραφέας. Και ο Βόσνιος Ίβο Άντριτς είναι αναμφίβολα μια τέτοια περίπτωση. Τα μεγάλα του θέματα αναβλύζουν μέσα από τις πυκνές ιστορίες και μικροϊστορίες που συνθέτει με φυσικότητα που σπάνια απαντάται. Στο παρόν βιβλίο του σκιαγραφώντας το πορτρέτο μιας γυναίκας ο

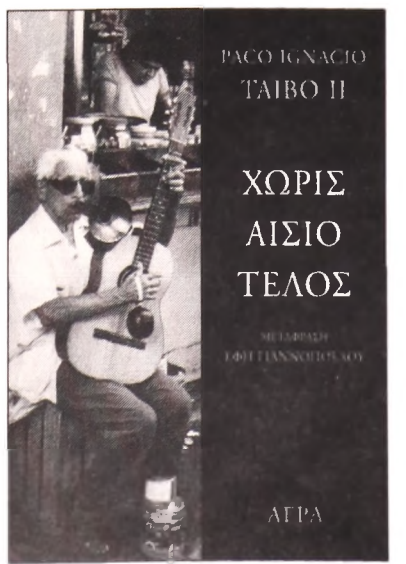
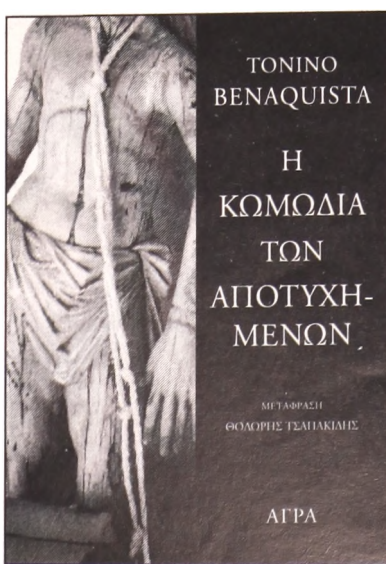
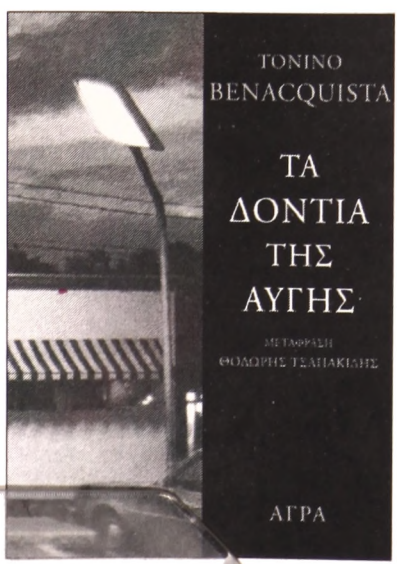
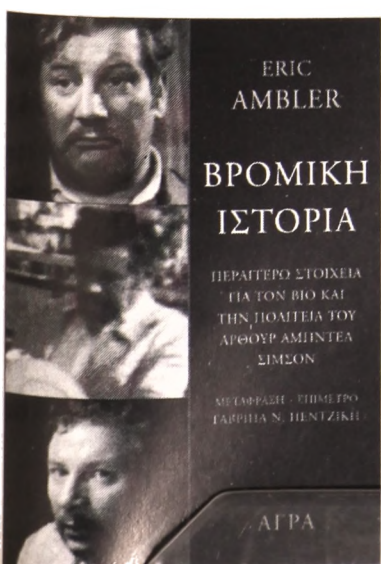
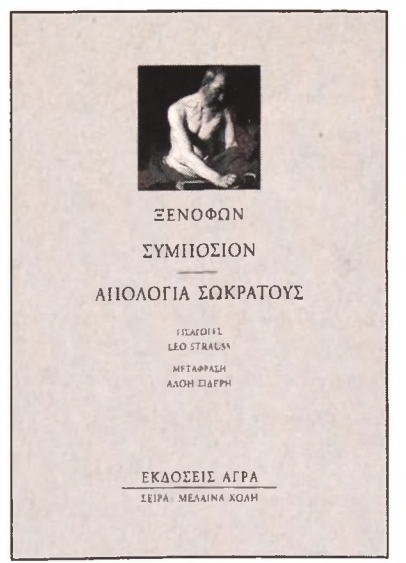
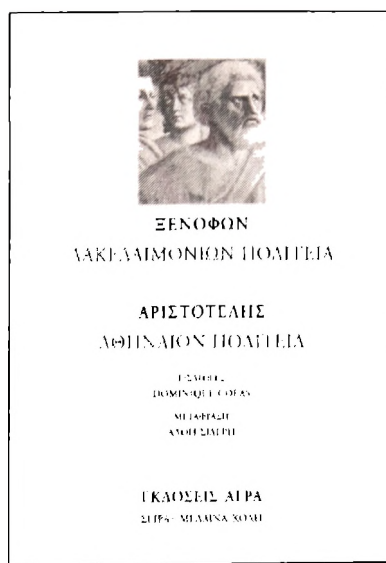
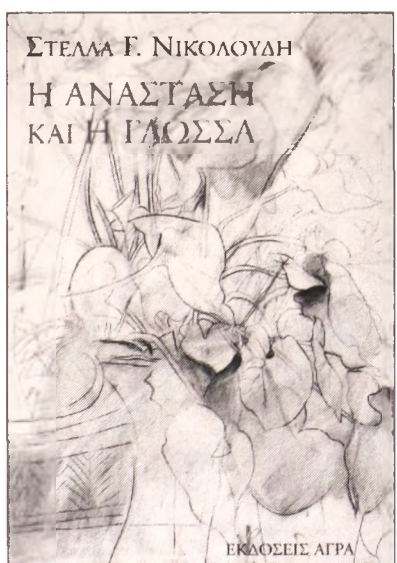
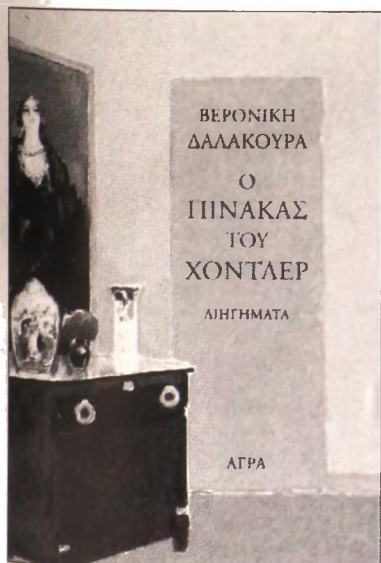
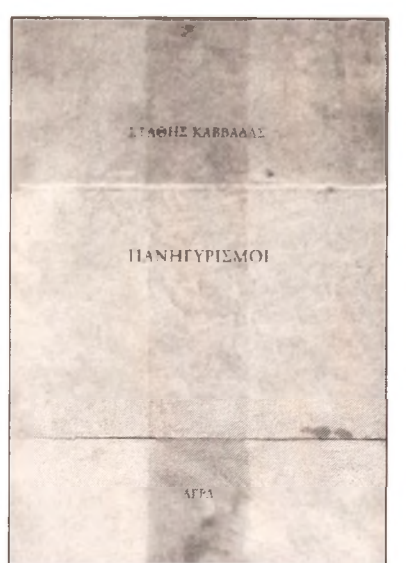
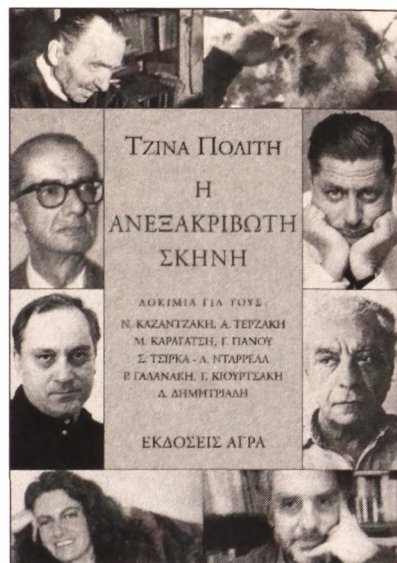
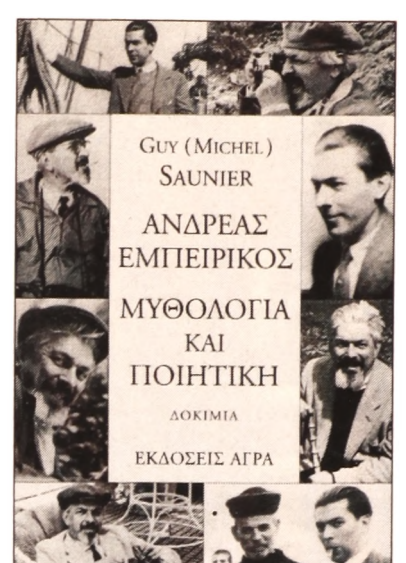
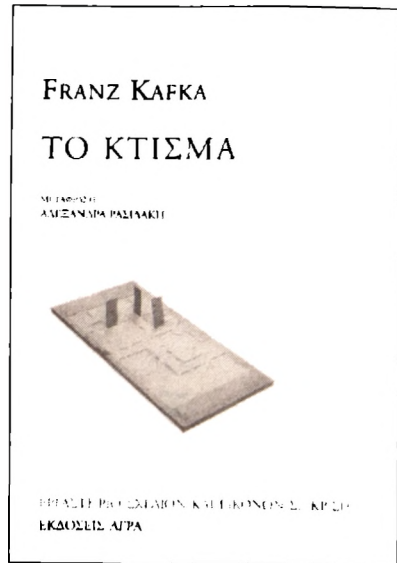
Ίβο Άντριτς ολοκληρώνει την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων και την περιγραφή της ιδιαίτερης πατρίδας του για μια περίοδο που ξεπερνά τα 400 χρόνια – μια καταγραφή που ξεκίνησε με τα άλλα δύο αριστουργηματικά μυθιστορήματά του, *Το Γεφύρι του Δρίνου* και *Το Χρονικό του Τράβνικ*. Η «Δεσποινίδα» είναι μια Σέρβα που αναπτύσσει δράση τοκογλύφου πριν και κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Για τους συμπολίτες της είναι «ένα πλάσμα δίχως καρδιά και αξιοπρέπεια, μια εξαίρεση για το γυναικείο πληθυσμό της πόλης, κάτι σαν μοντέρνα μάγισσα...». Ανέραστη, αγέλα-

στη, δίχως χαρά και χωρίς αισθήματα φιλίας και αγάπης ακόμα και για την ίδια τη μητέρα της, βλέπει τους άλλους σαν συμβαλλόμενους στις διαρκείς συναλλαγές της και μόνον έτσι τους αναγνωρίζει. Η έξοχη αφήγηση, η αριστοτεχνική οικονομία μέσων και η πολύ προσεγμένη μεταφορά του στη γλώσσα μας κάνουν το βιβλίο ιδανική επιλογή για ανάγνωση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

Κ Υ Κ Λ Ο Φ Ο Ρ Ο Υ Ν 5 3 0 Τ Ο Μ Ο Ι

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

45 τόμοι

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΠΛΑΤΩΝ

33 τόμοι

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

53 τόμοι

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΠΠΟΚΡΑΤΗΣ

17 τόμοι

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΟΜΗΡΟΣ

12 τόμοι

«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 46, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38.44.458-38.40.524, FAX: 33.03.098

e-mail: kaktos@otenet.gr <http://www.kaktos.com>